

การศึกษาเชิงวิเคราะห์ของทางกรรมศาสตร์ของศาสนาเดอวาท

พระทอง กุศุมวโร (แก้วนิลารมย์)

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตราจารย์บัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

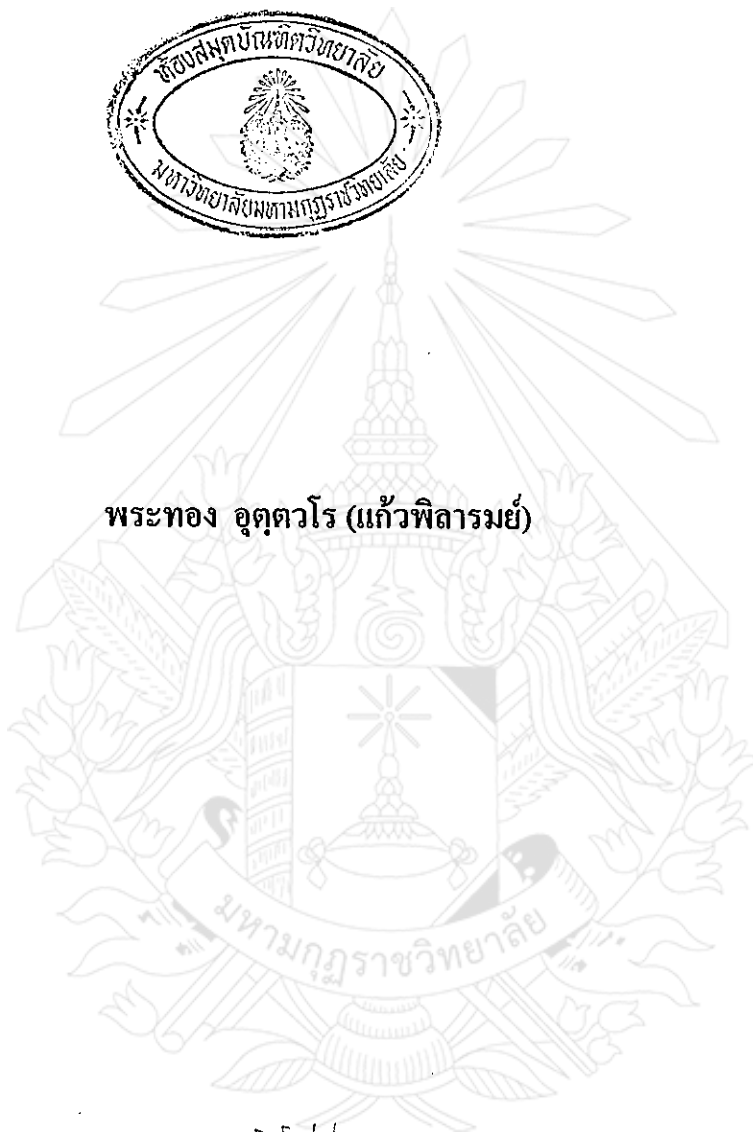
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๖

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

พระทอง อุตตวโร (แก้วพิลารมย์)

๒๕๕๖

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

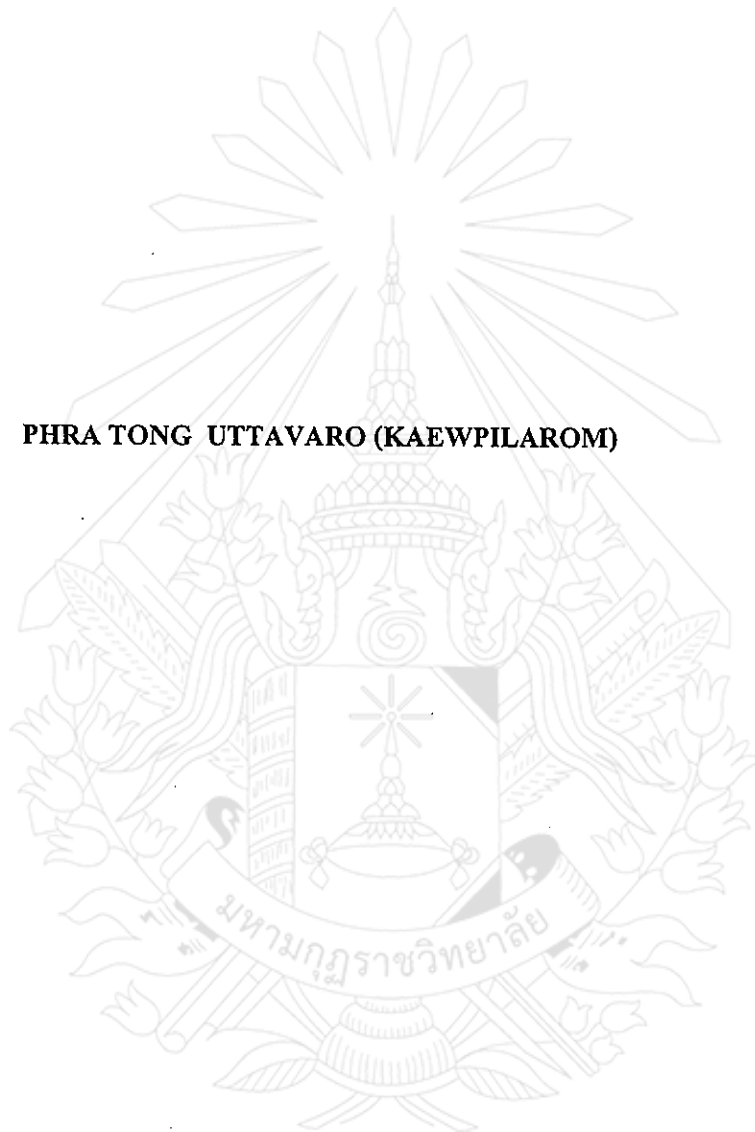
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๖

AN ANALYTICAL STUDY OF DANA IN THERAVADA BUDDHIST

PHRA TONG UTTAVARO (KAEWPILAROM)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES

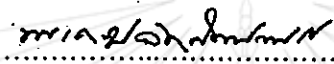
GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

B.E.2552 (2009)

หัวข้อสารนิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานตามหลักพุทธศาสนาเดรวาท
ชื่อนักศึกษา : พระทอง อุดตวิโร (แก้วพิลาธมย์)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระ วราวุธ สีลาวุธ (ดร.)
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : อาจารย์ทวีศักดิ์ ไกรบุตร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้รับสารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดดัมพ์พัฒนวิริยาจารย์)

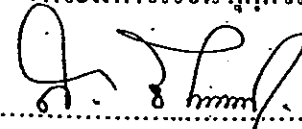
คณะกรรมการสอบสารนิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดดัมพ์พัฒนวิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(พระ วราวุธ สีลาวุธ) (ดร.)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ทวีศักดิ์ ไกรบุตร)

..... กรรมการ
(พระมหาวิโรจน์ อุดตวิโร) (ดร.)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร. สุกิจ ชัยมุสิก)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : An analytical study of Dana in Theravada Buddhism
Student's Name : Phra Thong Uttavaro(Kaewpilarom)
Department : Buddhist Study
Advisor : Phra Warawut Sirawudho (Dr.)
Co – Advisor : Mr. Taweesak Kraiboot

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sampipattanaivajarn Dean of Graduate School
(Phakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thematic Committee

P. Sampipattanaivajarn Chairman
(Phakhrupaladsampipattanaviriyajarn)

P. W. Raecha Advisor
(Phra Warawut Sirawudho) (Dr.)

shul Co - Advisor
(Mr. Taweesak Kraiboot)

V. Kuttaveero Member
(Phramaha Viroj Kuttaveero) (Dr.)

S. Chaimusik Member
(Asst. Emeritus Prof. Dr. Sukit Chaimusik)

หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้พนธ์	: การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท
ชื่อนักศึกษา	: พระทอง อุตตวโร (แก้วพิลารมย์)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระ วรารุช สีลาวัณ (ดร.)
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: อาจารย์ทวีศักดิ์ ไครบุตร
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความหมาย ลักษณะ ประเภท สาเหตุ ความสำคัญ วิธีให้ทานที่ถูกต้อง และอานิสงส์ของทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาค้นคว้าเอกสารข้อมูลชั้นปฐมภูมิจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา ตำราของคณาจารย์ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการวิจัยพบว่า

ทาน หมายถึง การให้ การเสียสละสิ่งของของตนเพื่อผู้อื่น มี ๓ ประเภท คือ วัตถุทาน ธรรมทาน และอภัยทาน ลักษณะของทาน มี ๓ ประเภท คือ จากเจตนาทาน วิริยทาน เทยชมมทาน ทานมีความสำคัญมากเหตุนี้เพราะการให้ทานเป็นพื้นฐานความดีของมนุษยชาติ การให้ทานเป็นการละความตระหนี่ ทำให้จิตใจมีความเมตตา วิธีให้ทานที่ถูกต้องนั้น ประกอบด้วยองค์ ๓ ที่เรียกว่า ทานสมบัติ ๓ ข้อ คือ วัตถุบริสุทธิ์ เจตนาบริสุทธิ์ บุคคลบริสุทธิ์ การให้ทานที่ถูกต้องนั้นย่อมนำมาซึ่งประโยชน์สมบูรณ์ทั้งในกาลทั้งสามคือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุด ดังนี้ ผลานิสงส์ในปัจจุบันของการให้ทานได้ดังนี้ ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก สัปบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป เมื่อละโลกไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาบนสวรรค์ มีปัญญาเร็ว คมกล้า กว้างขวาง ร่าเริง ลีลาดีและเล่นไปอย่างไพเราะ สมบูรณ์ด้วยปฏิสัมภิทา ๔ สมบูรณ์ด้วยวิโมกข์ ๘ สมบูรณ์ด้วยอภิญา ๖ ทำพระนิพพานอันประเสริฐให้แจ้ง

หลักการเรื่องทานนี้ผู้ใดนำไปปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะทำให้เกิดประโยชน์และคุณค่าในการดำเนินชีวิตทั้งทางโลก และทางธรรม ทำให้ผู้ปฏิบัติประสบผลสำเร็จในสิ่งที่หวัง มีความสุขความเจริญก้าวหน้า อันมีโภคทรัพย์เป็นเบื้องต้น และมีพระนิพพานเป็นที่สุด

Title : An analytical study of Dana in Theravada Buddhism
Student's name : Phra Thong Uttavaro (Kaewpilarom)
Department : Buddhist Study
Major Adviser : Phra Warawut Sirawudho (Dr.)
Co-adviser : Mr. Taweesak Kraiboot
Academic Year : B.E. 2552 (2009)

ABSTRACT

This thesis aimed to study meanings, characteristics, kinds, causes, importance, method of proper donation, and the good result of donation in Buddhism teaching. This research is quality research by studying primary data from tripitaka, commentary. Data is investigated from texts, documents, and related research.

Research findings found that

Donation means giving, donating his own things to the others. There are 3 kinds of donation; material donation, Dharma donation, and forgiving donation. There are 3 characteristics of donation; Jakajettanatan, Viratitan, and Tienyadharmatan. Donation is so important because donation is the basic goodness of human being. Donation is giving up stingy and having the kind heart. The method of proper donation composes of 3 components; material purity, mind purity, and personal purity. Proper donation brings benefit to 3 tenses; past, present, and future. The most benefit is that the result of donation makes the giver being lover of mass. Calm Buddhists should make friend with donors. The honor of donors will spread over. When donors pass away, they will be friend of god on paradise. Donors have the deep happy broad sharp rapid wisdom with full flow. Donors full of 4 discriminating knowledge, 8 Nirvana, 6 higher knowledge and lead to nirvana.

Someone who brings donation dharma to practice in the Buddhist corrected way, it is benefiting for leading life both layman world and dharma world, practitioner will successful in hope, is happy. Being rich is fundamental and being nirvana is in the end.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดี เพราะได้รับเมตตาความอนุเคราะห์และช่วยเหลือด้วยดีจากบุคคลหลายฝ่าย ที่ได้โอกาสและเสนอแนะแนวทาง จนวิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จ ลุล่วงด้วยดี

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ที่ได้โอกาสได้เข้าศึกษา จนสำเร็จตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัย

ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ วราวุธ สีลาวัโร(ดร.) ที่ได้เสียสละเวลารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ และอาจารย์ ทวีศักดิ์ ไครบุตร ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขเพื่อให้วิทยานิพนธ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ทั้งสองเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณพระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ ประธานกรรมการ กราบขอบพระคุณพระครูสุทัศนธรรมสุนทร และเจริญพรขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิเศษ ดร. สุกิจ ชัยมุสิก กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ตรวจสอบแก้ไข รูปแบบและรูปเล่ม จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ทุกส่วนของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง ที่ได้ช่วยอำนวยความสะดวกในทุกด้าน และให้คำปรึกษาแนะนำด้วยดีเสมอมา

กราบขอบพระคุณหลวงพ่อพระครูกิตติสารสุนนท์ รองอธิการบดี เป็นอย่างยิ่ง ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์เรื่องที่พักอาศัยและให้ความสนับสนุนในทุกๆด้าน

กราบขอบพระคุณพระเอกสิทธิ มหาปัญญา ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านอุปกรณ์เทคโนโลยี และให้กำลังใจและคำปรึกษาด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณเพื่อนนักศึกษารุ่นที่ ๔ ทุกท่านที่ให้กำลังใจและคำปรึกษาด้วยดีเสมอมา

คุณงามความดีและบุญกุศลหรือประโยชน์ใดๆ ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาแด่พระรัตนตรัยและคุณบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

พระทอง อุตตวโร (แก้วพิลารมย์)

สารบัญคำย่อ

การเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับของมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ ในการอ้างอิงและใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์นี้ โดยมีคำย่อคำและคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	
วิ.มหา.	วินัยปิฎก มหาวิคค
พระสุตตันตปิฎก	
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ม.มู.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณาสก
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณาสก
ส.ส.	สุตตันตปิฎก สัมมุตตนิคาย สคาเนถวรรค
ส.นิ.	สุตตันตปิฎก สัมมุตตนิคาย นิตาน วคค
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิปาต
อง.จตุกค.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกคนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิปาต
อง.สตคค.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตคคนิปาต
อง.อฏจก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏจกนิปาต
ขุ.อิติ.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก
ขุ.ขุ.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐ
ขุ.อป.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน
ขุ.จริยา.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยปิฎก
ขุ.เปต.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวคค
พระอภิธรรมปิฎก	
อภิ.กถา.	อภิธรรมปิฎก กถาวคค
อภิ.สง.	อภิธรรมปิฎก ธรรมสงคค
อภิ.วิ.	อภิธรรมปิฎก วิภังค

ในการอ้างอิงคำย่อ โดยมีตัวเลขที่อยู่หลังคำย่อของคัมภีร์ที่ใช้ ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ได้แก่

แบบ ๓ ตอน (พระไตรปิฎก ๔๕ เล่ม) คือ เล่มที่ / ข้อที่ / หน้าที่ / เซ่น วิ.มหา. ๑/๒/๒
หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิงฺง เล่มที่ ๑ ข้อที่ ๒ หน้าที่ ๒

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญคำย่อ	ง
สารบัญ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตในการวิจัย	๓
๑.๔ วิธีการดำเนินวิจัย	๓
๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๓
๑.๗ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ การศึกษาเรื่องทานในหลักทั่วไป	๑๕
๒.๑ ทานในทัศนะของพราหมณ์-ฮินดู	๑๕
๒.๒ ทานในทัศนะของศาสนาคริสต์	๑๖
๒.๓ ทานในทัศนะของศาสนาอิสลาม	๑๗
๒.๔ ทานในทัศนะของจริยศาสตร์	๒๑
๒.๕ ทานในทัศนะของจิตวิทยา	๒๒
บทที่ ๓ การศึกษาเรื่องทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท	๒๔
๓.๑ ความหมายของการให้ทาน	๒๔
๓.๒ วัตถุประสงค์ของทาน	๓๐

๓.๓ เหตุของทาน	๓๑
๓.๔ ลักษณะของทาน	๓๕
๓.๕ ประเภทของทาน	๓๖
๓.๖ วิธีให้ทานที่ถูกต้องและมีผลมากตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท	๔๓
๓.๗ ทานในองค์ธรรมอื่น	๗๕
๓.๘ หลักธรรมที่ส่งเสริมทาน	๗๖
๓.๙ หลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อทาน	๘๘
บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าและผลของทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท	๕๓
๔.๑ ความสำคัญของทาน	๕๓
๔.๒ ผลานิสงส์ในปัจจุบัน	๕๖
๔.๓ ผลานิสงส์ในอนาคต	๕๘
๔.๔ ผลานิสงส์สูงสุด	๑๐๕
๔.๕ อานิสงส์ของการถวายทานต่างๆ ตามที่ปรากฏในพระสูตร	๑๐๖
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๑๑๖
๕.๑ บทสรุป	๑๑๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๘
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๑๘
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๑๕
บรรณานุกรม	๑๒๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ตามครรลองชีวิตของมนุษย์นั้นต้องอยู่เป็นกลุ่มเป็นสังคมมีการพบปะและติดต่อกันตลอดเวลาไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด การที่คนจำนวนมากเข้ามารวมกันอยู่เป็นชุมชนเช่นนี้ โดยตัวของมันเองบังคับให้เกิดปรากฏการณ์หลายอย่างตามมา สิ่งแรกที่เราจะเห็นได้ก็คือการที่จะต้องมีกฎระเบียบจัดการกับความยุ่งเหยิง ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นเป็นธรรมดาเมื่อมีคนจำนวนมากๆ มารวมอยู่ในที่เดียวกัน ความยุ่งเหยิงทางด้านสังคมหรือปัญหาสังคมนี้อาจเกิดได้หลายสาเหตุ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงปัญหาที่เกิดจากความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว เช่น ปัญหาการคอร์รัปชัน การโจรกรรม ปัญหาเรื่องเส้นสายซื้อตำแหน่ง เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เราปฏิเสธไม่ได้เลยว่าสาเหตุหนึ่งมาจากการขาดหลักธรรมเรื่องการให้ทาน การเสียสละ ซึ่งเรื่องทานนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุบาสิกาชื่อนันทมารดาชาวเมืองเวพุกัณฑกะนั้นถวายทักษิณาทานอันประกอบด้วยองค์ ๖ ประการ ในภิกษุสงฆ์มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นประมุข ก็ทักษิณาทานอันประกอบด้วยองค์ ๖ ประการเป็นอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย องค์ ๓ ของทายก องค์ ๓ ของปฏิบัติทายก องค์ ๓ ของทายก เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทายกก่อนให้ทาน เป็นผู้ตั้งใจ ๑ กำลังให้ทานอยู่ย่อมยังจิตให้เลื่อมใส ๑ ครั้นให้ทานแล้วย่อมปลื้มใจ ๑ นี้องค์ ๓ ของทายก องค์ ๓ ของปฏิบัติทายกเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ปฏิบัติทายกในศาสนานี้เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจรราคะ ๑ เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ ๑ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ ๑ นี้องค์ ๓ ของปฏิบัติทายก องค์ ๓ ของทายก องค์ ๓ ของปฏิบัติทายก ย่อมมีด้วยประการดังนี้ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทักษิณาทานที่ประกอบด้วยองค์ ๖ ประการย่อมมีด้วยประการอย่างนี้แล การถือประมาณบุญแห่งทักษิณาทานที่ประกอบด้วยองค์ ๖ ประการอย่างนี้ว่า ห้วงบุญห้วงกุศลมีประมาณเท่านี้นำสุขมาให้มีอารมณ์เลิศมีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อสิ่งนำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อสุข”^๑

^๑อง.ปญจก. ๒๒/๓๐๘/๓๔๖-๓๔๘.

ในปัจจุบันสังคมไทย ได้ถูกกระแสของบริโภคนิยมและวัตถุนิยมเข้ามามีอิทธิพลกับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก ทำให้พฤติกรรมของคนไทยเปลี่ยนจากสภาพที่ค่อยเป็นค่อยไป เป็นสภาพที่รีบเร่งเวลาเป็นเงินเป็นทอง จากสภาพวัฒนธรรมที่มีความเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันเป็นชีวิตที่เห็นแก่ตัว แกร่งแย่งแข่งขัน จากการวัดความเป็นมนุษย์ที่ศีลธรรมความดีงาม กลายเป็นการวัดความเป็นคนมีอำนาจ ลาภ ยศ ความร่ำรวย ตำแหน่งในสังคม^๒ วิถีชีวิตของคนไทย ได้เปลี่ยนไปด้วยอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกที่แผ่ขยายเข้ามาพร้อมกับระบบการศึกษา ระบบอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ในสังคมที่บีบคั้นเช่นนี้ทำให้คนเราเห็นแก่ตัวมากขึ้นมากจนเลียดใจกัดเมื่อไม่พอดีมันก็มีปัญหาดังที่ยกมาแล้วในข้างต้น ด้วยเหตุดังกล่าวเพื่อลดปัญหาของสังคมและเพื่อให้สังคมเกิดการประสานสามัคคีสงบสุข การนำหลักธรรมเรื่องทานมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจึงมีความจำเป็นอยู่มาก ทานนั้นนอกจากจะยังประโยชน์ในโลกนี้แล้ว ยังสามารถเป็นที่พึ่งพาได้ในโลกหน้าอีกด้วย ดังพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ชนเหล่าใดมีใจผ่องใส ให้ข้าวและน้ำด้วยศรัทธา ข้าวและน้ำนั้นแล ย่อมพะนอเขาทั้งใน โลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนั้น สมควรเปลื้องความเหนียวแน่นเสีย ครอบงำ มลทินของใจเสีย พึ่งให้ทาน บุญเท่านั้นย่อมเป็นที่พึ่งของเหล่าสัตว์ในโลกหน้า”^๓

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะรู้ว่าพระพุทธศาสนาได้สอนเรื่องทานไว้อย่างไรมีลักษณะอย่างไรและมีกี่ประเภท การปฏิบัติตามหลักการให้ทานนั้นให้คุณและโทษอย่างไร มีคุณค่ากับตัวเราและสังคมอย่างไร เมื่อได้ข้อสรุปแล้วก็จะได้เผยแผ่ให้เป็นที่รับรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นเหตุให้ผู้ที่ต้องการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้นำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมสืบต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาทานตามหลักทั่วไป
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษา ความหมาย ลักษณะ ประเภท สาเหตุความสำคัญและแนวทางวิธีการของการให้ทานที่ถูกต้องมีผลมากตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ถึงคุณค่าและประโยชน์ของการให้ทานในพุทธศาสนาเถรวาท

^๒วิเชียร ชาบุตรบุญทรริก และคณะ, ความจริงของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๗๐.

^๓ส.ส. ๑๕/๑๐๔/๑๑๑.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาวิเคราะห์เอกสารเรื่องทาน ในคัมภีร์ พุทธศาสนาเถรวาทและหลักธรรมที่มาสัมพันธ์เกี่ยวข้องทั้งในด้านส่งเสริมและเป็นปฏิปักษ์และงานเขียนทางด้านวิชาการที่ท่านผู้รู้ในทางพุทธศาสนาเถรวาทได้เขียนเอาไว้ตลอดทั้งเอกสารงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นในการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑.๔.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) คือ พระไตรปิฎก

๑.๔.๒ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) มี วรรณคดี ฎีกาและปกรณ์วิเสศอื่น ๆ ตลอดทั้งตำราทางวิชาการที่ผู้รู้ทางพุทธศาสนาเถรวาทเขียนเอาไว้ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้

๑.๔.๓ นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ตีความ แปลความ แล้วรวบรวมเรียบเรียงนำเสนอผลการวิจัย

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโร จันทร์) ได้กล่าวถึงเรื่องทานในพระธรรมเทศนาพุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นมงคลของชีวิตอันสูงสุด ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “ การให้ทาน เป็นมงคลประการ ๑ การให้สิ่งของแก่กันและกันนั้นมีหลายประเภท เหมือนอย่างให้ทรัพย์มรดกแก่ลูกหลาน หรือวัตถุสิ่งของที่หามาได้ด้วยกันแจกแบ่งกัน เป็นต้น อย่างนี้ไม่นับเป็นการให้ทาน การให้ทานนี้ประสงค์จาจะเจตนาด้วย คือสละให้ โดยมีได้หวังผลตอบแทนแต่ปฏิบัติหาค้อมไปด้วยเมตตากรุณา หวังประโยชน์ความสุขแก่ปฏิบัติหาค้อมผู้รับ ถ้าผู้รับขัดสน ชื่อว่าให้โดยสงเคราะห์ ถ้าผู้รับไม่ขัดสนแต่ท่านทรงคุณควรบูชาเราให้แก่ผู้เช่นนั้นชื่อว่าให้โดยบูชา การให้ทานนั้นหวังบุญกุศลเป็นผล ชื่อว่า ทานในที่นี้กุศลผลบุญที่พึงได้ในการให้นั้นคืออย่างไร กุศลนั้นคือความฉลาด คนผู้ฉลาดจึงให้ทานได้ เมื่อให้ทานแล้วก็เกิดผลคือบุญ บุญนั้นชื่อว่าเป็นชื่อแห่งการสุขกายสุขใจ ด้วยผู้ให้ทานย่อมได้รับความยินดีที่เราได้ให้แล้ว ปฏิบัติหาค้อมเราได้สงเคราะห์และบูชาแล้ว ส่วนปฏิบัติหาค้อมผู้รับก็ได้รับแล้วความยินดีเกิดขึ้นแก่ปฏิบัติหาค้อม ไทยทานของท่านแก่เราเราได้รับแล้ว การที่ได้รับ ความยินดีทั้ง

สองฝ่ายดังนี้ ชื่อว่าผลบุญความยินดีอันนี้จำเพาะจะได้แก่ผู้ให้ทาน ผู้ไม่ให้ทานจักไม่ได้พบกับเขาเลย^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงทานในพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นหลักแห่งการสงเคราะห์และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “ธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคน ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ ดังต่อไปนี้ ๑. ทาน ให้ปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจและศิลปะวิทยา ๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะน่าฟังชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ๓. อุดมจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกายและขวนขวายในกิจการงานต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม ๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลายไม่เอาเปรียบ และเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน”^๕

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (ตุวฑฺฒนมหาเถร) ได้กล่าวถึงทานในพระคัมภีร์ของพุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า ทาน แปลว่า เจตนาเป็นเหตุให้ก็ได้ การให้ก็ได้ สิ่งของที่ให้ก็ได้ ทางพระพุทธศาสนาประสงค์ให้รู้จักเลือกให้ คือเลือกบุคคลผู้รับว่าเป็นผู้สมควร เลือกวัตถุสิ่งของให้เหมาะสมและตั้งเจตนาให้ดีว่าเพื่อบูชาหรือเพื่ออนุเคราะห์ และรู้จักประมาณให้เกิดความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ มิใช่ว่าเมื่อให้ไปแล้ว ผู้ให้เองกลับขาดแคลนเป็นทุกข์ หรือให้สิ่งที่มีโทษไปผู้รับไปใช้เป็นทุกข์ เดียวนี้เมื่อพูดถึงการให้ทานก็มักเข้าใจกันว่า คือ ให้แก่คนขอทานต่างๆ เมื่อให้แก่พระหรือแก่ทางศาสนาหรือวัดเรียกว่าทำบุญความจริงเป็นการให้ทานทั้งนั้น การให้ทานมีความหมายอย่างกว้างๆว่าการสละบริจาคสิ่งอะไรแก่ใครหรือแก่องค์การอะไรๆด้วยการให้เปล่า มิใช่เป็นการแลกเปลี่ยนซื้อขายหรือให้เช่า และมีความหมายตลอดถึงการให้กำลังใจ กำลังใจ กำลังความคิดความรู้ ช่วยในทางต่างๆ สรุปแล้วก็มี ๒

^๔พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโท จันทร์), ธรรมเทศนามงคล ๓๘, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), ๑๑๗ หน้า.

^๕พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), ๑๒ หน้า.

อย่าง คือ อามิสทาน ให้พัสดุสิ่งของเป็นกำลังและการให้สิ่งภายนอกต่างๆ ๑ ธรรมทาน ให้ธรรมอย่างบอกศีลปะวิทยาความชั่วต่างๆให้^๖

พระวิสุทธิธำมณี (ไสว จิตวิกรมหาเถร) ได้แบ่งประประเภทของการให้ทานออกเป็น ๓ ประเภท ซึ่งพอสรุปใจความได้ดังนี้ ทานแบ่งออกเป็น ๓ ประการ ได้แก่ ๑. วัตถุทาน การให้ปันสิ่งของ ๒. ธรรมทาน การให้ภูมิธรรมความรู้ ๓. อภัยทาน การให้อภัย การจะให้อะไรแก่ใครๆ นั้นจำต้องรู้จักให้ ต้องให้เหมาะแก่กาลและสถานที่ ผู้ให้ทานนั้นต้องให้โดยเว้นจาก อคติทั้ง ๔ ซึ่งได้แก่ ๑. มันทาคติ ถ้าเอียงเพราะรักคือทำให้ไม่ยุติธรรม เพราะความรักใคร่ เช่น น้องของตนเองเล่นกับเพื่อนแล้วรังแกเพื่อน แทนที่จะคว่าว่าน้อง กลับไปด่าเพื่อนน้องแทน ว่ามาแกล้งน้องตน ๒. โทษาคติ ถ้าเอียงเพราะโกรธคือ ทำให้ไม่ยุติธรรม เพราะความไม่ชอบ เช่น พ่อแม่ที่รักลูกแต่ละคนไม่เท่ากัน เมื่อลูกที่ตนเองรักทำผิด ไม่ยอมลงโทษ แต่ไปโทษลูกที่ตนเองไม่ค่อยรักแทน ๓. ภัยาคติ ถ้าเอียงเพราะกลัวคือ ทำให้ไม่ยุติธรรม เพราะความไม่รู้ เบบัญญา หลงผิด เช่น พ่อแม่ที่ลงโทษลูกโดยที่ยังไม่ได้สอบถามความเป็นจริง ผู้ใหญ่ที่ลงโทษผู้น้อยโดยที่ยังไม่ได้สอบสวนความจริงให้รอบคอบ ๔. โมหาคติ ถ้าเอียงเพราะหลงคือ ทำให้ไม่ยุติธรรม เพราะความกลัวภัย เช่น เพื่อนนักเรียนที่ตัวใหญ่ทำผิด แต่ไม่กล้าบอกครู เพราะกลัวเพื่อนจะมาทำร้าย หรือตำรวจเห็นผู้มีตำแหน่งสูงกว่าตน กระทำความผิด แต่ไม่กล้าจับ เพราะกลัวถูกข้าย ผู้ให้ต้องเว้นจากอคติเหล่านี้ ไม่ใช่รักมากให้มากรักน้อยให้น้อย โกรธคนนี้ก็ไม่ให้ กลัวเขานินทาว่าร้ายจึงให้เป็นต้น^๗

พระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ) ได้กล่าวถึงทานในทรรคนะพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “ทานบารมีตัวนี้ก็ละเอียดเหมือนกัน เมื่อภาวนาเข้าไปมันชอบไป ไปรู้เรื่องอดีต ชอบไปอนาคต ชอบออกไปข้างนอก ฉะนั้นเวลาภาวนา ท่านก็ทานทานไม่เอา เวลานั่งไม่เอาอะไรสักอย่าง จาโค จากะ เรื่องอดีต เรื่องอนาคตละหมดไม่เอา ให้กำหนดรู้ปัจจุบันอย่างเดียว อันนี้เป็นธรรม ปัจจุบันธรรม เอาหลักปัจจุบันธรรมเป็นใหญ่ อดีตก็ไม่เอา อนาคตก็ไม่เอา เอาปัจจุบัน อันเป็นปฏิปทาของพระพุทธเจ้า”^๘

^๖สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (สุวัฑฒนมหาเถร), หลักพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุรวัดน์, ๒๕๔๕), ๒๘๘ หน้า.

^๗พระวิสุทธิธำมณี (ไสว จิตวิกรมหาเถร), ทศพิศราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี, ๒๕๔๘), ๑๐๔ หน้า.

^๘พระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ), กตปุญฺโญสูตร, (ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๗), ๓๖๗ หน้า.

ผศ.วิเชียร ชานูตรบุญทริก ได้กล่าวถึงทฤษฎีความเป็นฆราวาสธรรม ธรรมสำหรับผู้ครองเรือนหรือหลักการครองชีวิต ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “๑. สัจจะ ความซื่อสัตย์ จริใจต่อกัน เป็นหลักสำคัญที่จะให้เกิดความไว้วางใจและไม่ตรีจิตสนิทต่อกันขาดสัจจะเมื่อใดย่อมเป็นเหตุให้เกิดความหวาดระแวงแคลงใจกันเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความริาฉาน ซึ่งยากนักที่จะประสานให้คืนดีได้ดังเดิม ๒. ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ข่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้าหากันได้ ไม่เป็นคนถือดีด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน คนที่ขาดธรรมข้อนี้ ย่อมปล่อยให้ข้อแตกต่างปลีกย่อยทางอุปนิสัยและการอบรม กลายเป็นเหตุแตกแยกสามัคคีใหญ่โต และถ้าไม่สามารถปรับตนเข้าหากันได้ ก็เป็นอันต้องทำลายชีวิตคู่ครองแยกทางขาดจากกัน ๓. ขันติ ความอดทน อดกลั้น ต่อความหนักและความร้ายแรงทั้งหลาย ชีวิตของผู้อยู่ร่วมกัน นอกจากมีข้อแตกต่างขัดแย้งทางอุปนิสัย การอบรม และความต้องการบางอย่าง ซึ่งจะต้องหาทางปรับปรุงเข้าหากันแล้วบางราย อาจจะมีเหตุล่วงเกินรุนแรง แสดงออกจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นถ้อยคำหรือกิริยาอาการ จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เมื่อเกิดเหตุเช่นนี้ อีกฝ่ายหนึ่งจะต้องรู้จักอดกลั้นระงับใจ ไม่ก่อเหตุให้เรื่องลุกลามกว้างขยายต่อไปความร้ายแรงจึงจะระงับลงไป นอกจากนี้ ยังจะต้องมีความอดทนต่อความลำบากตรากตรำ และเรื่องหนักใจต่างๆ ในการประกอบกิจการงานอาชีพเป็นต้น โดยเฉพาะเมื่อเกิดภัยพิบัติ ความตกต่ำคับขัน ไม้ดีโพลีพิพาย แต่มีสติอดกลั้นคิดอุบายใช้ปัญญาหาทางแก้ไขเหตุการณ์ให้ลุกลงไปด้วยดี ชีวิตของคู่ครองที่ขาดความอดทน ย่อมไม่อาจประคับประคองพากันให้รอดพ้นเหตุร้ายต่างๆ อันเป็นประคองมรสุมแห่งชีวิตไปได้ ๔. จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งปันตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุข จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยขี้อึงแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว การให้ในที่นี้ มิใช่หมายถึงแต่เพียงการเผื่อแผ่แบ่งปันสิ่งของอันเป็นสิ่งที่มองเห็นและเข้าใจได้ง่ายๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการให้น้ำใจแก่กัน การแสดงน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ตลอดจนการเสียสละความพอใจและความสุขส่วนตัวได้ เช่น ในคราวที่คู่ครองประสบความทุกข์ ความเจ็บไข้ หรือมีธุรกิจใหญ่เป็นต้น ก็เสียสละความสุขความพอใจของตน ขวนขวายช่วยเหลือ เอาใจใส่ดูแล เป็นที่พึ่งอาศัย เป็นกำลังส่งเสริม หรือช่วยให้กำลังใจได้โดยประการใดประการหนึ่ง ตามความเหมาะสมรวมความว่า เป็นผู้จิตใจกว้างขวาง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว ชีวิตครอบครัวที่ขาดจาจะก็คล้ายการลงทุนที่ปราศจากผลกำไรมาเพิ่มเติม ส่วนที่มีมาแต่เดิมก็คงที่หรือค่อยร่อยหรอพร่องไปหรือเหมือนต้นไม้ที่ไม่มีได้รับการบำรุงก็มีแต่ยับเยิน ร่วงโรย ไม่มีความสดชื่นงอกงาม”^๕

^๕วิเชียร ชานูตรบุญทริก และคณะ, ความจริงของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทคอนฟอร์มจำกัด, ๒๕๔๒), ๓๓๕ หน้า.

คณาจารย์โรงพยาบาลเชียงใหม่เจริญ ได้กล่าวถึงทานในพระคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญความดี ซึ่งพอสรุปใจความได้ดังนี้ “บุญ แปลว่า กุศล หรือ ความดี หรือความสุข หรือ กุศลธรรม เป็นเครื่องชำระล้างสันดาน อันเป็นการประพาศชอบทาง กาย วาจา ใจ ทานมี บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน หมายความว่าทำให้ทานนับว่าเป็นบุญ จำแนกออกเป็น ๓ ช้อย่อย คือ ๑. อามิสทาน การบริจาคหรือการเสียสละทรัพย์สินเงินทองข้าวของตลอดทั้งกำลังกายและสติปัญญาความรู้ความสามารถของตนเอง เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ด้วยคุณธรรมคือ เมตตา กรุณา มุทิตา พรหมวิหาร การเสียสละวัตถุสิ่งของหรือสิ่งทีเื่องกันเช่นกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ เป็นต้น เหล่านี้เรียกว่า อามิสทาน เมื่อเราบริจาคหรือเสียสละไปแล้ว เป็นกุศลคุณความดี มีอานิสงส์หรือมีผลอย่างไร ? มีผลเกิดขึ้นทั้งในทางจิตใจของเราและมีผลที่เรียกว่าเป็นวิบาก ก็จะมีผลของกรรมนี้ให้บังเกิดผลแก่ตน ถ้าจะว่าถึงคุณความดีคือทานหรือจาคะ คือการเสียสละเช่นนี้ เมื่อมีการเสียสละไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ประการแรกที่เห็นชัดเจนคือ ผู้นั้นเป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวางเปี่ยมด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา แก่สรรพสัตว์โลกอื่น คุณธรรมนี้เกิดขึ้นแล้วในใจและมีปกติเป็นผู้มีจิตใจที่ถูกชำระความตระหนี่ เหนียวแน่นความเห็นแก่ตัว จำเพาะตัว จำเพาะตน จำเพาะหมู่เหล่าให้หมดสิ้นไป การให้ธรรมและการให้อภัยเป็นทาน ชื่อว่า ธรรมทานและอภัยทาน ในพระธรรมบทพระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ สัพพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ ธรรมทานชนะการให้ทานอื่นทั้งปวง ๒. ธรรมทาน ปฏิบัติธรรมเองเพื่อชำระกิเลสออกจากกาย วาจา ใจของตนเอง ตั้งตนอยู่ในคุณความดี เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เรียกว่า แจกธรรมะ ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้ที่ดำเนินชีวิตประจำวันพูดแต่คำพูดไม่ดี ทำแต่กรรมที่ไม่ดี คิดแต่ความคิดที่ไม่ดีมาตลอด ประพฤติปฏิบัติตัวอย่างที่เลวแก่ผู้อื่น ชื่อว่า แจกอธรรม ธรรมทานต้องปฏิบัติเองเพื่อละชั่ว ทำดี ทำใจให้ใส เพื่อชำระกิเลสหายาบ กลาง และละเอียดๆ ยิ่งขึ้นไปถึงวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์แห่งใจ แล้วจึงจะพบสันติสงบ และจะถึงนิพพานคือความดับกิเลสไม่มีเหลือ จะถึงนิพพานต้องเป็นลำดับจนถึงที่สุดอย่างถาวรนี้เรียกว่า ธรรมทาน เบื้องต้นเป็นปฐมคือทำความดี ละชั่ว ทำใจให้ใสเองทั้งหมด และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น แล้วยังให้การแนะนำสั่งสอนอบรมผู้อื่นให้ประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรม พระวินัย และสนับสนุนอุปการะแก่ความประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เช่นนั้นของบุคคล หรือคณะบุคคล ผู้ที่กำลังเพียรประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อชำระกิเลสแห่งทุกข์นั้นให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ตรงนี้ก็ยิ่งด้วยธรรมทานไปอีก ๓. อภัยทาน ก็เมื่อบุคคลเจริญธรรมขึ้นด้วยทานกุศลศีลกุศล และภาวนากุศลเพื่อละชั่ว ทำดี ฝึกรอบรมจิตใจให้ผ่องใสและอบรมปัญญาให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นเพียงใด ความเข้าใจ ความเข้าใจในบาปบุญคุณโทษก็เจริญมากขึ้น และพรหมวิหารธรรมอันมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ก็เจริญขึ้นเป็นบุญบารมี เป็นเมตตาบารมี และ อุเบกขาบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมียิ่งขึ้นเพียงนั้น ความเห็นอกเห็นใจเข้าใจในความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของสัตว์โลกผู้ยังมี

จักขุอันมีตบอดด้วยความหลงผิด จึงคิดผิด พุคผิด ทำผิดๆ ในเราก็มีมากขึ้น ความรักปรารถนาให้ สัตว์โลกเป็นสุขด้วยเมตตาพรหมวิหารธรรม และความเวทนาสงสารปรารถนาให้สัตว์โลกให้พ้น จากความทุกข์ด้วยกรุณา พรหมวิหารธรรม แม้จะถูกก้าวร้าว ปรามาส ล้วงเกิน และถูกก่อกรรมทำ เข็ญแก่ตนมาแล้วมาก จากทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคตเพียงใด ย่อมไม่ติดใจโกรธพยาบาทยิ่งขึ้น และสามารถอดทน อดกลั้นต่อความก้าวร้าว ปรามาส ล้วงเกิน ความเบียดเบียนจากสัตว์โลก ทั้งหลายผู้ล่วงเกิน และผู้เบียดเบียนโดยรอบทั้งหลายเหล่านั้น ได้มากขึ้นเพียงนั้น จนถึงวางใจเป็น อุเบกขาไม่ยินดี ยินร้ายได้มันคง นี้ชื่อว่า อภัยทาน จัดเป็นทานอันเยี่ยมยอดไปอีก”^{๑๑}

พระมหาทองพูน ปกสุตโร (นามวงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บัณฑิตในอุดมคติตามหลัก พุทธปรัชญาเถรวาท” โดยได้กล่าวถึงทานว่าเป็นสัมปรายิกัตถะ(ประโยชน์ภายใน) ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า จากสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยจาคะ จาคะ แปลว่า ความเสียสละ, การแบ่งปัน, ความ เอื้อเฟื้อ มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า ทาน และ บริจาคจาคะ หมายถึงการสละสิ่งของและความสุข ส่วนตัวเพื่อประ โยชน์สุขแก่ผู้อื่น และหมายรวมถึงการสละละทิ้งกิเลส ละความโลภ ความเห็นแก่ ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ และการเลิกละนิสัย ตลอดจนความประพฤติกิเลสที่ไม่ดี ที่ทำให้เกิดความ เสียหาย ก่อความบาดหมางทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้นด้วยจาคะ เป็นคุณธรรมที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติ มองเห็นและเอื้ออาทรต่อความทุกข์ยากและความต้องการของคนอื่น ทำให้เป็นคนไม่คับแคบ ไม่ เห็นแก่ตัวแล้วให้ความช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ด้วยความเห็นอกเห็นใจ เป็นคนชอบให้ ชอบ แบ่งปันคิดถึงคนอื่นมากกว่าตัวเอง จาคะนี้มี ๒ นัย คือ สละวัตถุและสละอารมณ์ สละวัตถุ หมายความว่า สละทรัพย์สินสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น เช่น สละเงินสมทบทำสะพาน สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน ซ่อมรถดับเพลิง บำรุงการทหารของชาติ บำรุงศาสนา บำรุง การศึกษา ตลอดจนบริจาคสงเคราะห์ผู้ประสบภัยและผู้ตกทุกข์ได้ยากต่าง ๆ ผู้ครองเรือนย่อมเป็นผู้ ได้รับประโยชน์จากสังคม นับตั้งแต่การทำมาหากิน ตลอดจนการค้ารังชีพในแง่ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ผู้ ครองเรือนจึงจำเป็นต้องถือเป็นหน้าที่ ในการบริจาคช่วยเหลือสังคมตามกำลังความสามารถ กล่าวคือ เมื่อสังคมเป็นฝ่ายให้แล้ว เราจะให้อะไรบ้างแก่สังคม คนที่อยู่ในสังคมได้รับประโยชน์ต่อ สังคม แต่ไม่อดหนุนบำรุงสังคม ก็ย่อมเป็นคนที่ไม่สังคมรังเกียจ ในฐานะเป็นคนรู้มากและเป็นกาฝาก ของสังคม สังคมใดมีคนประเภทกาฝากมาก สังคมนั้นย่อมจะมีความมั่นคงน้อย ฉะนั้นหลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้มีจาคะทั่วกัน สละอารมณ์ หมายความว่า เป็นคนรู้จักปล่อย วางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจ เช่น ความ โกรธเคืองขัดใจกับคนอื่น จะเป็นกับภรรยาสามี

^{๑๑}คณาจารย์โรงพิมพ์เสียงเชิงจงเจริญ, คลังปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียง เชียงจงเจริญ), ๔๖๖ หน้า.

กับเพื่อนฝูง หรือกับเพื่อนบ้านก็ตาม ซึ่งเป็นเรื่องที่คนชาวบ้านจะหลีกเลี่ยงเสียมิได้ แต่การเก็บ
 อารมณ์เหล่านี้ หมักหมมไว้ในใจย่อมนำมาซึ่งความร้าวรานไม่สิ้นสุด และทำให้ตนเองเป็นทุกข์
 เดือดร้อน เมื่อสั่งสมไว้นาน ๆ หรือมาก ๆ ก็จะเป็นสาเหตุของโรคประสาทได้ เพราะฉะนั้น
 พระพุทธองค์จึงทรงสอนให้มีจาคะ คือให้เสียสละ ปล่อยวางอารมณ์ประเภทนี้เสีย การปล่อยวาง
 อารมณ์อย่างนี้ ก็เป็นจาคะอย่างหนึ่ง”^{๑๑}

พระมหานพรัตน์ รตนรสี (กรแก้ว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นักปกครองในอุดมคติตามแนว
 พระพุทธศาสนา” โดยได้กล่าวถึงท่านว่าเป็นบิณฑิที่ก่อให้เกิดอำนาจ ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า
 “ท่านบารมี คือ การบำเพ็ญบารมีโดยการให้ทานเสียสละ เจตนาที่สามารถสละให้ซึ่ง บุตร ภรรยา
 ชนสารสมบัติ เป็นต้นนั้น เรียกว่า ทานบารมี คำว่า ทาน หมายถึงการให้สิ่งที่เป็นประโยชน์สุขแก่
 ผู้รับ จัดเป็นให้เพื่ออนุเคราะห์ ให้เพื่อสงเคราะห์ ให้เพื่อบูชาคุณ ให้เพื่ออนุเคราะห์ เป็นการให้แก่ผู้
 ที่ด้อยกว่าตนในอายุ กำลังกายกำลังทรัพย์ กำลังปัญญา เช่น การเลี้ยงดูบุตรธิดา ให้แก่ผู้ที่ยากจนขัด
 สอน คนพิการทุพพลภาพ เป็นต้น การให้เพื่ออนุเคราะห์ มีความเมตตากรุณาเป็นมูล ให้เพื่อ
 สงเคราะห์ เป็นการให้แก่บุคคลในชั้นเดียวกันเสมอกัน เช่น เพื่อนฝูง มิตรสหาย เป็นต้น การให้เพื่อ
 สงเคราะห์นี้มีความรักความนับถือเป็นมูล ให้เพื่อบูชาคุณ เป็นการให้แก่บุคคลที่ทรงคุณควรคารวะ
 บูชา ได้แก่ บิดา มารดา ครู อาจารย์ อุปัชฌาย์ ท่านผู้มีคุณแก่ตน หรือ ผู้ทรงคุณวุฒิ การให้เพื่อบูชา
 คุณนี้ มีความกตัญญู ความเคารพบูชา เป็นมูล อนึ่ง การบริจจาคทรัพย์เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาก็ดี
 บำรุงสาธารณกุศลทั่วไป เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน สร้างถนน สร้างสะพานต่าง ๆ เหล่านี้ก็ดี
 ก็อนุโลมเข้าในการให้เพื่อบูชาคุณ คือ บูชาคุณความดีแห่งบุญกุศลที่ทำให้คนได้เกิดมาเป็นมนุษย์
 อันเป็นความกตัญญูต่อบุญกุศลนั่นเอง ทานนี้จำแนกประเภทได้เป็นหลายอย่างหลายกระบวน ใน
 ที่นี้ขอนำมาแสดงเพียง ๒ นัย คือ นัยหนึ่ง จำแนกทานออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ วัตถุทาน
 อภัยทาน และธรรมทาน วัตถุทาน เป็นการทำบุญให้ทานด้วยการให้สิ่งของต่าง ๆ สิ่งของที่ให้นั้น
 เมื่อสรุปแล้วก็มี ๕ อย่าง คือ ก. ชนปริจจาค การสละซึ่ง ชนสารสมบัติ ข. บุตุตปริจจาค การสละซึ่ง
 บุตร ในอุทร ค. ภริยาปริจจาค การสละซึ่ง ภรรยา ง. องคุปริจจาค การสละซึ่ง ส่วนของร่างกาย จ. ชีวิต
 ปริจจาค การสละซึ่ง ชีวิต อภัยทาน เป็นการทำบุญด้วยการช่วยชีวิตคนหรือสัตว์ให้พ้นจากอันตราย
 ช่วยป้องกันภัยที่จะทำลายทรัพย์สมบัติให้สูญเสียไป ตลอดจนการให้ความไม่มีภัยแก่ผู้ที่ทำให้ตน

^{๑๑}พระมหาทองพูล ปภัสสรโร (นามวงศ์), “บัณฑิตในอุดมคติตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, ๑๑๕ หน้า.

เคื่อดร้อนเลียหาย ธรรมทาน เป็นการทำบุญด้วยการสอน การแสดงธรรม ให้ผู้อื่นเข้าใจถึงบาป บุญคุณ โทษ ตลอดจนการสร้างหนังสือธรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา อีกนัยหนึ่ง จำแนกทานออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ หีนทาน เป็นทานชั้นต่ำ มัชฌิมทาน เป็นทานชั้นกลาง ๆ และ ปณีตทาน เป็นทานชั้นสูง หีนทาน กล่าวโดยเจตนาในการให้ ก็เป็นการบริจาคด้วยความมุ่งหวังในชื่อเสียงเกียรติคุณ กล่าวโดยวัตถุสิ่งของที่ให้ ก็ให้วัตถุสิ่งของที่เร็วกว่า ที่ด้อยกว่าที่ตนเคยบริโภค ใช้สอยเป็นประจำตามปกติ มัชฌิมทาน กล่าวโดยเจตนาในการให้ ก็เป็นการบริจาคที่มุ่งหวังความสุขในมนุษย์สมบัติ ในเทวสมบัติ กล่าวโดยวัตถุสิ่งของที่ให้ ก็ให้วัตถุสิ่งของที่ดีทัดเทียมกับที่ตนเคยบริโภคใช้สอยอยู่เสมอ ๆ นั้น ปณีตทาน กล่าวโดยเจตนาในการให้ ก็เป็นการบริจาคที่มุ่งพระนิพพานหวังพ้นจากกองทุกข์ทั้งหมด กล่าวโดยวัตถุสิ่งของที่ให้ ก็ให้วัตถุสิ่งของที่ประณีตกว่า ดีกว่า ที่ตนเคยบริโภคใช้สอยอยู่เป็นประจำ อานิสงส์แห่งทานกุศล อังคุตตรอรรถกถา แสดงว่า ทานํ สกคฺคสฺส โสปานํ ทานกุสลจกฺคเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำขึ้นสู่สวรรค์ ทานํ ปาเลยฺยมุคฺตมํ ทานกุสลจกฺคว่าเป็นเสบียงอันประเสริฐ ทานํ อชฺชุกฺคํ มคฺคํ ทานกุสลจกฺคว่าเป็นทางสายตรงไปสู่พระนิพพาน ทานํ โมกฺขปทํ วรํ ทานกุสลจกฺคว่าเป็นบาทให้ถึงซึ่งความหลุดพ้น ในคัมภีร์ สัททสภารัตตชาลินี แสดงว่า ปุพฺพเพ ทานาทิกํ กตฺวา อิทานิ ลกฺขิตํ สุขํ มูเลว สิญฺจิตํ โหติ อชฺชุกฺค จ ผลทายกํ ฯ บุคคล บำเพ็ญบุญ มีทานเป็นต้น ในปางก่อน ย่อมได้ความสุขในบัดนี้ เหมือนคนรดน้ำที่โคนต้นไม้ (ต้นไม้ที่นั้น) ย่อมให้ผลที่ยอด (คือปลายกิ่ง) ฉะนั้น บริจาคลูกขมนานบารมี ฯ (จริยปิฎกอรรถกถา) ทานบารมี มีการบริจาค เป็นลักษณะ ทานบารมี ที่กล่าวยืดยาวไปหน่อย เพราะทานบารมีเป็นเครื่องอุปการะให้เกิดบารมีอื่น ๆ คือ ความสำเร็จแห่งบารมีอื่น ๆ นั้น ต้องอาศัยทานบารมีนี้เป็นพื้นฐาน”^{๑๒}

พระพงศธร คมภิรมย์โม (แก้วदान) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสูตรตันตปิฎก” ได้กล่าวถึงทานว่าเป็นเหตุแห่งสรวงสวรรค์ ซึ่งพอสรุปใจความได้ดังนี้ “บุคคลบางคนในโลกนี้ทำบุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยทานมีประมาณเชิง เมื่อกายแตกสลายไปแล้วเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาทั้ง ๖ ชั้น ดังนั้นทานจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ยังสัตว์ให้ไปเกิดในสวรรค์ ทานแปลว่า การให้ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. อามิสทาน อามิสทาน แปลว่า การให้วัตถุสิ่งของ หมายถึง การแบ่งปัน การเสียดสละสิ่งของของตนให้แก่ผู้อื่น ด้วยมุ่งสงเคราะห์อนุเคราะห์บ้าง มุ่งตอบแทนพระคุณบ้าง มุ่งบุญกุศลบ้าง มุ่งสร้างบารมีบ้างสิ่งของที่พึงให้เรียกว่า ทานวัตถุ มี ๑๐ อย่าง คือ อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ม้าลายและคอกไม้ ของหอม (รูปเทียน) เครื่อง ถูบไล้ (สนับ

^{๑๒}พระมหานพรัตน์ รตนรสี (กรแก้ว), “นักปกครองในอุดมคติตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๑๑๔ หน้า.

เป็นต้น) ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีป) ไฟฟ้า อามิสทาน เป็นเหตุให้ได้มนุษย์สมบัติและสวรรค์สมบัติ เป็นเหตุให้ครองใจคน ชีตเหนียวน้ำใจกันไว้ได้ ๒. ธรรมทาน การให้ธรรมะ การให้ความรู้ เป็นวิद्याทาน ธรรมทานนี้เลิศกว่าทานทั้งหลายการแสดงธรรมบ่อยๆ แก่บุคคลผู้เฝ้าหูลงรับฟังนี้ เลิศกว่าการพูดถ้อยคำอันเป็นที่รักการชักชวนผู้ไม่มีศรัทธา ให้ตั้งมั่นทรงไว้ได้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ชักชวนผู้ละเมิดศีล ให้ตั้งมั่นทรงไว้ได้ถึงพร้อมด้วยศีลชักชวนผู้ไม่ย่อากให้ ให้ตั้งมั่นทรงไว้ได้ถึง พร้อมด้วยการให้ปันชักชวนผู้มีปัญญาทราม ให้ตั้งมั่นทรงไว้ได้ถึงพร้อมด้วยปัญญานี้เลิศกว่าการ ประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย”^{๓๓}

พระสมหมาย ถาวรธมฺโม (บุตรบูรณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิริยะในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท” โดยได้กล่าวถึงทานว่าเป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนซึ่งเรียกว่าหลักราชสังคหวัตถุ ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “หลักธรรมหมวดนี้ถือเป็นหลักการสงเคราะห์ประชาชนด้วยการดำเนินการแก้ปัญหาด้วยหลัก ราชสังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่ (๑) สัสเมธะ คือ หลักการสงเคราะห์ประชาชนด้วยการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร หลักการนี้เหมาะสำหรับประชาชนที่มีอาชีพทำเกษตรกรรม (๒) ปุริสเมธะ หลักการสงเคราะห์ การสนับสนุนคนในทางที่ถูกที่ควร ผู้มีหน้าที่ปกครองในส่วนราชการก็รู้จักสงเคราะห์ รู้จักส่งเสริมเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ และพลเรือน เมื่อเห็นใครเป็นคนดีมีความรู้ความสามารถก็ยกย่องส่งเสริม โดยการให้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ หรือขึ้นเงินเดือนให้ตามควรแก่ความดีความชอบ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง (๓) สัมมาปาสะ หลักการสงเคราะห์ในด้านการส่งเสริมอาชีพต่างๆ โดยการวางแผนนโยบาย หลักการและวิธีการส่งเสริมให้ถูกต้องเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน (๔) คือ หลักการสงเคราะห์ในด้านกานยกย่องเชิดชูให้เกิดเกียรติแก่คนทั่วไปด้วยการพูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ ตลอดจนรู้จักเผยแพร่ธรรมและวิชาการต่างๆ แก่มวลชนเพื่อที่จะให้มวลชนนำไปเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิต ทั้งในด้านส่วนตัวและส่วนรวม หลักธรรมหมวดนี้มีเพื่อให้ข้าราชการเพียรปฏิบัติดีต่อประชาชนและข้าราชการชั้นผู้น้อยที่อยู่ในสังกัดให้ได้รับความสุขสบายตามเหมาะสม”^{๓๔}

^{๓๓} พระพงศธร คมภิรมฺโม (แก้วลาน), “ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสูตรตันตปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๗๒ หน้า.

^{๓๔} พระสมหมาย ถาวรธมฺโม (บุตรบูรณ), “การศึกษาวิริยะในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๒๐๑ หน้า.

พระมหาสมณศ ญาโณภาโส (สมโมรา) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพรในพุทธปรัชญาเถรวาท” โดยกล่าวถึงท่านว่าเป็นเหตุแห่งความสุข ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “เหตุที่ทำให้มีความสุขนี้เป็นผลมาจากการทำบุญการที่บุคคลเกิดมาแล้วเป็นผู้มีความสุขพร้อมด้วยทรัพย์สมบัตินั้นในชาติที่ผ่านมามีต้องเป็นผู้หมั่นทำบุญบริจาค ไม่เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว การบริจคนั้น การให้ทานจะได้รับบุญกุศลที่ดี ผู้ที่ทำได้ต้องเป็นผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติทางใจ คือ เป็นผู้มีความพอใจระดับหนึ่งและมีความเมตตากรุณาในระดับหนึ่งด้วยด้วยการให้ทานของสัตบุรุษซึ่งมีอยู่ ๕ ประการว่าสัตบุรุษให้ทาน ด้วยศรัทธา เพราะเชื่อผลของกรรม ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก เป็นผู้ที่มีรูปร่าง และผิวพรรณสวยงาม เมื่อทานนั้นผลัดผลัดสัตบุรุษให้ทาน โดยเคารพ ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีบุตร ภรรยา คนใช้ เป็นผู้เชื่อฟัง อยู่ในโอวาท เมื่อทานนั้นผลัดผลัดสัตบุรุษให้ทาน ตามกาลอันควร ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก ย่อมได้รับสิ่งที่ปรารถนาตามกาล เมื่อทานนั้นผลัดผลัดสัตบุรุษ มีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย...เช่น ตาเห็นรูปที่ดี เป็นต้น) ที่ประณีต เมื่อทานนั้นผลัดผลัดสัตบุรุษที่ ให้ทานที่ไม่กระทบตนและผู้อื่น หมายความว่า ไม่กระทบคุณงามความดีของตน และผู้อื่น ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก ปราศจากภัยอันตราย คือ จากไฟ จากน้ำ จากโจร จากศัตรู จากทายาท เมื่อทานนั้นผลัดผลัดธรรมทาน ภิกษุผู้แสดงธรรมเทศนา ชื่อว่าให้ธรรมเป็นทาน หรือแม้ฤหัสถ์ที่กล่าวธรรมที่ได้ศึกษา ที่ได้ฟังมาแล้วแก่ผู้อื่น ให้ได้รู้ตาม เช่นเรื่องของนางขุชุตตรา ได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ แล้วกลับมาแสดงธรรม ให้แก่พระนางสามาวดี และบริวาร ให้ได้บรรลุธรรมเป็นพระ โสคานันท์ก็ดี ครูอาจารย์ที่สั่งสอนศิษย์ ให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรมก็ดี บิดา มารดาที่สอนบุตรหลาน ให้ประพฤติปฏิบัติตน ให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ เป็นต้นก็ดี เหล่านี้ชื่อว่า การให้ธรรมเป็นทานทั้งสิ้น ในบรรดาทานทั้งสองอย่าง คืออามิสทาน และธรรมทาน พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงพระธรรมเทศนา แก่ท้าวสักกะว่า ธรรมทานเป็นเลิศ แล้วตรัสกล่าวว่ ธรรมทาน ย่อมชนะธรรมทั้งปวงรสแห่งพระธรรม ย่อมชนะรสทั้งปวงความยินดีในธรรม ย่อมชนะความยินดีทั้งปวงความสิ้นตัณหา ย่อมชนะทุกข์ทั้งปวงอานิสงส์ของการให้ทาน ๕ ประการ ๑. ย่อมเป็นที่รักของคนเป็นอันมาก ๒. ย่อมคบหาหายก (ผู้ให้) ผู้เป็นทานบดี ๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรไป ๔. จะเข้าไปอยู่ในที่ประชุมใดๆ ย่อมเป็นผู้องอาจ ไม่เก้อเจิน ๕. เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^{๑๔}

^{๑๔} พระมหาสมณศ ญาโณภาโส (สมโมรา), “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพรในพุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๑๓๗ หน้า.

รองศาสตราจารย์ นิตย์ สัมมาพันธ์ ได้กล่าวถึงทวนตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “ปริจาค มาจากคำว่า ปริจาคะ แปลว่า สละโดยรอบ คำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ ตรงกับหลักการบริหารทั่วไป และหลักเศรษฐศาสตร์ กล่าวคือ ให้เสียสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ สละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต ซึ่งตรงกับหลักคำนวณผลตอบแทนการลงทุน เพราะเป็นการสอนให้รู้จักเสียสละของที่มีคุณค่าน้อย เพื่อสิ่งที่มีความสำคัญสูงกว่าจะเป็นหลักง่ายๆ แต่ในทางปฏิบัติคนที่ผั่งเข้าตา หรือถูกเส้นผมบังภูเขา มักจะมองไม่ออกตัดสินใจไม่ถูก ที่สำคัญและทำได้ยากคือ การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิ่งนี้แหละเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่ดี”^{๑๖}

พระภิกษุวิริยคุณ ได้กล่าวถึงทวนตามทรรศนะพุทธปรัชญาเถรวาทว่าเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งพอสรุปใจความได้ว่า “หลักการทำบุญทำทานที่ได้ผลเต็มสมบูรณ์มหาศาล คือเมื่อได้ตัดสินใจทำแล้วต้อง “ตัดสินใจ” และ “ตั้งใจ” ไม่ให้เสียคาบพระราชาทรัพย์จะหมด ยัญทั้ง ๓ ประการนี้ คือหลักแท้ของหลักรัฐศาสตร์ของผู้ปกครองแผ่นดิน ขยายใจให้ครอบคลุมทั่วแผ่นดิน อย่างนี้จึงจะเรียกว่า รัฐศาสตร์ ประการสำคัญคือ เป็นการยกระดับจิตใจของผู้ให้ ให้เปี่ยมไปด้วยบุญใหญ่ที่ได้ผลสมบูรณ์คือ ข้อแรก เมื่อคิดที่จะให้ก็ให้ด้วยความดีใจ เต็มใจ ข้อที่สอง ขณะที่ให้ก็ให้ด้วยใจที่ทั้งเลื่อมทั้งใส และข้อที่สาม คือ เมื่อให้แล้วก็ต้องรู้สึกปลาบปลื้มใจ หวนคิดถึงคราใดก็ยังปลื้มใจทบทวนในบุญที่สร้างไว้ดีแล้ว ในการให้ทานนั้นต้องเลือกให้แก่คนที่มีศีลธรรม ซึ่งถือตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ๑๐ ประการคือ ๑. พวกที่เว้นจากการฆ่าสัตว์เท่านั้น ๒. พวกที่เว้นจากการลักขโมย ๓. พวกที่เว้นจากการประพฤติผิดในกามเท่านั้น ๔. พวกที่เว้นจากการกล่าวคำเท็จเท่านั้น ๕. พวกที่เว้นจากการกล่าวคำส่อเสียดเท่านั้น ๖. พวกที่เว้นจากการกล่าวคำหยาบเท่านั้น ๗. พวกที่เว้นจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อเท่านั้น ๘. พวกที่ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นเท่านั้น ๙. พวกที่ไม่มีจิตคิดพยายบาทเท่านั้น ๑๐. พวกที่เป็นสัมมาทิวเท่านั้น”^{๑๗}

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ เพื่อให้ทราบความหมาย ลักษณะ ประเภทและความสำคัญของทวนตามหลักทั่วไป

^{๑๖} นิตย์ สัมมาพันธ์, การบริหารเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), ๑๒๑ หน้า.

^{๑๗} พระภิกษุวิริยคุณ, รัฐศาสตร์เชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากวี, ๒๕๓๗), ๑๓๗ หน้า.

๑.๖.๒ เพื่อให้ทราบถึงความหมาย ลักษณะ ประเภท สาเหตุความสำคัญและแนวทางวิธีการของการให้ทานที่ถูกต้องมีผลมากตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖.๓ เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าและคุณประโยชน์ของการให้ทานในพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖.๔ สามารถนำผลการศึกษาวิจัยนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนเพื่อผู้ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข

๑.๗ คำนียามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยหลักธรรมเรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ เพื่อความสะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

ศึกษา หมายถึง การเรียนรู้ การฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ตนต้องการรู้ เช่น ตั้งใจศึกษาเรื่องพระพุทธศาสนาเพราะต้องการมีความรู้ในเรื่องของพระพุทธศาสนา เป็นต้น

ทาน หมายถึง การให้ การแบ่งปัน การเสียสละ ไม่ว่าจะเป็นการให้ซึ่งสิ่งของ ให้ความรู้ ให้กำลังใจกำลังใจ ตลอดจนการเสียสละซึ่งสิ่งไม่ศิโยภายในใจ

คุณประโยชน์ หมายถึง คุณค่า หรือผลดี ที่เกิดขึ้นจากการกระทำหรือปฏิบัติตามหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง เช่น เพชรใหญ่ เป็นคนใจบุญสุญทานเขาให้ทานเอื้อเพื่อพ่อแม่และแบ่งปันทำให้เขาเป็นที่รักที่ชอใจของคนรอบข้าง เป็นต้น

พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง คณะสงฆ์กลุ่มที่ยึดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งถ้อยคำและเนื้อความที่ท่านสั่งคายนาวีโดยเคร่งครัด ตลอดจนรักษาแม้แต่ตัวภาษาคั้งเดิมคือภาษาบาลี

บทที่ ๒

การศึกษาเรื่องทานในคำสอนพระพุทธศาสนา

ทาน หมายถึง การให้ ให้สิ่งของวัตถุ ให้วิชาการความรู้ ให้น้ำใจไมตรี เป็นหลักธรรมที่มีไว้ เพื่อ ความปรองดองสามัคคี ผูกมิตร และสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หลักธรรมเรื่องทานในพระพุทธศาสนานั้นกล่าวไว้โดยละเอียดและชัดเจน แต่นอกจากพระพุทธศาสนาแล้ว มนทางศาสนาอื่น หรือศาสตร์ความรู้อื่น ก็ได้กล่าวเรื่องทานไว้เช่นกัน ในทัศนะของศาสนา และศาสตร์ความรู้อื่น ได้กล่าวเรื่องทานไว้อย่างไร ในบทนี้ก็จะได้กล่าวถึงรายละเอียด ซึ่งพอสรุปใจความได้ดังนี้

๒.๑ ทานในทัศนะของพราหมณ์-ฮินดู

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาเกิดที่ดินแดนชมพูทวีป (ประเทศอินเดีย) ก่อนพุทธศาสนา ซึ่งไม่ปรากฏแน่ชัดว่าใครเป็นศาสดา มีคัมภีร์ศาสนา เรียกว่า พระเวท มีพัฒนาการสืบต่อยาวนาน นับจากลัทธิพราหมณ์ จนถึงยุคที่เรียกว่าศาสนาฮินดู จึงมักเรียกรวมๆ กันว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากเป็นอันดับที่ ๔ ของ โลก มีจำนวนประมาณ ๕๐๐ ล้านคน

ศาสนานี้นับถือเทพเจ้าหลายองค์ เรียกว่า พหุเทวนิยม เทพเจ้าแต่ละองค์ในแต่ละยุคสมัย มีบทบาท และตำนานต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าองค์หนึ่งๆ แตกต่างกันไปด้วย

โดยทั่วไป ถือว่าชาวฮินดูเชื่อว่า มีเทพเจ้าสูงสุด ที่ได้อวตารแยกร่างออกมาเป็น ๓ องค์ คือ พระพรหม ซึ่งเป็นผู้สร้างโลก พระศิวะ เป็นผู้ทำลาย และพระวิษณุ หรือ พระนารายณ์ เป็นผู้ปกป้องและรักษาโลก

ทัศนะเรื่องทาน ของ พราหมณ์-ฮินดู นั้นปรากฏในหลักอาศรม ๔ หลักที่ ๑ เรียกว่า พรหมจรรย์อาศรม ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกหลักธรรมหนึ่งในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งมีเนื้อหาพอสรุปได้ดังนี้

หลักอาศรม ๔ หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินชีวิตของชาวฮินดู เฉพาะที่เป็นพรหมณ์วัยต่างๆ โดยกำหนดเกณฑ์อายุคนไว้ ๑๐๐ ปี แบ่งช่วงของการใช้ชีวิตไว้ ๔ ตอน ตอนละ ๒๕ ปี ช่วงชีวิตแต่ละช่วงเรียกว่า อาศรม (วัย) อาศรมทั้ง ๔ ช่วงมีดังนี้

อาศรมที่ ๑ (ปฐมวัย) เรียกว่า พรหมจรรย์อาศรม เริ่มตั้งแต่อายุ ๘-๒๕ ปี ผู้เข้าสู่อาศรมนี้ เรียกว่า พรหมจารี ภายในช่วงระยะเวลา ๒๕ ปีแรกนี้ พรหมจารีผู้อยู่ในพรหมจรรย์อาศรม มีหน้าที่ดังนี้

- ๑) ตั้งใจเรียนวิชาการในวาระของตน
- ๒) เชื้อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์
- ๓) ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเพศ
- ๔) ไม่คบกับเพศตรงกันข้าม
- ๕) เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วต้องทำพิธีถอนตสันสกา(ตัดผม) และพิธีครุทกษิณามอบสิ่งตอบแทนครูอาจารย์

ผู้ทำหน้าที่ครบทั้ง ๕ ข้อนี้แล้วถือว่าเป็นพรหมณ์โดยสมบูรณ์ จากฐานะพรหมจารี และจะมีสิทธิพิเศษ ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) ศึกษาถัมภีร์พระเวทได้
- ๒) สอนพระเวทแก่คนอื่นได้
- ๓) ทำพิธีขันนัม (เกี่ยวกับการบริจาคน) ได้
- ๔) รับทานจากผู้ศรัทธาได้
- ๕) บริจาคทานแก่คนยากจน (ผู้อยู่ในวรรณะต่ำ) ได้

อาศรมที่ ๒ (มัชฌิมวัย) เรียกว่า คฤหัสถ์อาศรม อยู่ในช่วงอายุ ๒๕-๕๐ ปี มีหน้าที่ดังนี้

- ๑) ช่วยพ่อแม่ทำงาน
- ๒) แต่งงานมีครอบครัว
- ๓) ประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว

อาศรมที่ ๓ (ปัจฉิมวัย) เรียกว่า วานปรีสถาศรม อยู่ในช่วงอายุ ๕๐-๗๕ ปี มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติดังนี้

- ๑) มอบสมบัติให้บุตรธิดา
- ๒) บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม
- ๓) ออกบวชปฏิบัติธรรมที่เรียกว่า วานปรีสถ์
- ๔) ทำประโยชน์แก่สังคมด้วยการเป็นครูอาจารย์

อาศรมที่ ๔ คือ สันยัสตาศรม อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ ๑๕ ปีขึ้นไป สำหรับผู้ปรารถนา ความหลุดพ้น (โมกษะ) จะออกบวชเป็น สันยาส เมื่อบวชแล้วจะสึกไม่ได้ บำเพ็ญสมาธิแสวงหา ความหลุดพ้นตามหลักกรรมโยคะต่อไป

จากหลักอาศรม๔พอวิเคราะห์ได้ว่า การให้ทานในศาสนาพราหมณ์นั้นจะเน้นไปที่คน ยากจน หรือในวาระที่ต่ำกว่า แต่การให้ทานนั้นไม่ว่าจะกระทำได้โดยทั่วไป ต้องผ่านการการ อบรม จนสมบูรณ์ในหน้าที่พรหมจรรย์เสียก่อน จึงจะให้ทานในวาระต่ำได้ จากประเด็นนี้ ทำให้ ทราบว่า ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะเกิดขึ้นใน ชนชั้นเสมอกันโดยส่วนใหญ่ การจะให้ทานในวาระที่ต่ำกว่า ต้องผ่านคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ในข้างต้น^๑

๒.๒ ทานในทัศนะของศาสนาคริสต์

คริสต์ศาสนา เป็นศาสนาแห่ง ความรัก เพราะพระเจ้าทรงรักมนุษย์ ทรงรักประชากรของ พระองค์ทรงสร้างสัตว์ต่างๆขึ้นมาเพื่อรับใช้ เป็นอาหารแก่มนุษย์ และทรงให้มนุษย์ลงสู่รกเมื่อไม่ ศรัทธาในพระเจ้า และเป็นผู้มีความสามารถช่วยหนีพระเจ้า (เชื่อว่าคนทุกคนเป็นหนี้พระเจ้าเพราะ โลกนี้และชีวิตพระเจ้าเป็นผู้สร้าง) จากรายได้ ๑ ใน ๑๐ ของรายได้ทั้งหมดที่ได้มาต่อพระเจ้าทุกวัน อาทิตย ศาสนาคริสต์เป็น ศาสนาที่นับถือศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก และ ทุกสิ่งทุกอย่างรวมถึงมนุษย์โดยใช้เวลาเพียง ๖ วัน และหยุดพักในวันที่ ๗ เมื่อไม่ถึง ๖,๐๐๐ ปี ก่อน พระเจ้า คือพระยาเวห์(นิกายโรมันคาทอลิก นิกายออร์ทอดอกซ์) หรือ พระยะโฮวา(นิกาย โปรเตสแตนต์) มีพระเยซูคริสต์เป็นศาสดา คริสต์ศาสนาเชื่อในพระเจ้าหนึ่งเดียวซึ่งดำรงในสาม พระบุคคล ในพระลักษณะตรีเอกภาพหรือตรีเอกานุภาพ คือ พระบิดา พระบุตร และพระจิต(พระ วิญญาณบริสุทธิ์) มีพระคัมภีร์คือ พระคริสตธรรมคัมภีร์ หรือ คัมภีร์ไบเบิล ศาสนาคริสต์มีผู้นับถือ ทั้งหมด ๒,๑๐๐ ล้านคน ในคริสต์ศาสนานั้น ได้กล่าวถึงการให้ทานไว้เช่นกัน ซึ่งเนื้อหาพอสรุปใจความได้ดังนี้

การทำทาน

๑. จงระวัง อย่ากระทำศาสนกิจเพื่ออวดคนอื่น ถ้าทำอย่างนั้นท่านจะไม่ได้รับ บำเหน็จจากพระบิดาของท่านผู้ทรงสถิตในสวรรค์

^๑ สุจิตรา อ่อนค่อม, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

๒. เหตุฉะนั้น เมื่อท่านทำทานอย่าเป่าแตรข้างหน้าท่าน เหมือนคนหน้าชื่อใจคด กระทำในธรรมศาลาและตามถนน เพื่อให้คนสรรเสริญ เราบอกความจริงแก่ท่านว่า เขาได้รับบำเหน็จของเขาแล้ว

๓. ฝ่ายท่านทั้งหลายเมื่อทำทาน อย่าให้มือซ้ายรู้การซึ่งมือขวากระทำนั้น

๔. ทานของท่านจะต้องเป็นทานลับ และพระบิดาของท่านผู้ทรงเห็นในที่ลับ จะทรงโปรดประทานบำเหน็จแก่ท่าน

จากคำสอนในตอนนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระเยซูต้องการให้บุคคลทำดีจนเคยชินเป็นนิสัย มากกว่าที่จะทำบุญเพื่อหวังบำเหน็จรางวัล ซึ่งนั่นไม่ใช่ความดีที่แท้จริง เพราะความดีที่แท้จริงคือการเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ

ทรัพย์สมบัติในสวรรค์

๑. อย่าสั่งสมทรัพย์สมบัติไว้สำหรับตัวในโลกที่อาจเป็นสนิม และที่แมลงกินเสียหายได้ และที่ขโมยอาจขูดข่องลักเอาไปได้

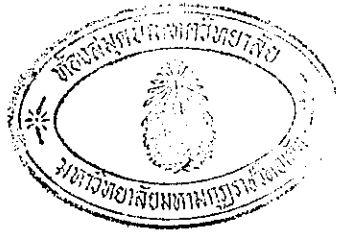
๒. แต่จงสั่งสมทรัพย์สมบัติไว้ในสวรรค์ ที่ไม่มีแมลงจะกิน และไม่มีสนิมจะกัด และที่ไม่มีขโมยขูดข่องลักเอาไปได้

๓. เพราะว่าทรัพย์สมบัติของท่านอยู่ที่ไหน ใจของท่านก็อยู่ที่นั่นด้วย จากคำสอนนี้ ทำให้เกิดแนวคิดในเรื่องการทำจิตให้หมกมุ่นความยึดถือในทรัพย์สมบัติภายนอก เพราะยิ่งสะสมมากเท่าใดยิ่งเป็นภัยแก่ตนมากเท่านั้น แต่ความดีซึ่งทำมากเท่าใดสวรรค์ย่อมเป็นที่ไปสำหรับบุคคลนั้น โดยที่ใจก็ไม่สามารถปล้นชิงไปได้ว่าเป็นศาสนาที่มีจำนวนผู้นับถือมากที่สุดในโลก^๒

๒.๓ ทานในทัศนะของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาสำคัญศาสนาหนึ่งของโลก มีคนนับถือประมาณ ๑,๖๐๐ ล้านคน นับว่ามีจำนวนมากที่สุดเป็นอันดับสองในโลก พื้นที่รวมของกลุ่มประเทศมุสลิมทั้งหมดประมาณ ๓๔,๗๒๒,๒๘๖ ตารางกิโลเมตร ตั้งแต่ลองจิจูด ๑๔๑ องศาตะวันออก ทางด้านตะวันออกของเขตพรมแดนประเทศอินโดนีเซีย ทอดยาวไปจนถึงลองจิจูด ๑๗.๒๕ องศาตะวันตก ณ กรุงดาการ์ ประเทศเซเนกัล (Senegal) ซึ่งอยู่ในภาคตะวันตกของทวีปแอฟริกา จนถึงละติจูด ๕๕.๒๖ องศา

^๒ เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย- เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๗.

เหนือ บริเวณเส้นเขตแดนตอนเหนือของประเทศคาซัคสถาน ทอดยาวเรื่อยไปจนถึงเส้นเขตแดนทางตอนใต้ของประเทศแทนซาเนีย ที่ละติจูด ๑๑.๔๔ องศาใต้

ในโลกของเรามีจำนวนประเทศกว่า ๒๐๐ ประเทศ เป็นประเทศมุสลิมกว่า ๖๗ ประเทศ ในประเทศไทยมีศาสนาอิสลามเข้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ศาสดาของศาสนาอิสลามคือ มุฮัมมัด

ศาสนาอิสลาม คือ ความศรัทธา ข้อบัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติและจริยธรรม ซึ่งบรรดา ศาสดา ที่อัลลอฮ์ ได้ประทานลงมาเป็นผู้นำ เพื่อมาสั่งสอนและแนะนำแก่มวลมนุษยชาติ สิ่งทั้งหมด เหล่านี้เรียกว่า คิน หรือ ศาสนา นั่นเอง ผู้ที่มีความศรัทธาจะตระหนักอยู่เสมอว่า ชีวิตของเขาได้ พันรณาการเข้ากับอำนาจสูงสุดของพระเจ้าผู้ทรงสร้างโลก ในทุกสถานภาพของเขาจะรำลึกถึงพระเจ้า เป็นเจ้า และมอบหมายตนเองให้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของพระองค์ตลอดเวลา เขาเป็นผู้มีจิตใจ มั่นคงและมีสมาธิเสมอ

แต่ในฐานะที่เป็นมุสลิม นอกจากจะต้องจ่ายภาษีให้แก่รัฐแล้ว ยังต้องจ่ายภาษีศาสนาที่ เรียกว่า “ชะกาต” อีกส่วนหนึ่งให้แก่ผู้มีสิทธิได้รับ ๘ ประเภทตามที่ศาสนากำหนดไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อ เป็นการแสดงความเคารพสักการะพระเจ้า (อัลลอฮ์)

ในศาสนาอิสลามมีหลักธรรมเรื่องการให้ทานเหมือนกัน เรียกว่า ชะกาต การจ่ายชะกาต เป็นบทบัญญัติทางกฎหมายอิสลามที่กำหนดให้บุคคลและนิติบุคคลมุสลิมที่มีทรัพย์สินถึงพิกัด อัตราที่ศาสนากำหนดไว้ (นิกอบ) ในวันครบรอบปีจันทร์คดิจะต้องจ่ายทรัพย์สินนี้ออกไปจำนวน หนึ่งในอัตราที่ศาสนากำหนดไว้

ในทางศาสนา การจ่ายชะกาตเป็นวินัยบัญญัติสำคัญหนึ่งใน ๕ ประการ สำหรับมุสลิม จะต้องปฏิบัติ การหลีกเลี่ยงถือเป็นบาปใหญ่และเป็นการเนรคุณต่อพระเจ้า

แต่หากมองในทางเศรษฐกิจและสังคม ชะกาตคือภาษีที่พลเมืองมุสลิมทุกคนต้องจ่ายกลับ ผู้สังคมตามกำหนดเวลา ตามกรรมวิธีและตามอัตราที่ศาสนากำหนดไว้ ดังนั้น ชะกาตจึงไม่ใช่ “การบริจาคทาน” ตามความสมัครใจที่จะทำเมื่อใด อย่างไรและจำนวนมายน้อยแค่ไหนก็ได้ เหมือนกับการบริจาคทาน แต่มันเป็นภาษีอย่างหนึ่งซึ่งมีกฎเกณฑ์สำหรับการปฏิบัติ

ที่เรียกชะกาตเป็นภาษี เพราะในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด อิสลามมิได้เป็นแค่เพียงพิธีกรรม ทางศาสนาในความหมายแคบๆ อย่างที่หลายคนเข้าใจ หากแต่เป็นรัฐที่มีธรรมนูญ (คัมภีร์อัล กุรอาน) มีอธิปไตย มีอาณาเขตและมีประชาชนมุสลิมเป็นองค์ประกอบสำคัญในความหมายของคำว่ารัฐโดยสมบูรณ์ อิสลามก็จำเป็นต้องมีอำนาจรัฐหรือรัฐบาลเป็นผู้รักษากฎหมาย รัฐบาลของรัฐ อิสลามในสมัยนั้นก็เหมือนกับรัฐบาลรัฐในทุกอุดมการณ์ที่จะต้องมีรายได้มาใช้จ่ายในการป้องกัน ประเทศ และทำนุบำรุงบ้านเมืองในด้านต่างๆเป็นธรรมดา

แต่ “ชะภาค” กับ “ภาษีสมัยใหม่” มีความแตกต่างที่สำคัญอยู่ประการหนึ่งนั่นก็คือชะภาคเป็นภาษีที่อิสลามกำหนดให้เป็นวินัยบัญญัติสำคัญทางศาสนา การหลบเลี่ยงไม่จ่ายชะภาค อาจรอดพ้นจากการลงโทษของเจ้าหน้าที่รัฐได้ แต่โลกหน้าคนผู้นั้นไม่อาจหลีกเลี่ยงการลงโทษจากพระเจ้าไปได้ ส่วนภาษีสมัยใหม่นั้นถูกแยกออกจากความรู้สึกทางศาสนาโดยสิ้นเชิง ดังนั้นผู้คนที่หาทางหลีกเลี่ยงการจ่ายภาษีโดยไม่มีความรู้สึกกลัวแต่ประการใด

ความหมายของคำว่า “ชะภาค”

คำว่าชะภาคเป็นคำภาษาอาหรับที่มีความหมายว่า “การขจัดเกลาให้สะอาดบริสุทธิ์” “การเพิ่มพูน” และ “การเจริญงอกงาม”

การจ่ายชะภาคเป็นการขจัดเกลาคใจของผู้มีทรัพย์สินให้สะอาดหมดจดจากความตระหนี่ถี่เหนียวซึ่งเป็นมลทินที่เกาะกินจิตใจให้สกปรกและหยาบกระด้างขณะเดียวกันก็เป็นการชักฟอกทรัพย์สินที่หามาได้ให้สะอาดบริสุทธิ์

นอกจากนี้แล้วเหมม็อมมีการจ่ายชะภาคออกไปให้คนจน คนขัดสน หรือคนมีหนี้สินมันก็เป็น การสร้างอำนาจการซื้อให้แก่คนที่ไม่มีอำนาจ การซื้อ เมื่อคนในสังคมมีอำนาจซื้อ ก็จะส่งผลให้ร้านค้าสามารถรักษาการจ้างงานการกระจายรายได้ไว้ได้ระดับหนึ่งและสร้างความจำเริญดีงามให้แก่ทั้งผู้ให้ ผู้รับ และสังคมโดยรวม

ทรัพย์สินอะไรที่จะต้องจ่ายชะภาค

๑. โทลเงินและทองคำ เงินสด เงินในบัญชี หุ่น สินค้า (ของตนเองไม่ว่าจะเป็นที่ดินหรืออัญมณี) ที่มีไว้ขายทั้งหมดไม่ใช่สิ่งที่คุณอื่นนำมาฝากขายหากมีมูลค่าเท่าราคาทองคำหนัก ๘๕ กรัม หรือประมาณ ๕.๖๖ บาท (ทองคำหนึ่งบาทหนัก ๑๕ กรัม) เมื่อครบรอบปีก็ต้องจ่ายชะภาค ๒.๕ % จากทรัพย์สินเหล่านี้

๒. ผลผลิตจากการเกษตร หากเป็นผลผลิตที่เกิดจากการใช้ชลประทาน ที่ต้องลงทุนอัตราชะภาค คือ ๕% หากไม่ใช้การชลประทานและอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว อัตราชะภาค คือ ๑๐%

๓. ปศุสัตว์ เช่น แพะ แกะ วัว ควาย อูฐ เป็นต้น

๔. ขุมทรัพย์ที่พบได้ในแผ่นดิน

ระยะเวลาของการจ่ายชะภาค

การเริ่มต้นปีชะภาคนั้นเริ่มต้นในวันคนผู้นั้นจ่ายชะภาคเป็นครั้งแรก นั่นคือ วันที่คนผู้นั้นมีทรัพย์สินครบพิศอดอัตราที่ศาสนากำหนดไว้ หลักจากนั้น เมื่อครบปีจันทร์คติซึ่งมี ๓๕๔ วัน หากยังมีทรัพย์สินอยู่ก็จะต้องจ่ายอีกตามกรรมวิธีเดิม เพราะชะภาคนั้นคิดจากทรัพย์สินที่ออกมาไว้ ไม่ใช่คิดจากรายได้สะสมไว้มาเท่าใด ก็ต้องจ่ายมากขึ้นเท่านั้นนี่คือความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ทุกคนเรียกร่องมาตลอดทุกยุคทุกสมัย

ผู้มีสิทธิได้รับชะกาด

คำกัร้อลถูอรานกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ชะกาดไม่ใช่สิทธิของเราหากเป็นสิทธิที่อัลลอฮ์ได้กำหนดไว้เพื่อ

๑. คนยากจน
๒. จนอนาถา
๓. คนที่ทำหน้าที่ในเรื่องจัดการชะกาด
๔. คนที่มีหัวใจโน้มมาสู่อิสลาม
๕. ทาส และเชลย
๖. คนมีหนี้สิน
๗. ในหนทางของอัลลอฮ์
๘. คนที่ติดขัดในระหว่างเดินทาง^๑

๒.๔ ทานในทัศนะของจริยศาสตร์

ตามหลักอักษรศาสตร์คำว่า จริยศาสตร์มาจากภาษาสันสกฤตว่า จริย + ศาสตร์ จริย แปลว่า ควรประพฤติ ศาสตร์ แปลว่า ความรู้ จริยศาสตร์ จึงแปลว่า ความรู้ที่ควรประพฤติหรือศาสตร์ ที่ว่าด้วยความประพฤติ

อนึ่ง จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปนิสัย นิสัย และพฤติกรรมของมนุษย์ ความประพฤติของมนุษย์ จะเป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอุปนิสัย และนิสัยของคน จริยศาสตร์จะช่วยชี้ค่าของมนุษย์โดย การมองทางอุปนิสัย นิสัยใจคอ และความประพฤติ ตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ

ในทัศนะของจริยศาสตร์นั้น กล่าวถึง เรื่อง ทาน การให้ หรือการเสียสละ ว่าเป็น พันธกรณีทางศีลธรรม หมายความว่า เมื่อคนทำดี เช่น ออกทน กล่าวหาญ ให้ทาน และเสียสละ ย่อมได้รับความนิยมนกย่องจากสังคม การได้รับความนิยมนั้น ทำให้บุคคลมีความรู้สึกที่มีเกียรติ เข้างใจที่จะทำความดีต่อไปอีก ส่วนคนทำชั่ว ย่อมได้รับการเหยียดหยามจากสังคม ไม่สบายใจ

^๑สมเด็จมหาวีรวงศ์, สาภลศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕); หน้า ๓๒๐.

มองหน้าใครไม่สนิท เพราะกลัวสังคมลงโทษและทอดทิ้ง เขาจึงเว้นการทำชั่ว และเพราะอยากให้สังคมโยมรับ เขาจึงทำความดีอันอำนวยความสะดวกมีประโยชน์แก่สังคม^๔

๒.๕ ทานในทัศนะของจิตวิทยา

จิตวิทยา คือศาสตร์ที่ว่าด้วยการศึกษาเกี่ยวกับจิตใจ (กระบวนการของจิต), กระบวนการความคิด, และพฤติกรรม ของมนุษย์ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เนื้อหาที่นักจิตวิทยาศึกษา เช่น การรับรู้ (กระบวนการรับข้อมูลของมนุษย์), อารมณ์, บุคลิกภาพ, พฤติกรรม, และรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล จิตวิทยายังมีความหมายรวมไปถึงการประยุกต์ใช้ความรู้กับกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (เช่นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในครอบครัว, ระบบการศึกษา, การจ้างงานเป็นต้น) และยังรวมถึงการใช้ความรู้ทางจิตวิทยาสำหรับการรักษาปัญหาสุขภาพจิต นักจิตวิทยามีความพยายามที่จะศึกษาทำความเข้าใจถึงหน้าที่หรือจุดประสงค์ต่าง ๆ ของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากตัวบุคคลและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในสังคม ขณะเดียวกันก็ทำการศึกษารูปแบบของระบบประสาทซึ่งมีผลต่อการควบคุมและแสดงออกของพฤติกรรม

ในทางจิตวิทยานั้น กล่าวถึงทาน หรือ การให้อาหารช่วยเหลือว่าเป็นพฤติกรรมการช่วยเหลือ ซึ่งพอสรุปใจความได้ดังนี้พฤติกรรมการช่วยเหลือเป็นอีกพฤติกรรมหนึ่งที่เห็นได้มากในสังคม พฤติกรรมการช่วยเหลือ หมายถึง การให้ความช่วยเหลือในเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น แต่หลายครั้งกลับพบว่าในสถานการณ์ที่ถูกเนิ่นดังกล่าว ผู้เห็นเหตุการณ์กลับไม่ใส่ใจในการช่วยเหลือบุคคลอื่น นักจิตวิทยาสังคมได้ให้ข้อสังเกตว่า อาจเป็นเพราะจำนวนคนในเหตุการณ์มากเกินไป ต่างคนจึงกระจายความรับผิดชอบ ต่อเหตุการณ์ไปยังบุคคลอื่น โดยคิดว่าหากตนไม่ช่วยเดี๋ยวก็จะมีคนอื่น ๆ เข้ามาช่วยเอง

ลาตานิและดาร์เลย์ (Latane and Darley) อธิบายว่า นอกเหนือจากพฤติกรรมการช่วยเหลือเกิดจากจำนวนประชากรซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญแล้ว ก่อนที่บุคคลจะให้ความช่วยเหลือในเหตุการณ์ใด ๆ จะต้องผ่านกระบวนการ ๔ ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ ๑ บุคคลจะต้องสังเกตเห็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้นก่อน

ขั้นตอนที่ ๒ บุคคลต้องเกิดการแปลความหมายในสถานการณ์ที่ตนได้รับรู้ว่าเป็นสถานการณ์หรือเหตุการณ์ฉุกเฉินที่ต้องได้รับความช่วยเหลืออย่างทันทีทันใด

^๔วสิน อินทสระ, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔๑.

ขั้นตอนที่ ๓ บุคคลต้องเกิดความคิดว่าการให้ความช่วยเหลือนั้นเป็นเสมือนความรับผิดชอบของเขาโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเขามีความสามารถที่จะช่วยเหลือได้หรือไม่มีใครอยู่ที่นั่น

ขั้นตอนที่ ๔ บุคคลจะตัดสินใจเลือกวิธีการช่วยเหลือที่เหมาะสมที่สุด โดยใช้ความรู้ หรือประสบการณ์ หรือความชำนาญที่ตนมีอยู่

สำหรับพฤติกรรมการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นในลักษณะที่ต้องอาศัยความเสียสละอย่างสูงสุดในการให้ความช่วยเหลือนั้น เรียกว่า อัลตรูซึม (Altruism) เช่น การเสี่ยงชีวิตช่วยเหลือคนจมน้ำ หรือการกระโดดพลัดคนให้พ้นจากการถูกรถชน เป็นต้น นักจิตวิทยาสังคมนั้นได้เสนอแนะวิธีการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคมเกี่ยวกับการช่วยเหลือไว้ ดังนี้

- การให้ตัวแบบของการช่วยเหลือ

โดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้จากตัวแบบ (Model Learning Theory) ที่ว่าถ้าผู้ที่แสดงพฤติกรรมช่วยเหลือแล้วได้รับการยกย่องชมเชยหรือได้รับรางวัลจากทางสังคมแล้ว บุคคลในสังคมคนอื่น ๆ ก็จะเกิดความต้องการที่จะเลียนแบบนั้นบ้าง เพื่อให้ตนเองได้รับการตอบสนองเช่นเดียวกัน

- การใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องจูงใจ

เนื่องจากศาสนามีอิทธิพลต่อจิตใจของบุคคลสูงมาก และโดยทั่วไปหลักคำสอนของทุกศาสนาจะคล้ายคลึงกัน นั่นคือ สอนให้ทุกคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกันเสมอ ที่สำคัญ พฤติกรรมช่วยเหลือทางสังคมที่เกิดจากการใช้หลักคำสอนของศาสนา จะทำให้บุคคลเกิดพฤติกรรมช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทนทางสังคมดังเช่นวิธีการแรก

จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์นั้น จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและยอมรับพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงต่อกันทางสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งนอกจากจะทำให้สามารถดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขแล้ว ยังสามารถอธิบายถึงสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของสมาชิกในสังคม อันจะนำไปสู่หนทางในการแก้ปัญหาทั้งหลายในสังคมให้ลดลงหรือหมดไปในที่สุด^๕

^๕วิภากร มาพบสุข, จิตวิทยาทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์วิชาการ, ๒๕๔๐).
หน้า ๕๕๗.

บทที่ ๓

การศึกษาเรื่องทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า “ ทาน ” ที่เราทราบโดยทั่วไปนั้น หมายถึง “ การให้ ” ได้แก่การเสียสละสิ่งของต่างๆ ของตน หรือให้ความรู้ทางโลกและทางธรรม เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น รวมทั้งการเสียสละความตระหนี่ภายในจิตใจของตนเพื่อยังความโลภให้บรรเทาเบาบางลงไปจากจิตจากใจตน ทาน เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมาก ทานนำมาซึ่งประโยชน์ใหญ่มากมายทั้งประโยชน์ส่วนตนและประโยชน์ผู้อื่นในส่วนรวม เมื่อทานมีประโยชน์แลความสำคัญเห็นปานฉะนี้ บัณฑิตพึงศึกษาให้แจ่มแจ้งเข้าใจในเรื่องของทานที่ปรากฏในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๓.๑ ความหมายของการให้ทาน

คำว่า “ ทาน ” มีความหมายดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ ความหมายของทานในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ ทาน ” ไว้ว่า ทาน หมายถึง

ทาน ๑, ทาน- [ทานะ-, ทานนะ-] น. การให้ มักใช้ประกอบท้ายคำอื่น เช่น ธรรมทาน วิद्याทาน . สิ่งที่ให้ มักหมายถึงเงินหรือสิ่งของที่คนให้แก่คนยากจน เป็นธรรมข้อ ๑ ใน ทศพิธราชธรรม (ดู ทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรม). (ป., ส.)^๑

จากความหมายของทาน พอสรุปได้ว่า ทาน คือการให้ การเสียสละ การบริจาค ซึ่งสิ่งที่เป็นวัตถุก็ดี ความรู้ก็ดี เพื่อเกื้อกูลและสงเคราะห์ผู้อื่น เพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เพื่อความร่มเย็นของปวงประชา

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๘.

๓.๑.๒ ความหมายในพระไตรปิฎก

คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาชื่อว่า “พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาที่พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนทั่วไปใช้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อให้รู้ทั่วถึงพระธรรมวินัยและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้อย่างถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ พระไตรปิฎก จึงเรียกว่า พระปริยัติสัทธรรม เพราะเป็นปทัฏฐานให้เกิดมีพระปฏิบัติสัทธรรม คือ สีล สมาธิ ปัญญา และพระปฏิบัติสัทธรรม คือ มรรค ผล นิพพานเป็นที่สุด”^๒ พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็นสามคัมภีร์ได้แก่ พระวินัยปิฎก หรือ พระวินัย ได้แก่ประมวลระเบียบข้อบังคับของบรรพชิตที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุและภิกษุณี พระสุตตันตปิฎก หรือ พระสุตตร ได้แก่ประมวลพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงซึ่งที่ต่างๆ ให้เหมาะกับบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์ มีเรื่องราวประกอบ พระอภิธรรมปิฎก หรือ พระอภิธรรม ได้แก่ประมวลคำสอนที่เป็นหลักวิชาการล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ไม่มีเรื่องราวประกอบ และพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงความหมายของ “ทาน” ไว้ดังนี้

๑) ความหมายในพระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎก (บาลี : วินยปิฎก) ถือเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก เป็นประมวลกฎข้อบังคับ เกี่ยวกับความประพฤติของเหล่าสงฆ์ ทั้งภิกษุ และภิกษุณี พระวินัยปิฎกนั้นมีได้มีแต่กฎข้อบังคับเท่านั้น หากยังมีเนื้อหาสะท้อนประวัติศาสตร์ของอินเดียในสมัยพุทธกาลด้วย รวมทั้งขนบธรรมเนียม ประเพณี และประวัติของบุคคลสำคัญบางคนในยุคนั้น เช่น ชีวก โภจจาริกังจ พระวินัยปิฎกแบ่งเป็น ๕ ส่วน และถือเอาเป็นหลักในการจำแนกหมวดพระวินัยมาจนปัจจุบัน ดังนี้

๑. มหาวิภังค์ เนื้อหาเกี่ยวกับมูลเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย และข้อวินัยของพระสงฆ์ ๒๒๐ ข้อ กับวิธีพิจารณาข้อพิพาทอีก ๗ ข้อ รวม ๒๒๗ ข้อ

๒. ภิกขุณีวิภังค์ กล่าวถึง วินัยของพระภิกษุณี ที่ไม่ซ้ำกับพระภิกษุ ๑๓๐ (ภิกษุณีมีวินัย ๓๑๑ ข้อ)

๓. มหาวรรค แบ่งได้เป็น ๑๐ หมวดย่อย หรือ ๑๐ ชั้นระกะ กำเนิดภิกษุสงฆ์ และกิจการเกี่ยวแก่ภิกษุสงฆ์ ได้แก่ มหาชั้นระกะ อุโบสถชั้นระกะ วัสสูปนายิกาชั้นระกะ ปวารณาชั้นระกะ จัมมชั้นระกะ เกตัสซหชั้นระกะ กฐินชั้นระกะ จีวรชั้นระกะ จัมเปยชั้นระกะ และโกสัมพชั้นระกะ

๔. จุลวรรค แบ่งเป็น ๑๒ หมวดย่อย หรือ ๑๒ ชั้นระกะ เกี่ยวกับระเบียบความเป็นอยู่ของภิกษุ ภิกษุณี และเรื่องสังคายนา ได้แก่ กรรมชั้นระกะ ปริวาสกชั้นระกะ สมุจจยชั้นระกะ สมถชั้นระกะ

^๒มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวัดมหาธาตุราชรังสฤษฎ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

ขุททกวัตตัญจนธกะ เสนาสนขันธกะ สังฆเภทขันธกะ วัตตขันธกะ ปาฏิโมกข์ฎฐปนขันธกะ
ภิกขุณีขันธกะ ปิณฑสติกขันธกะ และสัตตสติกขันธกะ

๕. ปรีวาร เป็นข้อปลีกย่อยต่างๆ และคู่มือถามตอบซักซ้อมเกี่ยวกับพระวินัย

ในพระวินัยปิฎก เล่ม ๑ มหาวีถังค์ ปฐมภาค ได้กล่าวถึง “ทาน” เอาไว้ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

๑. ก็โดยสมัยนั้นแล อุบาสิกาชื่อสุปัพพา ในเมืองราชคฤห์ เป็นผู้มีความเลื่อมใสยังอ่อนอยู่
นางมีความเห็นอย่างนี้ว่า สตรีใดให้เมถุนธรรม สตรีนั้นชื่อว่าให้ทานอันเลิศ นางพบภิกษุแล้วได้
กล่าวคำนี้ว่า ท่านเจ้าข้า นิมนต์มาเสพเมถุนธรรมเถิดภิกษุ นั้นห้ามว่า อย่าเลย น้องหญิง การเรื่องนี้
ไม่ควรนางแนะนำว่า นิมนต์มาเถิดเจ้าคะ ท่านจงพยายามที่ระหว่างขาอ่อน โดยวิธีนี้อาบติจัก ไม่มี
แก่ท่านภิกษุ นั้นได้กระทำตามนั้น แล้วมีความรังเกียจว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้
แล้ว เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคฯ ตรัสว่า ดูกร
ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๒. ก็โดยสมัยนั้นแล อุบาสิกาชื่อสุปัพพา ในเมืองราชคฤห์ เป็นผู้มีความเลื่อมใสยังอ่อนอยู่
นางมีความเห็นอย่างนี้ว่า สตรีใดให้เมถุนธรรม สตรีนั้นชื่อว่าให้ทานอันเลิศ นางพบภิกษุแล้วได้
กล่าวคำนี้ว่า ท่านเจ้าข้า นิมนต์มาเสพเมถุนธรรมเถิดภิกษุ นั้นห้ามว่า อย่าเลย น้องหญิง การเรื่องนี้
ไม่ควร นางแนะนำว่า นิมนต์มาเถิด เจ้าคะ ท่านจงพยายามที่สะคือ โดยวิธีนี้อาบติจัก ไม่มีแก่ท่าน
ภิกษุ นั้นได้กระทำตามนั้น แล้วมีความรังเกียจว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว เรา
ต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคฯ ตรัสว่าดูกรภิกษุ เธอ
ไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๓. ก็โดยสมัยนั้นแล อุบาสิกาชื่อสุปัพพา ในเมืองราชคฤห์ เป็นผู้มีความเลื่อมใสยังอ่อนอยู่
นางมีความเห็นอย่างนี้ว่า สตรีใดให้เมถุนธรรม สตรีนั้นชื่อว่าให้ทานอันเลิศ นางพบภิกษุแล้วได้
กล่าวคำนี้ว่า ท่านเจ้าข้า นิมนต์มาเสพเมถุนธรรมเถิดภิกษุ นั้นห้ามว่า อย่าเลย น้องหญิง การเรื่องนี้
ไม่ควรนางแนะนำว่า นิมนต์มาเถิด เจ้าคะ ท่านจงพยายามที่เกลียวท้อง โดยวิธีนี้อาบติจัก ไม่มีแก่
ท่านภิกษุ นั้นได้กระทำตามนั้นแล้ว มีความรังเกียจว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว
เราต้องอาบัติปาราชิกแล้ว กระมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคพระผู้มีพระภาค ตรัส
ว่า ดูกรภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^๑

ที่ชื่อว่า มิใช่ผู้อาพาธ คือ สามารถจะหลีกเลี่ยงไปจากโรจนานันได้ ที่ชื่อว่า ผู้อาพาธ คือ ไม่
สามารถจะหลีกเลี่ยงไปจากโรจนานันได้ ที่ชื่อว่า อาหารในโรจนาน ได้แก่ โภชนะ ๕ อย่างใดอย่าง
หนึ่ง ซึ่งเขาจัดตั้งไว้ ณ ศาลา ปะรำ โคนไม้ หรือที่กลางแจ้งมิได้จำเพาะใคร มีพอแก่ความต้องการ

^๑วิ.มทา. ๑/๗๒/๑๘๕.

ภิกษุมิใช่ผู้อาพาธฉันได้ครั้งหนึ่ง หากฉันเกินกว่านั้น รับประเคนด้วยตั้งใจว่าจักฉันต้องอาบัติทุกกฏ กลิ่นกิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทุกๆ คำกลืน^๔

จากพระสูตรที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกที่ยกแสดงในเบื้องต้นพอสรุปความได้ว่า “ทาน” หมายถึง การให้ การเสียดสละออกไป เพื่อเกื้อกูลแลสงเคราะห์ผู้อื่น ในที่นี้หมายถึง การให้วัตถุเป็นทาน มีให้ร่างกายเป็นทาน ให้โภชนะเป็นทาน มีเนยข้น เนยใส น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น

๒) ความหมายในพระสูตรต้นปิฎก

ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑ พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่อง ทาน ไว้ ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

พระมหาบุรุษอธิษฐานความเป็นผู้ไม่โกรธ ไร่ และได้ให้ทานคือผ้าเป็นอันมาก ล้วนแต่มีเนื้อละเอียดและมีสีดี เป็นผู้ดำรงอยู่ในภพก่อนๆ ทรงเสียดสละเหมือนฝนตกทั่วแผ่นดิน ครั้นทรงทำกุศลกรรมนั้นแล้ว จุติจากมนุษยโลกเข้าถึงเทวโลก เสวยวิบาก อันเป็นผลกรรมที่ทำไว้ดี มีพระฉวีเปรียบด้วยทอง อุจพระอินทร์ผู้ประเสริฐกว่าสุรเทวดา ย่อมลบล้นอยู่ในเทวโลกถ้าเสด็จครองเรือนยังไม่ประสงค์ที่จะทรงผนวช ก็จะทำทรงปกครองแผ่นดินใหญ่ ทรงได้เฉพาะซึ่งสัตตรถณะ และความเป็นผู้มีพระฉวีสะอาดละเอียดงามลบล้นประชุมชนในโลกนี้ ถ้าเข้าถึงบรรพชา ก็จะทำทรงได้ซึ่งผ้าสำหรับทรงครอง เป็นผ้าเครื่องนุ่งห่มอย่างดี และเสวยผลกรรมที่เป็นประ โยชน์ดีที่ทรงทำไว้ในภพก่อน ความหมกมุ่นแห่งผลกรรมที่พระองค์ทำแล้ว หามีไม่^๕

ดูกรอานนท์ ใน ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์เดียรัจฉาน ฟังหวังผลทักษิณาได้ร้อยเท่า ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล ฟังหวังผลทักษิณาได้พันเท่า ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล ฟังหวังผลทักษิณาได้แสนเท่า ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม ฟังหวังผลทักษิณาได้แสนโกฏิเท่า ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศคาปัตติผลให้แจ้ง ฟังหวังผลทักษิณาจนนับไม่ได้จนประมาณไม่ได้ จะป่วยกล่าวไปใยในพระโศคาบัน ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง ในพระสกทาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้งในพระอนาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตผลให้แจ้ง ในสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ ในพระปัจเจกสัมพุทธ และในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธ^๖

^๔วิ.ม.หา. ๒/๔๗๒/๓๑๔.

^๕ที.ปา. ๑๑/๑๔๕/๑๑๒.

^๖ม.อุ. ๑๔/๗๑๑/๒๘๗.

จากพระสูตรที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกที่ยกแสดงในเบื้องต้นพอสรุปความได้ว่า “ทาน” หมายถึง การให้ การบริจาค การสงเคราะห์เพื่อประโยชน์เกื้อกูล การให้ทานนั้นย่อมได้รับอานิสงส์ที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง มีเจตนา วัตถุประสงค์ การได้มาซึ่งวัตถุนั้น ผู้ให้ ผู้รับ ดังจะได้กล่าวโดยละเอียดในบทต่อๆ ไป

๓) ความหมายในพระอภิธรรมปิฎก

ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๗ พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๔ กถาวัตถุปกรณ์ ได้กล่าวถึง ทาน ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

สกวาทิ ไม่พึงกล่าวว่า ทานที่ถวายแด่พระพุทธเจ้ามีผลมาก หรือปรวาทิ ถูกแล้ว

ส. พระผู้มีพระภาคเป็นยอดแห่งบรรดาทวิบท (มีเทวดาและมนุษย์เป็นต้น)เป็นผู้ประเสริฐสุด เป็นประธาน เป็นผู้อุดม เป็นผู้บรรแห่งบรรดาทวิบท ไม่มีผู้เสมอ ไม่มีผู้เสมอเหมือน ไม่มีใครเปรียบ ไม่มีใครเทียบ ไม่มีใครเทียม มีไฉ่หรือ?

ป. ถูกแล้ว

ส. หากว่า พระผู้มีพระภาคเป็นยอดแห่งบรรดาทวิบท เป็นผู้ประเสริฐสุด เป็นประธาน เป็นผู้อุดม เป็นผู้บรรแห่งบรรดาทวิบท ไม่มีผู้เสมอ ไม่มีผู้เสมอเหมือน ไม่มีใครเปรียบ ไม่มีใครเทียบ ไม่มีใครเทียม ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ทานที่ถวายแด่พระพุทธเจ้ามีผลมาก

ส. ไม่พึงกล่าวว่า ทานที่ถวายแด่พระพุทธเจ้ามีผลมาก หรือ?ป. ถูกแล้ว

ส. ใครๆ ที่เสมอเหมือนพระพุทธเจ้าโดยศีล โดยสมาธิ โดยปัญญา มีมืออยู่หรือ?

ป. ไม่มี

ส. หากว่า ใครๆ ที่เสมอเหมือนพระพุทธเจ้า โดยศีล โดยสมาธิ โดยปัญญา ไม่มี ด้วยเหตุนี้ท่านจึงต้องกล่าวว่า ทานที่ถวายแด่พระพุทธเจ้ามีผลมาก

ส. ไม่พึงกล่าวว่า ทานที่ถวายแด่พระพุทธเจ้ามีผลมาก หรือ?

ป. ถูกแล้ว

ส. พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ว่า ในโลกนี้ก็ตาม ในโลกอื่นก็ตาม ไม่มีผู้ที่จะประเสริฐกว่า หรือจะทัดเทียมกับพระพุทธเจ้า ผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นยอดแห่งอาหุเนยบุคคล ของหมู่ชนมีความต้องการบุญ ผู้แสวงหาผล ไพบูลย์ ดังนี้ เป็นสูตรมีอยู่จริง มีไฉ่หรือ?

ป. ถูกแล้ว

ส. ถ้าอย่างนั้น ทานที่ถวายแก่พระพุทธเจ้าก็มีผลมาก นะสิน วัดตปัฟัง
พุทธัสส ทินนัง มหัพฺพลันตักกา จป^๑

จากที่ปรากฏในพระอภิธรรมกถาวัตถุที่ยกแสดงไว้ในข้างต้น ทาน หมายถึง การให้ปัน การ
สงเคราะห์ การบริจาค ทั้งในส่วนของวัตถุปัจจัยไทยทาน และทั้งในส่วน การให้ร่างกายแรงใจ
อุปัฏฐากกรับใช้ ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มหาศาลหาประมาณมิได้

๔) ความหมายของทานในทรรศนะของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

เมื่อทราบถึงความหมายของทานตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจากคัมภีร์ต่างๆแล้ว ต่อไปก็
จะได้นำเสนอแนวคิดในทรรศนะของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ว่าแต่ละท่านได้ให้
ความหมายและแสดงทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องทานไว้ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ทรงได้ให้
ความหมายของ ทาน ไว้ดังนี้ “ ทาน หมายถึง การให้ การสละสิ่งของสมบัติของตนให้แก่ผู้อื่น
โดยมุ่งหวังจะจุนเจือให้ผู้อื่น ได้รับประ โยชน์และความสุขด้วยเมตตาจิตของตน”^๑

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตยาโณ) ได้ให้ความหมายของทานไว้ดังนี้ “ ทาน หมายถึง
การให้ทาน เป็นต้นแก่แห่งความสุขทั้งหลาย เป็นมูลแห่งสมบัติทั้งหลาย เป็นที่ตั้งแห่ง โภคะทั้งปวง
เป็นที่ต้านภัย เป็นคตินำไปข้างหน้าของผู้ปฏิบัติลุ่มๆดอนๆอยู่ ทานเป็นที่พึ่งอาศัย ที่ยึดเหนี่ยวอัน
เสมอเหมือนทานไม่มีทั้งโลกนี้และโลกอื่น”^๒

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ ได้ให้ความหมายของทานไว้ซึ่งพอสรุปใจความได้ดังนี้ “ทาน
หมายถึง การให้ การแจกจ่ายสงเคราะห์ มี ให้วัตถุเป็นทาน ให้ความรู้เป็นทาน และการให้อภัย”^๓

^๑ อภิ.กถา. ๓๗/๑๗๒๘/๕๕๑.

^๒ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, วิธีสร้างบุญบารมี,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรศิลป์, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๓ พระราชธรรมนิเทศ, ธรรมปริทรรศน์ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๖๖.

^๔ พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, มงคลชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท กราฟิการ์ตพรีนติ้ง
จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๑.

พระมหาภาสกร คุณุตโตโร ได้ให้ความหมายของท่านไว้ดังนี้ “ ทาน หมายถึง ให้ ทานมีรูปศัพท์มาจาก ทา ธาตุ (แปลว่าให้) + ยู ปัจจัย แปลงยู เป็น อน ดังนั้น จึงเป็น ทา+อน=ทาน ทานจึงหมายถึง การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละและแบ่งปัน”^{๑๑}

๓.๒ ไวยากรณ์ของท่าน

ไวยากรณ์ หมายถึง น. คำที่เขียนต่างกันแต่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาก เช่น มนุษย์กับคน บ้านกับเรือน รอกับคอก ปากกับคง คำพ้องความ กี่ว่า (ป. เววจน); (โ) ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) หมายถึง คำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่เขียนต่างกันและมีความหมายต่างกัน เช่น ไส้กับใส โจทก์กับโจทย์ พานกับพาล, ปัจจุบันเรียกว่า คำพ้องเสียง.

ทาน นั้น ยังมีศัพท์อื่นๆที่มีความหมายเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน แต่มีรูปศัพท์ที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นที่จะยกแสดงในเบื้องหน้าดังนี้

บริจาค หมายถึง ก. สละให้ เสียสละ น. การสละ การให้ การแจก ความ เสียสละ เป็นธรรมข้อ ๑ ในทศพิธราชธรรม (ดู ทศพิธราชธรรม หรือ ราชธรรม) (ป. ปริจาค)

ปริจาค หมายถึง การสละสิ่งที่มีประโยชน์น้อย เพื่อสิ่งที่มีประโยชน์มาก ดังการแบ่งปันทรัพย์สินนอกร่างกาย ให้เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ อันเป็นการเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม^{๑๒}

จาคะ หมายถึง น. การสละ, การให้ปัน. (ป.; ส. ตฺยาค).

สงเคราะห์

อนุเคราะห์

ให้ หมายถึง ก. มอบ เช่น ให้ช่อดอกไม้เป็นรางวัล สละ เช่น ให้ชีวิตเป็นทาน อนุญาต เช่น ฉันทให้เขาไปเที่ยว เป็นคำช่วยกริยา บอกความบังคับหรืออวยชัยให้พร เป็นต้น เช่น แม่บอกให้ลูกไปนอน ขอให้เจริญรุ่งเรือง ขอให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ แต่งตัวให้สวย ๆ นะ (กฏ) น. ชื่อสัญญา

^{๑๑}พระมหาภาสกร คุณุตโตโร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑, หน้า ๒๔.

^{๑๒}พระธรรมกิตติวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓๗.

ซึ่งบุคคลคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้ให้โอนทรัพย์สินของตนให้โดยเสน่หาแก่บุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้รับ และผู้รับยอมรับเอาทรัพย์สินนั้น

ถวายเป็นอภัยโทษให้ มอบให้ เช่น ถวายของ (ให้แก่พระสงฆ์หรือเจ้านาย) ให้ดู ให้ชม เช่น รำ ถวายมือ เล่นถวายตัว แผลงเป็นคางววย หรือ ตังววย ก็ได้

ทานวัตถุ หมายถึง สิ่งของสำหรับให้สำหรับเสวยสละให้ผู้อื่น

ทานมัย หมายถึง บุญที่เกิดจากการให้

ทานบดี หมายถึง เจ้าของทานหรือเจ้าภาพผู้ถวายทาน

อามิสทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน

ทาสทาน หมายถึง การให้แบบทาส

ธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรมเป็นทาน

อภัยทาน หมายถึง การให้อภัย^{๑๑}

สังฆทาน หมายถึง การถวายทานแก่สงฆ์แบบไม่จำเพาะเจาะจง

ปาฏิบุคคลิกทาน หมายถึง การให้ทานแบบจำเพาะเจาะจง

๓.๓ เหตุของทาน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้คนทำทานไว้หลายประการด้วยกัน เช่น ใน ปฐมทานสูตรและทานวัตถุสูตร ไว้ดังนี้

๓.๓.๑ เหตุแห่งทานตามนัยปฐมทานสูตร

๑. ให้ทานเพราะประจบเหมาะ
๒. ให้ทานเพราะกลัว
๓. ให้ทานโดยคิดว่า เขาได้เคยให้แก่เรา
๔. ให้ทานโดยคิดว่า เขาก็ให้แก่เรา
๕. ให้ทานโดยคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
๖. ให้ทาน โดยคิดว่า เราหุงต้ม คนเหล่านี้มิได้หุงต้ม เราหุงต้มอยู่จะไม่ให้แก่ผู้ที่มิได้หุงต้ม ย่อมไม่สมควร
๗. ให้ทานโดยคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้ เกียรติศัพท์อันดีงาม ย่อมจะระบือไป
๘. ให้ทานเพื่อประดับจิต และเป็นบริวารของจิต ฯ^{๑๒}

^{๑๑}พระธรรมกถึกวิวงศ์, พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา, อ่างแก้ว, หน้า ๓๑๓.

^{๑๒}ที.ปา. ๑๑/๓๔๕/๒๐๔.

๓.๓.๒ เหตุแห่งทานตามนัยทานวัตถุสูตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทานวัตถุ ๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นไฉนคือ บางคนให้ทานเพราะชอบพอกัน ๑ บางคนให้ทานเพราะโกรธ ๑ บางคนให้ทานเพราะหลง ๑ บางคนให้ทานเพราะกลัว ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่าบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้มา เคยทำมา เราไม่ควรให้เสียวงศ์ตระกูลดั้งเดิม ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เราให้ทานนี้แล้ว เมื่อตายไปจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เมื่อเราให้ทานนี้ จิตใจย่อมเลื่อมใส ความเบิกบานใจ ความดีใจ ย่อมเกิดตามลำดับ ๑ บางคนให้ทานเพื่อ

ประดับปรุงแต่งจิต ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทานวัตถุ ๘ ประการนี้แล ฯ

๓.๓.๓ เหตุแห่งทานตามนัยของทานสูตรที่ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นไฉนคือ บางคนหวัง ได้จึงให้ทาน ๑ บางคนให้ทานเพราะกลัว ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาให้แก่เราแล้ว ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาก็จักให้ตอบแทน ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่า ทานเป็นการดี ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เราหุงหากิน ชนเหล่านี้หุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่ชนเหล่านี้ผู้ไม่หุงหากินไม่สมควร ๑ บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เมื่อเราให้ทานกิตติศัพท์อันงามย่อมพุ่งไป ๑ บางคนให้ทานเพื่อประดับปรุงแต่งจิต ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๘ ประการนี้แล ฯ

๓.๓.๔ เหตุแห่งทานตามนัยของทานุปปัตติสูตร

๑. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาล
๒. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงเขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหาราช
๓. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงเขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์
๔. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงเขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นยามา
๕. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงเขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดุสิต
๖. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงเขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนิมมานรดี
๗. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงเขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
๘. ให้เพื่อต้องการเข้าถึงเขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทพชั้นพรหม
คั่งที่ปรากฏในพระสูตรคั่งนี้

ทานูปปัตติสูตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นไฉน
ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทาน คือ ข้าว น้ำฝ่ำ ยาน ดอกไม้ ของ
หอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้
สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น เขาเห็นกษัตริย์มหาศาลพราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดี
มหาศาล ผู้เอิบอิมพรังพร้อมบำเรออยู่ด้วยกามคุณ ๕ เขามีความปรารถนาอย่างนี้
ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล
พราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาลเขาดังจิตอธิษฐาน นึกภาวนาอยู่ จิตของ
เขานึกน้อมไปในทางแถว ไม่เจริญยิ่งขึ้นเมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย
ของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาลหรือคฤหบดีมหาศาล แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่า
เป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาแห่งใจของ
บุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้เพราะจิตบริสุทธิ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ...
เครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้นเขาได้สดับมา
ว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชมีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มีความสุขมากเขาจึงมีความ
ปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดา
ชั้นจาตุมหาราช เขาดังจิตอธิษฐาน นึกภาวนาอยู่ จิตของเขานึกน้อมไปในทางที่
แถว ไม่เจริญยิ่งขึ้น เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นจาตุมหา
ราช แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาแห่งใจของบุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้
เพราะจิตบริสุทธิ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ...
เครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้นเขาได้สดับมา
ว่า เทวดาชั้นดาวดึงส์ ... ชั้นยามา ... ชั้นดุสิต ... ชั้นนิมมานรดี ... ชั้นปรนิมมิตว
สวัตดี มีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มีความสุขมาก เขาจึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า
โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
เขาดังจิตอธิษฐาน นึกภาวนาอยู่ จิตของเขานึกน้อมไปในทางแถว ไม่เจริญยิ่งขึ้น
เมื่อตายไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี แต่ข้อนั้นเรา
กล่าวว่าเป็นของผู้มีศีล ไม่ใช่ของผู้ทุศีล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาแห่งใจ
ของคนผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้เพราะจิตบริสุทธิ์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทาน คือ ข้าวน้ำ ... เครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ย่อมหวังสิ่งนั้น เขาได้สดับมา ว่า เทวดาชั้นพรหม มีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มีสุขมาก เขาจึงมีความปรารถนา อย่างนี้ว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอเราพึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพรหมเขาดังจิต อริยฐาน นึกภาวนาอยู่ จิตของเขานึกน้อมไปในทางที่เลว ไม่เจริญยิ่งขึ้น เมื่อตาย ไป เขาเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพรหม แต่ข้อนั้นเรากล่าวว่าเป็นของผู้มีศีล มิใช่ ของผู้ทุศีล ของผู้ปราศจากราคะ มิใช่ของผู้มีราคะ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความปรารถนาแห่งใจของบุคคลผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะจิตปราศจากราคะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย เหตุเกิดขึ้นแห่งทาน ๘ ประการนี้แลฯ นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น เหตุแห่งทานนั้นยังปรากฏในพระปรมาัตถ์ อีก ๖ ประการ ดังนี้

๓.๓.๕ เหตุแห่งทานตามนัยของพระปรมาัตถ์

๑. ทานที่เกิดจากตาของเรามองเห็นรูปสิ่งของต่าง ๆ สวยดี ก็คิดอยากหาเอา สิ่งของเหล่านั้น ไปทำบุญ

๒. ทานที่เกิดจากหู ได้ยินเสียงคนทั้งหลายพูดกัน ชวนไปทำอะไรอย่างโน้นอย่างนี้ ทำ ทานสิ่งนั้นสิ่งนี้เราก็จะได้บุญกุศลมาก ด้วยการที่เราพากันกระทำบุญนั้น หรือได้ยินเขาชวนไป รักษาศีลภาวนาในสำนักหรือวัดต่าง ๆ แล้วก็คิดอยากไปทำบุญทำทานรักษาศีลภาวนาในสำนักหรือ วัดต่าง ๆ เหล่านั้น

๓. ทานที่เกิดจากจมูก ได้ดมกลิ่นของหอมแล้วชื่นใจ ก็คิดอยากเอาของหอมเช่น ดอกไม้ หรือของมีกลิ่นต่าง ๆ ไปทำบุญบูชาพระพุทธรูป เพื่อจะได้บุญในสิ่งนั้น

๔. ทานที่เกิดจากลิ้น ได้ลิ้มรสสิ่งของอาหารการกินต่าง ๆ อร่อยดี มีรสเลิศ ก็คิดอยากได้อาหารการกินทั้งหลายเหล่านี้ ไปถวายพระภิกษุสามเณร ทำบุญกับท่าน เพื่อจะได้บุญกุศล แก่ตนเองและทำทานกับบุคคลทั่วไปด้วย

๕. ทานที่เกิดจากกายถูกต้องสัมผัสสิ่งของต่าง ๆ เช่น เครื่องนุ่มห่ม ที่นั่ง ที่นอน ที่ อยู่ พักพาอาศัย ให้สบายมีความสุขพอแก่ตนเอง แล้วก็คิดอยากได้สิ่งของต่าง ๆ ทั้งหลายเหล่านั้น ไปทำบุญทำทานการกุศล กับพระภิกษุสามเณร หรือบริจาคทานกับบุคคลทั่วไป ให้ได้บุญกุศลแก่ ตน

๖. ทานที่เกิดจากจิตใจสัมผัสกับอารมณ์ในสิ่งทั้งหลาย ตาเห็นรูปดี หูได้ยินเสียงดี จมูกได้ดมกลิ่นดี ลิ้นได้ลิ้มรสดี กายถูกต้องสัมผัสดี ใจสัมผัสกับอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นแล้วมีความสุข ก็คิดมีความปรารถนาอยากได้สิ่งของทั้งหลายเหล่านั้นไปทำทานการกุศล เพื่อจะได้ผลบุญ

ไว้เป็นที่พึ่งของตน และมีความสุขต่อไป จึงเรียกว่าเป็นการทำบุญในทางปรมัตถธรรมทั้ง ๖ อย่างนี้ ก็เรียกว่าเป็นการทำบุญอีกอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา เพราะเป็นทางด้านจิตใจ ตัวเจตนา อยากจะทำบุญให้สำเร็จได้

ในบรรดาเหตุของการให้ทานทั้งหลายเหล่านั้น ทานบางอย่างเราไม่จัดเป็นการให้ทานที่ ถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์ของการทำทานในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เช่น การให้เพราะหวัง อยากได้ เนื่องจากเป็นการให้ด้วยใจที่ไม่บริสุทธิ์

วัตถุประสงค์ของการให้ทาน อาจแบ่งตามลักษณะของการให้ ที่ประพฤติปฏิบัติตามกันมา ได้ ๕ อย่าง คือ

๑. การให้เพื่อชำระกิเลส คือความตระหนี่ในใจของผู้ให้ เรียกว่า บริจาคทาน หมายถึง การให้ด้วยการเสียดสละเพื่อกำจัดความขุ่นมัวแห่งจิต โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้รับจะเป็นใครก็ตาม การให้ แบบนี้ได้บุญ มากที่สุด ยิ่งเรามีใจที่บริสุทธิ์ และให้แก่ผู้ที่ยุติธรรมมาก ก็จะยิ่ง ได้บุญมาก

๒. การให้เพื่อตอบแทนคุณความดี เรียกว่า ปฏิกรทาน หมายถึงการให้เพื่อตอบแทน หรือ บูชาคุณความดีแก่ผู้ที่มีคุณธรรมสูงกว่า หรือผู้ที่มีอุปการะแก่ตน การให้แบบนี้ ผู้ให้อาจจะไม่นึกถึง บุญ แต่นึกถึงเฉพาะคุณความดีของท่าน เช่น การให้สิ่งของแก่พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และบุคคลต่างๆ เป็นต้น การให้เพื่อบูชาคุณความดีอย่างนี้ หากผู้ให้ได้นึกถึงบุญไปด้วย จะทำให้มีผลานิสงส์มาก ยิ่งขึ้น

๓. การให้เพื่อสงเคราะห์ เรียกว่า สังคหทาน หมายถึง การให้เพื่อผูกมิตร ยึดเหนี่ยวน้ำใจ กัน ในกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับตน ไม่ว่าจะ เป็น โดยส่วนตัว หรือ โดยหน้าที่การงานก็ตาม โดยมุ่งที่จะให้เกิดคุณประโยชน์แก่ผู้รับเป็นสำคัญ

๔. การให้เพื่ออนุเคราะห์ เรียกว่า อนุเคราะห์ทาน หมายถึงการให้ความช่วยเหลือแก่คนยากจน ด้วยจิตเมตตาสงสาร เมื่อเห็นเขาตกทุกข์ได้ยาก ไม่ว่าจะคนนั้นจะเป็นใคร จะมีความเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กับตนหรือไม่ก็ตาม ก็อนุเคราะห์ช่วยเหลือกันตามกำลัง

๓.๔ ลักษณะของทาน

พุทธศาสนิกชนชาวไทยส่วนใหญ่มักมีความยินดี มีความพึงพอใจในการทำบุญทำทานกัน มาก อาจเพราะด้วยประเทศไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่โบราณหลายร้อยปี การทำบุญทำทานจึง กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนไทยหลายๆ คนจนอาจจะเรียก ได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ไปเสียแล้ว แต่กระนั้นก็ตามมีผู้ให้ทานสักกี่คนกันเล่าที่จะรู้ว่า ทาน การให้ ของตนนั้น ได้อานิสงส์มากน้อยเพียงใด

แม้ว่าคนไทยส่วนใหญ่จะนิยมการให้ทานแต่หากเราได้อ่านพินิจพิเคราะห์ก็จนถึงพฤติกรรม การทำบุญให้ทานของชาวไทยหลายๆ คนแล้วเราจะสังเกตได้ว่าการให้ทานในปัจจุบันได้มีการ บิดเบือนวัตถุ ประสงค์จากสิ่งอันควรและไม่ควรไปโดยมาก หลายคนที่ไม่เข้าใจในการให้ทาน หลายคนให้ทานในสิ่งที่ผิด ครั้งหนึ่งผู้เขียนเคยสนทนารวมกับพระรูปหนึ่งในจังหวัดนครปฐม ท่านว่าถึงเรื่องการทำบุญทำทาน ท่านเล่าให้ผู้เขียนฟังถึงคุณโยมท่านหนึ่งท่านนำเครื่องซักผ้ามา ถวายสังฆทานกับพระ ด้วยเกรงว่าตนจะลำบาก เกิดชาติภพหน้าจะไม่มีเครื่องซักผ้าใช้ หลวงพ่อ ท่านเล่าไปท่านก็หัวเราะไป ท่านว่าลำบากเพราะ ต้องมานั่งหาคำถวายสังฆทานเครื่องซักผ้าเพราะ แรกในสมัยพุทธกาลไม่มีเครื่องซักผ้าใช้จึงไม่มีบทสังฆทานเครื่องซักผ้า ผู้เขียนซึ่งได้ฟังเรื่องนี้แล้ว นอกจากจะได้อารมณ์ขันตามท่าน ก็ยังได้ข้อความคิดไปอีกด้วย มากมายของมนุษย์ทำบุญทำทาน กันเพียงเพื่อหวังในชาติภพหน้า หากความเข้าใจในคำว่า ทาน นั้น แท้จริงแล้วมีมากนัก เพียงไร

“ทาน – การให้” ในความหมายอันจริงแท้ตามพุทธศาสนาแล้ว มีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ

๑. จาคเจตนาทาน ได้แก่ การให้ทานโดยที่บุคคลมีศรัทธาเต็มใจ คิดจะให้ซึ่งทาน โดย แท้จริง ไร้เจตนาหวัง สิ่งตอบแทน มีปัญญาตรึกตรองด้วยตน มิใช่เห็นเขาทำก็ทำตามเขาไป

๒. วิรติทาน ได้แก่ การให้ทานโดยบุคคลผู้มีหิริ โอตตัปปะ มีความละเว้นในเบญจขันธ์ ไม่ ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ อันบุคคลผู้ให้ทานควรมีความพิจารณาในทรัพย์สิ่งของที่ตนให้ทานว่า ได้มา อย่างไร บริสุทธิ์หรือไม่ หาก ทรัพย์นั้นได้มาโดยบริสุทธิ์ไร้ความชอบธรรม ก็จะมีได้บุญสมดังใจ หมาย

๓. เทยชรมมทาน ได้แก่ บุคคลอันพึงมีศรัทธาในการให้ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม สิ่งของอัน ทานต่าง^{๑๕}

๓.๕ ประเภทของทาน

ทาน หมายถึง การให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่หวังผลตอบแทน เมื่อเราให้ทาน แม้จะไม่ได้ หวังสิ่งใดตอบแทนก็ตาม แต่ก็จะมีบุญเกิดขึ้น และบุญนั้นจะช่วยออกแบบชีวิตของเราให้สมบูรณ์ พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ ถ้าใครปราศจากทานบารมี เกิดมาก็จะยากจน สร้างบารมีได้ไม่สะดวก

^{๑๕} พระครูปัญญามุนี, มงคลที่ปณีแปล, (กรุงเทพมหานคร : ทวีพิมพ์ดี, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐๕.

เพราะมีแต่กังวลเรื่องการทำมาหากิน “ทาน” จึงเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้า

ด้วยเหตุดังกล่าวเราจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงประเภทของทานว่ามีลักษณะและประเภทอย่างไร เพื่อให้เอื้อประโยชน์ในการให้ทานต่อไป

จากการศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา พบว่า ทาน แบ่งออกเป็น ประเภทต่างๆ ดังนี้

๓.๕.๑ แบ่งตามเจตนา

แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ

๑. ปาฏิปุคคลิกทาน

๒. สังฆทาน

๑) ปาฏิปุคคลิกทาน คือ ทานที่ให้เฉพาะเจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เช่น เราจะทำบุญบ้านเลี้ยงพระจำนวน ๘ รูป ก็เจาะจงไปว่า ขอนิมนต์พระรูปนั้นรูปโน้น การมีเจตนาเจาะจงนิมนต์ เช่นนี้เรียกว่า “ปาฏิปุคคลิกทาน” ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔ พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงถึง ปาฏิปุคคลิกทานไว้ดังนี้

ดูกรอานนท์ ก็ทักษิณาเป็นปาฏิปุคคลิกมี ๑๔ อย่าง คือ ให้ทานในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑ ให้ทานในพระปัจเจกสัมพุทธะ นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๒ ให้ทานในสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิก ประการที่ ๓ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถผลให้แจ้ง นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๔ ให้ทานแก่พระอนาคามี นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๕ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๖ ให้ทานแก่พระสกทาคามี นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๗ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้งนี่เป็นทักษิณาปาฏิ ปุคคลิกประการที่ ๘ ให้ทานในพระโสดาบัน นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๙ ให้ทาน ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๐ ให้ทาน ในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๑ ให้ทานในบุคคลผู้มีศีล นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๒ ให้ทานในปุถุชนผู้หุงศีล นี่เป็นทักษิณา ปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๓ ให้ทานในสัตว์เดือบริจจาน นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๔ ฯ

ดูกรอานนท์ ใน ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์เดียรัจฉาน พึ่งหวังผลทักษิณาได้ร้อยเท่า ให้ทานในปุณฺชนผู้มีศีล พึ่งหวังผลทักษิณาได้พันเท่า ให้ทานในปุณฺชนผู้มีศีล พึ่งหวังผลทักษิณาได้แสนเท่า ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม พึ่งหวังผลทักษิณาได้แสน โกฏิเท่าให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศคาปัตติผลให้แจ้ง พึ่งหวังผลทักษิณาจนนับไม่ได้จนประมาณไม่ได้ จะป่วยกล่าวไปใยในพระโศคาบัน ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง ในพระสกทาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้งในพระอนาคามี ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตผลให้แจ้ง ในสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ ในพระปัจเจกสัมพุทธ และในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธ ฯ^{๑๖}

วิเคราะห์จากพระสูตรที่ยกมาแสดงในข้างต้น ปาฏิปุคลิกทาน แบ่งออกเป็นหลายประเภทพอสรุปได้ดังนี้

๑. ให้ทานในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธ
๒. ให้ทานในพระปัจเจกสัมพุทธ
๓. ให้ทานในสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์
๔. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตผลให้แจ้ง
๕. ให้ทานแก่พระอนาคามี
๖. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง
๗. ให้ทานแก่พระสกทาคามี
๘. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง
๙. ให้ทานในพระโศคาบัน
๑๐. ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศคาปัตติผลให้แจ้ง
๑๑. ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม
๑๒. ให้ทานในบุคคลผู้มีศีล
๑๓. ให้ทานในปุณฺชนผู้มีศีล
๑๔. ให้ทานในสัตว์เดียรัจฉาน

๒) สังฆทาน คือคือ ทานที่ให้แก่หมู่คณะ ไม่เฉพาะเจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง เมื่อผู้ให้ต้องการถวายปัจจัย ไทยธรรม (สิ่งของที่ควรถวายพระ) ก็เต็มใจถวายแก่ภิกษุทั้งนั้น ด้วยความเคารพยำเกรงในสงฆ์ (หมู่คณะ) โดยมีได้เจาะจงภิกษุรูปใดเป็นพิเศษ เช่น เมื่อจะนิมนต์พระไปทำบุญบ้าน ก็

^{๑๖}ม.อ. ๑๔/๓๑๐/๒๘๘.

เข้าไปหาเจ้าอาวาส หรือเจ้าหน้าที่รับนิมนต์ของวัด กราบเรียนท่านว่าจะทำบุญบ้าน ขอนิมนต์ พระสงฆ์ไปรับไทยธรรม ๘ รูป ทาง วัดจะส่งพระรูปใดไปรับไทยธรรม ก็มีความยินดี เต็มใจถวายทานแก่ท่าน ท่านที่ผู้ให้มีเจตนากว้างไม่เจาะจงนิมนต์อย่างนี้ เรียกว่า “สังฆทาน”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับพระอานนทว่า “สงฆ์ มี ๗ ประเภท” และเมื่อบุคคลใดได้ถวายทาน แด่สงฆ์ประเภทใดประเภทหนึ่งนั้น ก็เรียกว่า สังฆทาน สงฆ์ทั้ง ๗ ประเภท ได้แก่

๑. สงฆ์ ๒ ฝ่าย (ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์) มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุข
๒. สงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเวลาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้ว
๓. ภิกษุสงฆ์
๔. ภิกษุณีสงฆ์
๕. บุคคลที่ได้รับอนุมติจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย
๖. บุคคลที่ได้รับอนุมติจากภิกษุสงฆ์
๗. บุคคลที่ได้รับอนุมติจากภิกษุณีสงฆ์

ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ดังนี้

ดูกรอานนท์ ก็ทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์มี ๗ อย่าง คือ ให้ ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๑ ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๒ ให้ทานในภิกษุสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๓ ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๔ เผด็จสงฆ์ว่าขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้าแล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๕ เผด็จสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๖ เผด็จสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี่เป็นทักษิณาทันถึงแล้วในสงฆ์ประการที่ ๗ ฯ^{๑๖}

๒.๕.๒ แบ่งตามทายก

แบ่งตามทายก(ผู้ให้) มี ๓ ประเภท ดังนี้

^{๑๖} ม.อ. ๑๔/๓๑๒/๒๘๘.

๑. ทานทาสะ บางที่เรียกว่า “ทาสทาน” หมายถึงการที่ทายกให้ของที่ด้อยกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอยเอง เช่น เมื่อได้มะม่วงมา ๓ ผล ก็เลือกผลที่เล็กที่สุดให้ไป หรือได้ ๓ ผลที่มีขนาดเท่าๆ กัน ก็เลือกผลที่ไม่ชอบใจให้ไป การให้อย่างนี้ เรียกว่า ทาสทาน เพราะว่าใจของทายกตกเป็นทาสของความตระหนี่ แล้วจึงให้ คุณการให้สิ่งของแก่คนที่ เป็นข้าทาสบริวาร ฉะนั้น

๒. ทานสหาย บางที่เรียกว่า “สหายทาน” หมายถึง ทายกให้ของที่เสมอกันกับที่ตนบริโภคใช้สอย ตนบริโภคใช้ของอย่างไร ถึงคราวจะให้ผู้อื่นก็ให้ของอย่างนั้น เช่น ได้มะม่วงมา ๓ ผล ก็ให้ผลที่ดีเช่นเดียว กับที่ตนจะบริโภค คุณการให้สิ่งของแก่คนที่ เป็นมิตรสหาย ฉะนั้น

๓. ทานสามิ บางที่เรียกว่า “สามิตาน” หมายถึง ทายกให้ของที่ตีประณีตกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอย โดยเลือกเอาสิ่งของที่ดีที่สุดให้ไป ซึ่งชาวพุทธทั้งหลายเวลาจะให้ ก็ให้สามิตานเป็นส่วนใหญ่ เช่น เวลาจะตักบาตรพระจะตักข้าวปากหม้อ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่ดีที่สุดเอาไว้ถวายพระก่อน หรือเวลาเลี้ยงพระภิกษุ สามเณร จะตักแต่งข้าวปลาอาหารอย่างประณีตบรรจงกว่าที่ตนเองบริโภคถวายท่าน หรือเวลาที่จะให้ของแก่ผู้ใดคนหนึ่ง แม้ว่าจะมีฐานะเสมอหรือต่ำกว่าเรา ก็เลือกของที่ดีที่ชอบใจให้ไป อย่างนี้เรียกสามิตาน เพราะว่าใจของผู้ให้อาชนะความตระหนี่ เป็นนาย เป็นเจ้าของ เป็นอิสระ แล้วจึงให้ทาน คุณให้สิ่งของแก่คนที่ตนเคารพ หรือมีพระคุณแก่ตน เช่น บิคา มารดา ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ ฉะนั้น

๓.๕.๓ แบ่งตามวัตถุ

ประเภททานที่แบ่งตามวัตถุ คือ สิ่งของที่จะให้ มี ๓ ประเภท คือ

๑. อามิสทาน การให้อามิส คือการให้วัตถุสิ่งของต่างๆ เป็นทาน
๒. ธรรมทาน การให้ธรรมะ คือการให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม เป็นทาน
๓. อภัยทาน การให้อภัย คืออาการที่ไม่ถือโทษ โกรธเคียด การยกโทษให้ในสิ่งที่ผิดพลาดไป หรืออโหสิกรรม

ในส่วนของอามิสทาน และ ธรรมทานนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ใน ทานสูตร ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

๕. ทานสูตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ คือ การแจกจ่ายอามิส ๑ การแจกจ่ายธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการแจกจ่าย ๒ อย่างนี้ การแจกจ่ายธรรมเป็นเลิศ ดูกรภิกษุทั้งหลาย การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ การอนุเคราะห์ด้วย อามิส ๑ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็น

เลิศ ฯ พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ตรัสทานใดว่าอย่างยิ่ง ยอดเยี่ยมพระผู้มีพระภาคได้ ทรงสรรเสริญการแจกจ่ายทานใดว่าอย่างยิ่งยอดเยี่ยม วิญญูชนผู้มีจิตเลื่อมใสใน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นเขตอันเลิศ รู้ชัดอยู่ซึ่งทานและการ แจกจ่ายทานนั้นๆ ใครจะไม่พึงบูชา (ให้ทาน) ในกาลอันควรเล่า ประโยชน์อย่าง ยิ่งนั้น ของผู้แสดงและผู้ฟังทั้ง ๒ ผู้มีจิตเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระสุคตย่อม หมดจกประโยชน์อย่างยิ่งนั้น ของผู้ไม่ประมาทแล้วในคำสั่งสอนของพระสุคต ย่อมหมดจก ฯ^{๑๔}

จากพระสูตรที่ยกขึ้นแสดงในเบื้องต้นพอวิเคราะห์ประเภทของทานที่แบ่งตามวัตถุได้ดังนี้

๑) อามิสทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน คือการให้วัตถุทาน ๑๐ อย่าง มีข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม ของลูบไล้ ที่นอน ที่พัก เครื่องประทีป หรือให้ปัจจัย ๔ มีจีวร เป็นต้น การให้อามิสทานหรือวัตถุทานมีสองลักษณะดังนี้

๑. คือการให้ทานที่เป็นไปเพื่ออาสวะ นั้นมันเพิ่มกิเลสเป็นเจตนาค้ากำไรเกินควร การ ทำบุญให้ทานแล้วอธิฐานเป็นเวลานาน ขอผลเป็นร้อยเป็นพันเท่าคล้ายกับว่าทำบุญหนึ่งบาทให้ได้ วิมานหนึ่งหลัง นี่เป็นทานที่เป็นไปเพื่ออาสวะ คือเพิ่มความเห็นแก่ตัวให้มีมากขึ้นเขาไม่ได้ตำหนิว่า ผิดอะไรนัก แต่ระบุให้เห็นว่านี่เป็นอาสวัญฐานิยะ คือเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสแห่งอาสวะที่มากออกไป ทานชนิดนี้เขาเรียกว่าเป็นไปเพื่ออาสวะ

๒. ทานที่ไม่เป็นไปเพื่ออาสวะ คือให้มันหมดไปทำลายความยึดมั่นถือมั่น ทำลาย ความเห็นแก่ตัว ไม่บริจจาคหรือทำบุญด้วยการหวังผลตอบแทนในทางที่เป็นไปซึ่งกิเลส แต่บริจจาค หรือทำบุญไปโดยคิดว่าให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น โดยเราไม่ต้องการอะไรตอบแทน ให้ทานไปเพื่อ ทำลายความเห็นแก่ตัวของเรา ไม่ต้องการผลตอบแทนร้อยเท่าพันเท่าการทำบุญค้ากำไรเกินควรนั้น แผลหาคือการเวียนว่ายตายเกิด ไปในวัฏสงสารอีก แล้วก็เป็นผู้ที่ของหนักจะต้องแบกเอาไป รวย กว่าเก่าต้องแบกเอาไปมากกว่าเก่า รวยมากกิเลสก็มากหวังทรัพย์มากแบกภาระมาก มันจึงเป็น ของหนัก แต่ถ้าให้ทานโดยไม่เอาอะไรตอบแทนทำนองนี้มันเป็นของเบา เพราะฉะนั้นมันจึงเป็น ทานที่เป็นไปเพื่อพระนิพพาน การให้ทานที่เป็นไปเพื่อละกิเลส เป็นไปเพื่อพระนิพพาน ต้องเบา อยากให้ทานชนิดไหนก็เลือกเอาเอง

๒) ธรรมทาน หมายถึง การให้ความรู้เป็นทานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. วิทยาทาน ได้แก่การให้ความรู้ทางโลก เช่น ให้ศิลปวิทยาการต่าง ๆ เรียกว่า วิทยาทาน

^{๑๔} พ.บ. ๒๕/๒๗๘/๒๐๓.

๒.ธรรมทาน ได้แก่การให้ความรู้ทางธรรม เช่น สอนให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำใจให้ผ่องใส เรียกว่า ธรรมทาน

การให้ธรรมะเป็นทาน ถือว่าเป็นการให้ทานที่ได้บุญสูงสุด มีคุณค่ากว่าการให้ทานทั้งปวง เพราะทำให้ผู้รับมีปัญญา รู้เท่าทันกิเลส สามารถนำไปใช้ได้ไม่รู้จักจบสิ้น ทั้งชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไป ส่วนทานชนิดอื่น ๆ ผู้รับได้รับแล้วไม่ซำก็หมดสิ้นไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ การให้ธรรมทาน ชนะการให้ทั้งปวง

๓) อภัยทาน หมายถึงการให้อภัย คือการยกโทษให้ คือการไม่ถือความผิด หรือการล่วงเกิน กระทบกระแทงว่าเป็นโทษ อภัยทานนี้เป็นคุณแก่ผู้ให้ ยิ่งกว่าแก่ผู้รับ เช่นเดียวกับทานทั้งหลายเหมือนกัน คืออภัยทานหรือการให้อภัยนี้ เมื่อเกิดขึ้นในใจผู้ใด จะยังจิตใจของผู้นั้นให้ผ่องใสพ้นจากการกัฏฐมรุมบดบังของโทสะ อันใจที่แจ่มใส กับใจที่มีคัมภีร์ ไม่อธิบายก็น่าจะทราบกันอยู่ทุกคนว่าใจแบบไหนที่ยังความสุขให้เกิดขึ้นแก่เจ้าของ ใจแบบไหนที่ยังความทุกข์ให้เกิดขึ้น และใจแบบไหนที่เป็นที่ต้องการ ใจแบบไหนที่ไม่เป็นที่ต้องการเลย ความจริงนั้น ทุกคนที่สนใจบริหารจัดการ จะต้องสนใจอบรมจิตให้รู้จักอภัยในความผิดทั้งปวง ไม่ว่าผู้ใดจะทำแก่ตน แม้การให้อภัยจะเป็น การทำได้ไม่ถนัด สำหรับบางคนที่ไม่เคยอบรมมาก่อน แต่ก็สามารถจะทำได้ด้วยการอบรมไปที่ ละเล็กละน้อย เริ่มแต่ที่ไม่ต้องฝืนใจมากนักไปก่อนในระยะแรก ตัวอย่างเช่น เวลาขึ้นรถประจำ ทางที่มีผู้โดยสารคอยขึ้นรถอยู่เป็นจำนวนมาก หากจะมีผู้เบียดแย่งขึ้นหน้า หักๆ ที่ยื่นอยู่ข้างหลัง ถ้าเกิดโกรธขึ้นมาไม่ว่าน้อยหรือมาก ก็ให้ถือเป็นโอกาสอบรมจิตใจให้รู้จักอภัยให้เขาเสีย เพราะเรื่องเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องที่ควรถือโกรธกันหนักหนา เป็นเรื่องเล็กน้อยเหลือเกินควรจะอภัยให้กันได้ แต่บางที่ไม่ตั้งใจคิดเอาไว้ก็จะไม่ทันให้อภัยจะเป็นเพียง โกรธแล้วจะหายโกรธไปเอง โกรธแล้ว หายโกรธเอง กับ โกรธแล้วหายโกรธเพราะให้อภัย ไม่เหมือนกัน โกรธแล้วหายโกรธเองเป็นเรื่อง ธรรมดา ทุกสิ่งเมื่อเกิดแล้วต้องดับ ไม่เป็นการบริหารจัดการแต่อย่างใด แต่โกรธแล้วหายโกรธเพราะ คิดให้อภัย เป็นการบริหารจัดการโดยตรง จะเป็นการยกระดับของจิตให้สูงขึ้น ดีขึ้น มีค่าขึ้น ผู้ดูแลเห็น ความสำคัญของจิต จึงควรมีสติทำความเพียรอบรมจิตให้คุ้นเคยต่อการให้อภัยไว้เสมอ เมื่อเกิด โทสะขึ้นในใจผู้ใดเพราะการปฏิบัติล่วงล้ำก้ำเกินเพียงใดก็ตาม พยายามมีสติพิจารณาหาทางให้ อภัยทานเกิดขึ้นในใจให้ได้ ก่อนที่ความโกรธจะดับไปเสียเองก่อน ทำได้เช่นนี้จะเป็นคุณแก่ตนเอง มากมายนัก ไม่เพียงแต่จะทำให้มีโทสะลดน้อยลงเท่านั้น และเมื่อปล่อยให้ความโกรธดับไปเอง ก็ มักหาดับไปหมดสิ้นไม่ เถ้าถ่านคือความผูกโกรธมักจะยังเหลืออยู่ และอาจระพือความโกรธขึ้น อีกในจิตใจได้ในโอกาสต่อไป ผู้อบรมจิตให้คุ้นเคยอยู่เสมอกับการให้อภัย แม้จะไม่ได้รับการ ขอบมา ก็ยอมอภัยให้ได้ ในทางตรงกันข้าม ผู้ไม่เคยอบรมจิตใจให้คุ้นเคยกับการให้อภัยเลย โกรธ แล้วก็ให้หายเอง แม้ได้รับการขอขมาโทษ ก็อาจจะไม่อภัยให้ได้ เป็นเรื่องของการไม่ฝึก

๓.๕.๔ แบ่งตามลักษณะ

ประเภทของทานที่แบ่งตามลักษณะ มี ๔ ประการ ดังนี้

๑. บริจาคทาน คือการให้เพื่อชำระกิเลส คือความตระหนี่ในใจของผู้ให้ หมายถึง การให้ด้วยการเสียสละเพื่อกำจัดความขุ่นมัวแห่งจิต โดยไม่คำนึงถึงว่าผู้รับจะเป็นใครก็ตาม การให้แบบนี้ได้บุญ มากที่สุด ยิ่งเรามีใจที่บริสุทธิ์ และให้แก่ผู้ที่บริสุทธิ์มาก ก็จะยิ่งได้บุญมาก

๒. ปฏิการทาน คือ การให้เพื่อตอบแทนคุณความดี หมายถึงการให้เพื่อตอบแทน หรือบูชาคุณความดีแก่ผู้ที่มีคุณธรรมสูงกว่า หรือผู้ที่มีอุปการะแก่ตน การให้แบบนี้ ผู้ให้อาจจะไม่นึกถึงบุญ แต่นึกถึงเฉพาะคุณความดีของท่าน เช่น การให้สิ่งของแก่พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และบุคคลต่างๆ เป็นต้น การให้เพื่อบูชาคุณความดีอย่างนี้ หากผู้ให้ได้นึกถึงบุญไปด้วย จะทำให้มีผลานิสงส์มากยิ่งขึ้น

๓. สังฆทาน คือ การถวายสังฆทาน หมายถึงการ ถวายสิ่งของจตุปัจจัยวัตถุแก่หมู่พระสงฆ์ โดยไม่เลือกกระบวนถวายเฉพาะเจาะจงแก่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง กล่าวคือ ถวายเข้าเป็นสิทธิกองกลางแก่คณะสงฆ์ภายในวัด เพื่อคณะสงฆ์จะจัดแบ่งปันแก่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งที่ต้องการ

๔. อนุเคราะห์ทาน คือ การให้เพื่ออนุเคราะห์ หมายถึงการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่คนยากจน ด้วยจิตเมตตาสงสาร เมื่อเห็นเขาดกทุกข์ได้ยาก ไม่ว่าจะคนนั้นจะเป็นใคร จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ ตนหรือไม่ก็ตาม ก็อนุเคราะห์ช่วยเหลือกันตามกำลัง

๓.๖ วิธีให้ทานที่ถูกต้องและมีผลมากตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

ทาน หมายถึง การให้ปัน การเสียสละ การอนุเคราะห์เกื้อกูล ทานมีผลมากมีอานิสงส์มาก มีคุณค่ามหาศาล อันนี้เราได้รู้กันแล้ว เมื่อเราทราบชัดว่าทานมีคุณค่ามากถึงเพียงนี้แล้ว เราจึงควรอย่างยิ่งที่จะประกอบสร้างสรรค์ให้ทานเกิดขึ้นมา วิธีทำทานนั้นทำอย่างไร มีองค์ประกอบอะไรบ้าง และทานที่ถูกต้องและมีอานิสงส์มากตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นทำอย่างไร ในบทนี้จะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

๓.๖.๑ วิธีการให้วัตถุทาน

๑) องค์ประกอบของทาน

องค์ประกอบของการทำทาน หรือเรียกว่า ทานสมบัติ ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งสอนในเรื่องของการให้ เพื่อให้เข้าใจของเราสะอาดบริสุทธิ์ ยังมีความบริสุทธิ์สะอาดมาก ก็จะได้ผลคือบุญมาก โดยผู้ให้จะต้องทำให้ครบด้วยองค์ทั้ง ๓ ที่เรียกว่าทานสมบัติ ๓ ข้อ คือ

๑. วัตถุบริสุทธิ์

๒. เจตนาบริสุทธิ์

๓. บุคคลบริสุทธิ์

ทานสมบัตินั้น หมายถึงความถึงพร้อม, ความพร้อมพร้อมสมบูรณ์ ซึ่งทำให้ทานที่ได้บริจาคแล้วเป็นทานอันยอดเยี่ยม มีผลมาก ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณาทานนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ดังนี้

ดูกรอานนท์ ก็ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณานี้มี ๔ อย่าง ๔ อย่างเป็นไฉน ดูกรอานนท์ ทักษิณางานบางอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหากบางอย่างบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหาก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก บางอย่างฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหากก็ไม่บริสุทธิ์ บางอย่างบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิบัติหาก ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหากอย่างไร ดูกรอานนท์ ในข้อนี้ ทายกมีศีล มีธรรมงาม ปฏิบัติหากเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหาก ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหาก ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายกอย่างไร ดูกรอานนท์ ในข้อนี้ ทายกเป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามกปฏิบัติหากเป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหากไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ทักษิณาชื่อว่าฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฏิบัติหากก็ไม่บริสุทธิ์อย่างไร ดูกรอานนท์ ในข้อนี้ ทายกก็เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามกปฏิบัติหากก็เป็นผู้ทุศีล มีธรรมลามก อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่าฝ่ายทายกก็ไม่บริสุทธิ์ ฝ่ายปฏิบัติหากก็ไม่บริสุทธิ์ ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายก และฝ่ายปฏิบัติหากอย่างไร ดูกรอานนท์ ในข้อนี้ ทายกก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม ปฏิบัติหากก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม อย่างนี้แล ทักษิณาชื่อว่าบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิบัติหาก ฯ

ดูกรอานนท์ นี้แล ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ อย่าง ฯ
พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ได้ตรัสไวยากรณภาษิตนี้แล้ว ได้ตรัสคาถาประพันธ์ดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลแห่งกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีลทักษิณาของผู้นั้น ชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก ฯ

(๒) ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีลทักษิณาของผู้นั้นชื่อว่า บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิบัติหาก ฯ

(๓) ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนทุศีลเราไม่กล่าวทานของผู้นั้นว่า มีผลไพบุลย์ ฯ

(๔) ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในคนมีศีล เรากล่าวทานของผู้นั้นแล้วว่า มีผลไพบุลย์ ฯ

(๕) ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี เชื่อกรรมและผลของกรรมอย่างยิ่ง ให้ทานในผู้ปราศจากราคะ ทานของผู้ที่นั่นนั่นแล เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย ๙^{๑๕}

จากพระสูตรจะเห็นได้ว่า ในฝ่ายทายกนั้น ของที่จะทานต้องได้มาโดยชอบธรรม ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับ วัตถุประสงค์นั่นเอง ส่วนในข้อที่ว่า ทายกก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม ปฏิภาณก็เป็นผู้มีศีล มีธรรมงาม อย่างนี้แล ทักขิณาชื่อว่าบริสุทธิทั้งฝ่ายทายและฝ่ายปฏิภาณ สงเคราะห์บุคคลบริสุทธิ นั้นหมายถึงเจตนาบริสุทธิเช่นกัน

๑. วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ หมายถึง สิ่งของที่จะทำทาน จะเป็นอะไรก็ตาม จะซื้อเข้ามา หรือขอเขามาก็ได้ แต่ต้องเป็นสิ่งของที่เราทำมาหาได้โดยสุจริต ไม่ได้ลักขโมย คดโกง เบียดเบียน หรือหลอกลวงเข้ามา ถ้าเป็นของซื้อ เงินที่ซื้อจะต้องเป็นเงินที่เราทำมาหากินได้โดยสุจริตธรรม และที่สำคัญของที่ให้นั้นต้องไม่นำมาให้เกิดอกุศลใดๆ เช่น ต้องไม่ให้สิ่งเสพติด อาวุธ หรือสื่อชั่วร้ายทางกามารมณ์ เป็นต้น ทานนี้จึงจะชื่อว่าบริสุทธิ

๑.๑ สิ่งของที่ควรให้ทาน

ในพระสูตรต้นตปิฎกเล่มที่ ๑๑ พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงถึง วัตถุประสงค์เรื่องไทยธรรมที่เป็นวัตถุทานไว้ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักและสิ่งที่เป็นอุปกรณ์แก่ประทีป เป็นทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ตนถวายไป เขาเห็นกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาล ผู้เพียบพร้อมพร้อมๆ ได้รับการบำรุงบำเรอด้วยกามคุณห้าอยู่ เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า โอหนอเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาลพราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาล เขาตั้งจิตนั้นไว้ อธิษฐานจิตนั้นไว้ อบรมจิตนั้นไว้ จิตของเขานั้นโน้มไปในสิ่งทีเลว มิได้รับอบรมเพื่อคุณเบื้องสูงมีผู้รับมาถึงเขาก็ให้ยอมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ก็ข้อนั้นแลเรากล่าวสำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ผู้มีอายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะเป็นของบริสุทธิ ๙^{๑๖}

วัตถุสำหรับให้ทานมี ๑๐ อย่างเหล่านี้ คือ อันนัง ข้าว, ป่านัง น้ำ, วัตถัง เครื่องนุ่งห่ม, ยานัง ยานพาหนะ, มาลา ดอกไม้, คันธัง ของหอม, วิเลปนัง เครื่องลูบไล้, เสยยัง ที่นั่งที่นอน, อาวาสถัง ที่อยู่อาศัย, ปทีเปยยัง เครื่องให้แสงสว่าง

^{๑๕} ม.อ. ๑๔/๓๑๘/๒๘๘.

^{๑๖} ที.ปา. ๑๑/๓๔๖/๒๐๔.

อันนัง ข้าว หมายถึงของกินทุกอย่าง เช่น ข้าวสุก ขนมสด ขนมห้าง ถั่ว งา และของ
ที่จะต้องเคี้ยวก่อนกลืนกินทุกอย่าง

ปานัง น้ำ หมายถึงน้ำดื่มชนิดต่าง ๆ น้ำเปล่า น้ำมีสี น้ำมีกลิ่น น้ำมีรส น้ำผลไม้ ที่ไม่ต้อง
เคี้ยวก็กลืนได้เลย ยกเว้นน้ำเมาทุกชนิด

วัตถัง เครื่องนุ่งห่ม ถ้าของชาวบ้านก็ได้แก่เสื้อผ้าอาภรณ์ที่สามารถป้องกันเหลือบุงลม
แดดได้ ถ้าของพระภิกษุสามเณรก็ได้แก่ ผ้าไตรจีวร ผ้าอาบน้ำฝน เป็นต้น ที่พอจะบรรเทาความ
หนาว ความร้อน ป้องกันเหลือบุงลมแดดได้

ยานัง ยานพาหนะ หมายถึงสิ่งที่อำนวยความสะดวกในการไปทุกอย่าง เช่น รถ เกวียน ล้อ
วอ ช้าง ม้า เป็นต้น แม้แต่ร่มและรองเท้า ก็นับว่าเป็นยานพาหนะด้วย

มาลา ดอกไม้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง หรือดอกไม้แปรรูปจากวัสดุ
ต่าง ๆ เป็นช่อ เป็นพวง เป็นพุ่ม หรือเป็นต้นเล็กต้นใหญ่ก็ได้เหมือนกัน

ตันธัง เครื่องหอม หมายถึงของหอมจากราก จากลำต้น จากแก่น จากเปลือก จากใบ
จากดอก หรือจากเมล็ดของต้นไม้ นอกจากนี้ก็มีของหอมที่สกัดจากพืชและสัตว์ แม้รูปหอมหรือ
กำยานก็สงเคราะห์ว่าของหอม นำมาจุดไฟหรือนำมาตั้งไว้เพื่อดับกลิ่นอับชื้อในโบสถ์ ในวิหาร ใน
เจดีย์ ทั้งเป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธเจ้าด้วย

วิเลปนัง เครื่องลูบไล้ พอจะทราบมาว่า พระเณรใช้เครื่องทาผิวไม่ได้ แล้วทำไพระพุทธเจ้า
จึงอนุญาตให้ถวายเครื่องลูบไล้ได้เครื่องลูบไล้ใด นำมาทาเพื่อให้ตัวหอม เพื่อให้สวยงาม เพื่อ
ประดับตกแต่ง ก็ถือว่าผิด แต่ถ้านำมาทาเป็นยาเพื่อรักษาโรคผิวหนัง แก้คันคัน หรือดับกลิ่นตัวที่น่า
รังเกียจ ก็ถือว่าใช้ได้ เช่น ยาทาแก้โรคน้ำกัดเท้า แก้กลากเกลื้อน แก้ฝีพุพอง แก้ น้ำร้อนรวกและไฟ
ไหม้ เป็นต้น

เสยยัง ที่นั่งที่นอน มีอะไรบ้างเครื่องอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการนั่งการนอนที่อยู่ใน
อาคารบ้านเรือน ชื่อว่า เสยยัง เช่น เตียง ดั่ง โต๊ะ เก้าอี้ พูก มุ้ง หมอน ผ้าห่ม เสื่อ พรม และเครื่องปู
ลาดสำหรับนั่ง สำหรับนอนทุกอย่าง

อาวสถัง ที่อยู่อาศัย คืออะไรบ้างคือ ที่อยู่อาศัย คือสิ่งปลูกสร้างขึ้นเป็นกระโจม ชุ่ม กุฏิ
วิหาร ศาลา โบสถ์ ห้องสุขา ชุ่มประตุ ที่พักริมทาง เป็นต้น ที่สามารถอาศัยนั่ง อาศัยนอน หรือพอ
หลบแดดและฝนได้

ปทีเปยยัง เครื่องให้แสงสว่าง มีอะไรบ้างถ้าสมัยก่อน ก็มีตะเกียง ชีได้ เทียน ประทีปน้ำมัน
 เป็นต้น สมัยนี้มีหลายอย่างมากขึ้น เช่น ไฟฉาย ไฟฟ้า รวมถึงอุปกรณ์ให้แสงสว่างทุกชนิด

วัตถุทานทั้ง ๑๐ นี้ สามารถนำมาถวายได้ทุกอย่าง แต่ก็ให้ถวายเท่าที่มีความจำเป็น อย่าให้
มากจนเกินไป เพราะว่าวัตถุบางอย่างก็มีมากจนไม่มีที่พอจะเก็บ บางอย่างก็ขาดแคลน ควรให้ทาน

โดยเฉลี่ยตามความจำเป็น อย่าให้ขาด อย่าให้เกิน ผู้ให้ทานบางคน ตนเองชอบสิ่งไหนก็นำสิ่งนั้นไปถวายพระ สឹมนึกว่า มีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหน ที่สำคัญที่สุดคือ วัตถุทาน จะเป็นอย่างไรก็ตาม ขอให้เป็นของบริสุทธิ์ ได้มาอย่างบริสุทธิ์ ไม่ลักมา ไม่โกงมา ไม่หลอกลวงเอามา ไม่ขี้มเขามา แม้จะมีราคาถูกก็ชื่อว่าบริสุทธิ์เหมือนกัน

๑.๒ วัตถุที่ไม่ควรให้ทาน

๑. หญิงให้เมถุนธรรมเป็นทาน
๒. ป่วย โศกเศร้าผู้เข้าไปในฝูงแม่โคเพื่อเมถุนธรรม
๓. ให้นำน้ำมา คือสุราเมรัยเป็นทาน
๔. ให้รูปเขียน อันประกอบด้วยเมถุนธรรมเป็นทาน
๕. ให้ศาสตราวุธเป็นทาน
๖. ให้ยาพิษเป็นทาน
๗. ให้โช่ตรวน ขี้คาคา เป็นทาน
๘. ให้ไก่เพื่อให้เขาไปฆ่า
๙. ให้สุกรเพื่อให้เขาไปฆ่า
๑๐. ให้ทานเครื่องคอง ตาขัง ทะนาน เพื่อใช้โกง

วัตถุที่ได้มาโดยสุจริตนั้นคืออย่างไร

๑.๑ ต้องไม่ได้มาโดยทางอกุศลกรรม อกุศลกรรมนั้นคืออย่างไร ก็คือทางแห่งอกุศลกรรม, ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ อกุศลกรรมมี ๑๐ ข้อ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่

กายทุจริต ความชั่วทางกาย ๓ ประการ ได้แก่

๑. ปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์, เบียดเบียนสัตว์) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ

๑. สัตว์นั้นยังมีชีวิตอยู่จริงๆ
๒. เรารู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิตอยู่
๓. มีจิตหรือเจตนาที่จะฆ่าสัตว์นั้นให้ตาย
๔. ทำความเพียรเพื่อจะฆ่าสัตว์นั้น (ความเพียรพยายามเพื่อฆ่าแบ่งออกเป็น ๖ ประการ)
 - ๔.๑ ทำการฆ่าด้วยตนเอง
 - ๔.๒ ใช้ให้ผู้อื่นฆ่า หรือใช้วาจาทำการฆ่า
 - ๔.๓ ใช้อาวุธเป็นเครื่องทำการฆ่า
 - ๔.๔ ฆ่าด้วยหลุมพราง (มีการวางแผนนานาประการเพื่อให้สัตว์นั้นตาย)

๔.๕ ลังหารด้วยวิชาคุณ (พิธีทางไสยศาสตร์)

๔.๖ ลังหารด้วยฤทธิ

๕. ลัคนานั้นก็ตายเพราะความเพียรนั้น

๒. อทินนาทาน (ลักทรัพย์) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ

๑. ทรัพย์นั้นเป็นทรัพย์ของผู้อื่น

๒. ผู้กระทำการลักทรัพย์ก็รู้โดยชัดแจ้งว่าทรัพย์นั้นเป็นทรัพย์ของผู้อื่น

๓. มีจิตหรือมีเจตนาพยายามที่จะลักทรัพย์นั้นให้ได้

๔. มีความเพียรพยายามที่จะลักทรัพย์นั้น (ความเพียรที่จะลักทรัพย์แบ่งออกเป็น ๖ ประการ)

๔.๑ ทำการลักทรัพย์นั้นด้วยตนเอง

๔.๒ ใช้ให้ผู้อื่นทำการลักทรัพย์นั้น

๔.๓ ทำการลักทรัพย์นั้นโดยใช้อาวุธเป็นเครื่องประกอบ

๔.๔ ทำการลักทรัพย์โดยใช้เครื่องปกปิดไม่ให้จำหน้าตาได้

๔.๕ ทำการลักทรัพย์โดยใช้วิชาคุณ (ไสยศาสตร์ เช่น สะกดให้เจ้าของทรัพย์หลับ)

๔.๖ ทำการลักทรัพย์ด้วยฤทธิพิเศษ (เช่น คำดินไปลักทรัพย์)

๕. ได้ทรัพย์มาสำเร็จเพราะความเพียรที่จะลักทรัพย์นั้น

๓. กามสุมิฉฉาจาร (ผิดประเวณี) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ

๑. วัตถุที่ไม่ควรไป (ผู้ที่ไม่สมควรเสพตามกฎหมายหรือตามประเพณี)

๒. มีจิตคิดที่จะเสพ

๓. มีความพากเพียรพยายามที่จะเสพ (กระทำเองด้วยความเพียรเพื่อได้เสพรสตามคุณ)

๔. พอใจในการทำมกคให้ล่วงมกค (พอใจในการเดินทางที่ผิด)

วิธีทุจริต ความชั่วทางวาจา ๔ ประการ ได้แก่

๑. มุสาวาท (พูดโกหก) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ

๑. เรื่องที่พูดนั้นเป็นเรื่องที่ไม่จริง (วัตถุเทียม)

๒. มีจิตหรือเจตนาที่คิดจะพูดโกหก

๓. ประกอบด้วยความเพียรที่โกหกให้คนเชื่อ (โดยหลักการที่จะให้คนเชื่อ ๓ ประการ)

๓.๑ พูดมุสาด้วยตนเอง

๓.๒ ให้ผู้อื่นกล่าวคำโกหกแทนตัว

๓.๓ พูดหรือโฆษณาคำโกหกออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร

๔. ผู้ที่ได้ฟังหรืออ่านลายลักษณ์อักษรแล้วก็มีตามเชื่อตามนั้น

๒. ปิตุณวาท (พูดต่อเสียด) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ
๑. มีคนหมู่มากหรือน้อยที่ต้องการให้เขามีความแตกแยกซึ่งกันและกันเกิดขึ้น
 ๒. มีความปรารถนาหรือเจตนาต้องการให้คนหมู่นั้นแตกแยกกัน
 ๓. เพียรพยายามที่ให้เขาแตกแยกกัน (โดยหลักการทำได้ ๒ ประการ)
 - ๓.๑ วจีปโยค คือ กล่าวด้วยวาจาให้เขามีความแตกแยกกัน
 - ๓.๒ กายปโยค คือ การแสดงกิริยาขี้ขี้ให้เขาแตกแยกกัน โดยไม่ออกเสียง
 ๔. คนในหมู่คนนั้นก็ปักใจเชื่อใน “ วจีปโยค หรือ กายปโยค “ ที่แสดงออกไป
๓. ฆรูตวาท (กล่าวคำหยาบ) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ
๑. มีคนอื่นที่จะฟังคำว่าให้เขามีความเจ็บช้ำน้ำใจ
 ๒. เหตุที่จะกล่าวให้เขามีความเจ็บช้ำน้ำใจนั้น เพราะเหตุว่ามีจิตโกรธเคืองเขา
 ๓. จึงแสดงคำหยาบหรือแสดงอาการหยาบ เพื่อให้เขาเจ็บช้ำน้ำใจ (โดยหลักการทำได้ ๒ ประการ)
 - ๓.๑ วจีปโยค คือ การกล่าวทางวาจาให้เขามีความเจ็บช้ำน้ำใจ
 - ๓.๒ กายปโยค คือ การแสดงอาการกิริยาขี้ขี้ให้เขามีความเจ็บช้ำน้ำใจ
 ๔. สัมผัสปลาดปะ (กล่าวคำเพื่อจ้อ) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ
 ๑. มุ่งกล่าวคำที่ไร้แก่นสารไม่มีประโยชน์ หรือเจตนาตนเอง
 ๒. กล่าวคำที่ไม่มีประโยชน์นั้นออกไป

มโนทวาริต ความชั่วทางใจ ๓ ประการ ได้แก่

 ๑. อภิชฌา (อยากได้ของผู้อื่น) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ
 ๑. ทรัพย์หรือของเหล่านั้นเป็นของผู้อื่น
 ๒. มีความเพ่งเล็งที่จะให้ได้ทรัพย์หรือของเหล่านั้นมาเป็นของตน
 ๒. พยาบาท (ผูกใจเจ็บ) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ
 ๑. มีสัตว์อื่นเพื่อทำลาย
 ๒. มีจิตหรือเจตนาคิดทำลายเพื่อให้สัตว์นั้นประสบความพินาศ
 ๓. มิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด) ที่จะให้ผลย่อมประกอบด้วยคุณสมบัติดังนี้ คือ
 ๑. มีความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ที่ผิด
 ๒. เชื่อและยินดีพอใจในอารมณ์ที่ผิดนั้น

เรื่องของอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤตินี้ไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤตินิรรม ทางกาย มี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางกาย ๓ อย่าง เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ คือ เป็นคนเห็นมโหทธิมมือเปื้อนเลือด พอใจในการประหารและการฆ่าไม่มีความระอวย ไม่ถึงความเอ็นดูในสัตว์ทั้งปวง

เป็นผู้ถือเอาทรัพย์ที่เขามิได้ให้ คือ ลักทรัพย์เป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของบุคคลอื่นที่อยู่ในบ้าน หรือที่อยู่เ็นป่า ที่เจ้าของมิได้ให้ ซึ่งนับว่าเป็นขโมย

เป็นผู้ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย คือ ถึงความสมสู่ในพวกหญิงที่มารดา รักษา ที่บิดารักษา ที่มารดาและบิดารักษา ที่พี่ชายรักษา ที่พี่สาวรักษา ที่ญาติรักษา ที่มีสามี ที่อิสฺรชนหวงห้าม ที่สุดแม่หญิงที่เขาคล้องแล้วด้วยพวงมาลัย (หญิงที่เขาหมั้นไว้) ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความประพฤติธรรมทางกาย ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางวาจา ๔ อย่าง เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กล่าวเท็จคือ ไปในที่ประชุมหรือไปในหมู่ชน หรือไปในท่ามกลางญาติ หรือไปในท่ามกลางขุนนาง หรือไปในท่ามกลางราชสกุล หรือถูกนำไปเป็นพยาน ถูกถามว่า แน่ะบุรุษผู้เจริญ เชิญเถิด ท่านรู้เรื่องใด ก็จงบอกเรื่องนั้น เขาเมื่อไม่รู้ ก็บอกว่า รู้บ้าง เมื่อรู้บอกว่า ไม่รู้บ้าง เมื่อไม่เห็น ก็บอกว่าเห็นบ้างเมื่อเห็นก็บอกว่า ไม่เห็นบ้าง เป็นผู้กล่าวคำเท็จทั้งรู้ที่อยู่ เพราะเหตุตนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้างเพราะเหตุเห็นแก่สิ่งเล็กน้อยบ้าง

เป็นผู้ส่อเสียด คือ ได้ฟังข้างนี้แล้ว นำไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายพวกข้างนี้บ้างหรือฟังข้างโน้นแล้ว นำไปบอกข้างนี้ เพื่อทำลายพวกข้างโน้นบ้าง ยูพวกที่พร้อมเพรียงกันให้แตกกันไปบ้าง ส่งเสริมพวกที่แตกกันบ้าง ส่งเสริมพวกที่แตกกันแล้วบ้าง ชอบใจในคนที่แตกกันเป็นพวก ยินดีในความแตกกันเป็นพวก ชื่นชมในพวกที่แตกกัน และกล่าววาทาที่ทำให้แตกกันเป็นพวก

เป็นผู้มีวาจาหยาบ คือ กล่าววาทาที่เป็นโทษหยาบ อันเผ็ดร้อนแก่ผู้อื่น อันขัดใจผู้อื่นอันใกล้ต่อความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบจิต

เป็นผู้กล่าวคำเพื่อเชื่อ คือ พูดในเวลาไม่ควรพูด พูดเรื่องที่ไม่เป็นจริง พูดไม่เป็นประโยชน์ พูดไม่เป็นธรรม พูดไม่เป็นวินัย กล่าววาทาไม่มีหลักฐาน ไม่มีที่อ้าง ไม่มีที่สุด ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลไม่สมควร ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางวาจา ๔ อย่างเป็นอย่างนี้แล

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็ความประพฤติไม่เรียบร้อย คือ ความไม่ประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มีความโลภมาก คือ เพ่งเล็งทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ขอของผู้อื่นพึงเป็นของเราเถิด ดังนี้

เป็นผู้มีจิตพยาบาท คือ มีความคำริในใจอันชั่วช้าว่า ขอสัตว์เหล่านี้จงถูกฆ่าบ้าง จงถูกทำลายบ้าง จงขาดสูญบ้าง อย่าให้มีแล้วบ้าง ดังนี้

เป็นผู้มีความเห็นผิด คือ มีความเห็นวิปริตว่า ผลแห่งทานที่ให้แล้วไม่มีผลแห่งการบูชาไม่มีผลแห่งการเช่นสรวงไม่มี ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีและทำชั่ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี สัตว์ทั้งหลายที่เป็นอุปปาติกะไม่มี สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ผู้ทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ไม่มีอยู่ในโลก ดังนี้ ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤตินี้ไม่เรียบร้อย คือความไม่ประพฤติธรรมทางใจ ๓ อย่าง เป็นอย่างนี้แล

ดูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย สัตว์บางพวกในโลกนี้ เข้าถึงอบายทุกติ วินิบาตและนรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤตินี้ไม่เรียบร้อย คือไม่ประพฤติธรรมอย่างนี้แล.^{๒๐}

๑.๒.ต้องไม่ได้มาจากมิจฉาอาชีวะ มิจฉาอาชีวะนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในวานิชสูตร ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

วณิชขสูตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การค้าขาย ๕ ประการนี้ อันอุบาทว์ไม่พึงกระทำ ๕ ประการเป็นไฉน คือ การค้าขายศাত্রา ๑ การค้าขายสัตว์ ๑ การค้าขายเนื้อสัตว์ ๑ การค้าขายน้ำเมา ๑ การค้าขายยาพิษ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลายการค้าขาย ๕ ประการนี้แล อันอุบาทว์ไม่พึงกระทำ ฯ^{๒๑}

มิจฉาวณิชชา หมายถึง การค้าขายที่ไม่ชอบธรรมหรือผิดศีลธรรม มี ๕ ประเภท คือ

๑. การค้าอาวุธ (สัตตวณิชชา)
๒. การค้ำมนุษย์ รวมทั้งการค้าประเวณี (สัตตวณิชชา)
๓. การค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร (มังสวณิชชา)
๔. การค้าของมีนเมาและสิ่งเสพติดอื่นๆ (มัชชวณิชชา)
๕. การค้ายาพิษ (วิสวณิชชา)

อาชีพค้าขายทั้ง ๕ ประเภทนี้ ชาวพุทธที่เป็นคฤหัสถ์ชาวบ้านไม่ควรทำ เพราะเป็นการกระทำที่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนสัตว์ และบุคคลอื่น รวมทั้งสังคมส่วนรวม เช่น การค้าอาวุธ ซึ่งอาจนำไปสู่การทำร้ายหรือการค้าผู้อื่น หรือแม้กระทั่งฆ่าตัวเอง ละสร้างความไม่สงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม การค้าอาวุธยังผิดศีลธรรมแล้ว ยังเป็นการค้าที่ผิดกฎหมายอีกด้วย การค้าของมีนเมาและสิ่งเสพติดอื่นๆ เช่น ชาดอง เหล้า บุหรี่ ยาบ้า ฝิ่น เฮโรอีน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นอกจากมีโทษ

^{๒๐}ม.ม. ๑๒/๔๘๔/๒๗๗.

^{๒๑}อง.ปญจก./๒๒/๑๗๗/๑๕๒.

ต่อผู้เสพ ทำให้เสียทรัพย์และเป็นอันตรายต่อสุขภาพแล้ว ยังมีโทษต่อตนเอง เพราะบางอย่างเป็นสิ่ง ผิดกฎหมายในฐานะผู้ขายอาจถูกจับกุมละเมิดก็ได้

๒. เจตนาบริสุทธิ์

เจตนาบริสุทธิ์ หมายถึง เจตนาของผู้ที่ให้ จะต้องให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งให้เกิดความ คิงาม ให้ใจใส ใจสะอาด ไม่ได้ให้เพื่ออวดมั่งมี อวดรวย อวดดี หรือโอ้อวดอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็น ดัน เพราะการให้เช่นนั้น จะเป็นการให้ที่มีเจตนาเห็นแก่ตัว ทำไปแล้วใจจะไม่สบาย ใจไม่บริสุทธิ์ ในข้อนี้จึงสนับสนุนและชี้ให้เห็นว่า การให้สังฆทานเป็นการทำทานที่มีผลสูงสุด เพราะผู้ให้ตัด เจตนาเห็นแก่ตัวออกไปทั้งหมด ซึ่งตรง กับวัตถุประสงค์ของการทำทานอย่างแท้จริง

เจตนาจะบริสุทธิ์เต็มที่ ผู้ให้ต้องรักษาใจให้มีความบริสุทธิ์ให้ได้ทั้ง ๓ กาล คือ

- ปุพพเจตนา หมายถึง เจตนาก่อนที่จะทำทาน เช่น ตั้งใจว่าพรุ่งนี้เช้าจะตักบาตร ก็มีความ คิงใจ ปลื้มใจ ปีติใจว่าเราจะ ได้ทำบุญด้วยการให้ทาน หรือนึกถึงความ โชคดีของเราที่มีโอกาสได้ให้ ทานในคราวนี้ เพราะในบางที่ที่เราไม่มีไทยธรรม ก็ให้ทานไม่ได้ บางที่มีไทยธรรม แต่กลับ ไม่มี ศรัทธา ก็ให้ทานไม่ได้ หรือบางที่มีทั้งไทยธรรม มีทั้งศรัทธา แต่กลับไม่มีปฏิคาหก (ผู้รับทาน) ก็ให้ ทานไม่ได้ แต่ในคราวนี้ เรามีความพร้อมทั้งไทยธรรม ทั้งศรัทธา และมีปฏิคาหกมารับทานของเรา คิดดังนี้ ใจก็มีความชุ่มชื่นยินดีที่จะได้ให้ทานนั้น

- มุญจนเจตนา หมายถึง เจตนาในขณะที่กำลังให้ เช่น ในเวลาตักบาตร ก็มีใจเลื่อมใส คือ เลื่อมใส ทั้งในคุณธรรมความคิงามของพระภิกษุผู้มารับทานของเรา และเลื่อมใสเพราะเคารพใน ทานที่เราให้ด้วย อาการนอบน้อม ยินดีที่ได้ทำ เต็มอกเต็มใจถวายทานนั้น ทั้งไม่ยอมให้อารมณ์ขุ่น มัวเกิดขึ้นในขณะที่ทำเลย

- อปรปรเจตนา หมายถึง เจตนาหลังจากที่ให้ทานแล้ว เช่น หลังจากตักบาตรเรียบร้อยแล้ว ก็มีแต่ความแช่มชื่นเบิกบานใจ ครั้นตามระลึกนึกถึงการให้ทานเมื่อไร ก็ปลื้มยินดี มีแต่ ความสุขใจ ว่าเราได้ทำทานกุศลที่ยิ่งใหญ่ โดยไม่มีความร้อนใจ หรือนึกเสียดายสิ่งที่ให้ไปแล้วเลย

การรักษาเจตนาให้สะอาดบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กาลนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง เพราะในความเป็นจริง แล้ว ผู้ให้ที่ยังตัดความตระหนี่ออกจากใจไม่ได้เด็ดขาด หรือคาดหวังบางสิ่งบางอย่างจากการให้ ทานมากเกินไป ย่อมมีโอกาสที่ใจจะหวั่นไหว จนทำให้บุญที่ควรจะได้ตกลงไปอย่างน่าเสียดาย

เหมือนกัน เช่นในบางครั้ง ได้ผู้ รับทานที่ไม่มีศีล หรือมีกิริยาอาการไม่น่าเลื่อมใส ผู้ให้อาจ เกิดความเศร้าเสียใจ นึกเสียดายของที่จะให้ไป หรือไม่พอใจที่ต้องให้กับคนเหล่านั้น เป็นต้น

ดังนั้น จึงต้องระวังรักษาจิตเจตนาให้บริสุทธิ์มั่นคงทั้ง ๓ กาล เพื่อให้เป็นทานที่บริบูรณ์ และ เกิดบุญอย่างเต็มที่ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ใน ทานสูตร ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

“ท่ายกก่อนแต่จะให้ท่านเป็นผู้ดีใจ กำลั้งให้ท่านอยู่ยอมยังจิตให้เลื่อมใส ครั้นให้ท่านแล้ว ย่อมปลื้มใจ นี่เป็นอัญสมบัติปฏิบัติหาผู้สำรวจประพาศิพรหมจรรย์ทั้งหลาย คือ ท่านผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ไม่มีอาสวะย่อมเป็นเขตถึงพร้อมแห่งอัญ ทายกต้อนรับ ปฏิภาหคด้วยตนเอง ถวายทานด้วยมือตนเอง อัญนั้นยอมมีผลมากเพราะตน (ท่ายกผู้ให้ท่าน) และเพราะผู้อื่น (ปฏิบัติหา) ทายกผู้มีปัญญา มีศรัทธา เป็นบัณฑิต มีใจพ้นจากความตระหนี่ครั้นบำเพ็ญทานอย่างนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นสุขไม่มีความเบียดเบียน ฯ”^{๒๓}

๓. บุคคลบริสุทธิ

บุคคลบริสุทธิ หมายถึง บุคคลสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับท่านนั้น คือ ผู้ให้ และผู้รับต้องเป็นคนที่มีบริสุทธิ ทายก (ผู้ให้) ต้องเป็นผู้มีศีลธรรม ฉะนั้นก่อนถวายทาน จึงมีประเพณีสมาทานศีลก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิบัติหา (ผู้รับ) ต้องมีศีลาจารวัตรงดงาม มีคุณธรรมสูง ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ตรัสถึงความสำคัญของผู้รับไว้ใน เขตสูตร ว่า

เขตสูตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พืชที่หว่านลงในนาอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ไม่มีผลมาก ไม่มี ความดีใจมาก ไม่มี ความเจริญมาก นาประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นาใน โลกนี้ เป็นที่ลุ่มๆ ดอนๆ ๑ เป็นที่ปนหินปนกรวด ๑ เป็นที่ดินเค็ม ๑ เป็นที่ไถลงลึกไม่ได้ ๑ เป็นที่ ไม่มีทางน้ำเข้า ๑ เป็นที่ ไม่มีทางน้ำออก ๑ เป็นที่ ไม่มีเหมือง ๑ เป็นที่ ไม่มีคันนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พืชที่หว่านลงในนาอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ ไม่มีผลมาก ไม่มี ความดีใจมาก ไม่มี ความเจริญมาก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ท่านที่บุคคลให้ในสมณพราหมณ์ ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรืองมาก ไม่เจริญแพร่หลายมาก สมณพราหมณ์ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมณพราหมณ์ในโลกนี้ เป็นมิจฉาทิฐิ ๑ เป็นมิจฉาสังกัปปะ ๑ เป็นมิจฉาวาจา ๑ เป็นมิจฉากัมมันตะ ๑ เป็นมิจฉาอาชีวะ ๑ เป็นมิจฉาวายามะ ๑ เป็นมิจฉาสติ ๑ เป็นมิจฉาสมาธิ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านที่บุคคลให้ในสมณ พราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่รุ่งเรืองมากไม่ เจริญแพร่หลายมาก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนพืชที่บุคคลหว่านลงในนาอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ มีผลมาก มีความดีใจมาก มีความเจริญมาก นาประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างไร ดูกรภิกษุทั้งหลาย นาใน โลกนี้ไม่เป็นที่ลุ่มๆ ดอนๆ ๑ ไม่เป็นที่ปนหินปนกรวด ๑ ไม่เป็นที่ดินเค็ม ๑ เป็นที่ไถลงลึกได้ ๑ เป็นที่มีทางน้ำเข้าได้ ๑ เป็นที่มีทางน้ำออกได้ ๑ เป็นที่มีเหมือง ๑ เป็นที่มีคันนา ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย

^{๒๓} อจ.ปญจก./๒๒/๓๐๘/๒๔๘.

พืชที่หว่านลงในนาอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีความดีใจมาก มีความเจริญมาก ดุริยคุณทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันทานที่บุคคลให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแพร่หลายมาก สมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างไร ดุริยคุณทั้งหลาย สมณพราหมณ์ในโลกนี้เป็นสัมมาทิฐิ ๑ เป็นสัมมาสังกัปปะ ๑ เป็นสัมมาวาจา ๑ เป็นสัมมากัมมันตะ ๑ เป็นสัมมาอาชีวะ ๑ เป็นสัมมาวาชามะ ๑ เป็นสัมมาสติ ๑ เป็นสัมมาสมาธิ ๑ ดุริยคุณทั้งหลาย ทานที่บุคคลให้ในสมณพราหมณ์ผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแพร่หลายมาก ฉะนี้ ฯ

พืชอันหว่านลงในนาที่สมบูรณ์ เมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาลธัญชาติย่อมงอกงาม ไม่มีศัตรูพืชย่อมแตกงอกงาม ถึงความไพบูลย์ให้ผลเต็มที่ ฉะนั้น โภชนะที่บุคคลถวายในสมณพราหมณ์ผู้มีศีลสมบูรณ์ ก็ฉะนั้น ย่อมนำมาซึ่งกุศลอันสมบูรณ์ เพราะกรรมที่เขาทำนั้นสมบูรณ์แล้ว เพราะฉะนั้นบุคคลในโลกนี้ผู้หวังกุศลสัมปทา จงเป็นผู้มีประโยชน์ถึงพร้อม พึงคบหาท่านผู้มีปัญญาสมบูรณ์ บุญสัมปทาย่อมสำเร็จ ได้อย่างนี้ ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะได้จิตสัมปทาแล้ว กระทำกรรมให้บริบูรณ์ ย่อมได้ผลบริบูรณ์ ผู้โลกนี้ตามเป็นจริงแล้ว พึงถึงทิฐิสัมปทา อาศัสมรรคสัมปทา มีใจบริบูรณ์ ย่อมบรรลอรหัต เพราะกำจัดมลทินทั้งปวงได้แล้ว บรรลุนิพพานสัมปทาได้แล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง การหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงนั้นจัดเป็นสรรพสัมปทา ฯ^{๒๔}

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังตรัสอุปมาไว้ใน ขุททกนิกาย เปตวัตถุ อิกว่า

พระอรหันต์ทั้งหลายเปรียบด้วยนา ทายกทั้งหลายเปรียบด้วยชาวนา ไทยธรรมเปรียบด้วยพืช ผลทานย่อมเกิดแต่การบริจาคไทยธรรมของทายกและปฏิบัติคาหกผู้รับ พืชที่บุคคลหว่านลงในนา นั้น ย่อมเกิดผลแก่เปรตทั้งหลายและทายกเปรตทั้งหลายย่อมบริโภคนั้น ทายกย่อมเจริญด้วยบุญ ทายกทำกุศลในโลกนี้แล้ว อุทิศให้เปรตทั้งหลาย ครั้นทำกรรมดีแล้วย่อมไปสวรรค์.^{๒๕}

เมื่อชาวนาหว่านพืชลงในนาที่ดี ผลย่อมไพบูลย์ คือมีผลมาก ด้วยเหตุนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึง ทรงสอนให้พิจารณาถึงนาบุญหรือบุญเขต ถ้าจะนิมนต์พระเจาจะจง คือเป็นปาฏิบุคคลิกทาน ก็ให้พิจารณา นิมนต์พระที่เคร่งครัดสิกขาบทวินัย น่าเลื่อมใส ถ้าจะไม่นิมนต์พระเจาจะจง คือเป็นสังฆทาน ก็ให้พิจารณา นิมนต์จากหมู่ที่ประพฤตสิกขาบทวินัยเคร่งครัดก่อน แล้วจึงให้ ดังพระบาลี

^{๒๔} อัง.อญ.ฐก. ๑๕/๑๒๔/๓๑๓.

^{๒๕} จุ.เป. ๒๖/๘๖/๕๔.

ว่า วิเจยฺย ทานํ สุกตปฺปสฺสคฺติ การให้ด้วยพิจารณา พระตถาคตเจ้าทรงสรรเสริญ เป็นต้น ในข้อนี้ พึงเห็นตัวอย่างจากเรื่องดังต่อไปนี้

อังกูรเทพบุตร

ในสมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จไปโปรดพระพุทธมารดา ขณะประทับ ณ บันชุกัมพลศิลา บน ภูผาดาวดึงส์นั้น ทรงมีรัศมีแผ่กว้างครอบคลุมหมู่เทวดา เทพบุตรพุทธมารดาก็เสด็จมาจากภพดุสิต ประทับในที่ข้างขวา อินทกเทพบุตรก็มานั่งในที่ข้างขวาเหมือนกัน ส่วนอังกูรเทพบุตรมานั่งในที่ข้างซ้าย แต่เมื่อเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่กว่าทยอยกันมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า อังกูรเทพบุตรก็ต้องถอยห่างไปเรื่อยๆ จนถอยไปถึงที่สุดของบริษัทไกลถึง ๑๒ โยชน์ ขณะที่อินทกเทพบุตรก็ยังนั่งอยู่ที่เดิม ไม่ต้องย้ายไปไหน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมองดูเทพบุตรทั้งสองแล้ว มีพระประสงค์จะประกาศความแตกต่างระหว่างทานที่ บุคคลถวายแต่ทักษิณียบุคคลในศาสนาของพระองค์ กับทานที่บุคคลให้แล้วแก่โลกิยมหาชน จึงตรัสถาม อังกูรเทพบุตรว่า

“ดูก่อนอังกูระ ท่านให้ทานมาเป็นเวลานานถึง ๑๐,๐๐๐ ปี ก่อเตาหุงข้าวยาวเป็นแถวถึง ๑๒ โยชน์ ทุกวัน แต่เมื่อมาสู่สมาคมของเรา ท่านกลับต้องนั่งห่างออกไปถึง ๑๒ โยชน์ ไกลกว่าเทพบุตรทั้งปวงนั้น เป็นเพราะเหตุใด”

อังกูรเทพบุตรกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพเจ้าได้บริจาคทานมากก็จริงในสมัยที่เป็นมนุษย์ แต่ก็ได้ให้ทานแก่ โลกิยมหาชน คือให้ทานในเวลาที่ไม่ปราศจากทักษิณียบุคคล ส่วนอินทกเทพบุตรนี้ แม้ถวายทานเพียงน้อยนิด แต่เพราะได้ทำในทักษิณียบุคคล จึงรุ่งเรืองกว่าข้าพเจ้า เหมือนดวงจันทร์รุ่งเรืองกว่าหมู่ดาว ฉะนั้น”

พระศาสดาจึงตรัสถามอินทกเทพบุตร ผู้นั่งอยู่ข้างที่มีได้เคลื่อนย้ายไปไหนเลย อินทกเทพบุตร จึงกราบทูลว่า

“ข้าพระองค์ได้ถวายทานแต่ทักษิณียบุคคล ดูกว่านพืชแม้เล็กน้อยในเนืองนาดี ผลย่อมงอกงามไพบูลย์”

และเพื่อจะประกาศความสำคัญของทักษิณียบุคคล จึงกราบทูลต่อไปว่า

“พืชแม้มากที่บุคคลหว่านลงในนาดอน ผลย่อมไม่ไพบูลย์ ชาวนาเองก็ไม่ปลื้มใจฉันใด ทานแม้มีมากที่บุคคลให้แล้วในผู้ทุศีล ผลย่อมไม่ไพบูลย์ ทายก็ยังไม่ปลื้มใจฉันนั้น

ส่วนพืชแม้ใหม่ที่หว่านแล้วในนาดี ย่อมมีผลไพบูลย์ ชาวนาก็ปลาบปลื้มฉันใด ทานเล็กน้อยที่บุคคลทำในเขตบุญ ในท่านผู้มีศีล มีคุณธรรมที่มั่นคง ย่อมอำนวยผลไพบูลย์ ยังผู้ให้ให้ชื่นชมยินดีฉันนั้น”

อินทกเทพบุตรนั้น เมื่อครั้งที่เป็มนมนุษย์ ได้ถวายข้าวเพียงทัพพีเดียวแค่พระอนุรุทธเถระผู้ เป็นพระอรหันตสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บุญนี้ย่อมมีผลมากกว่าทานที่อังกูรเทพบุตรทำแล้ว คือได้ก่อเตาไฟ หุงข้าวเป็นแถวยาว ๑๒ โยชน์ ทุกวัน แก่โลกียมหาชนถึง ๑๐,๐๐๐ ปี ซึ่งเมื่ออินทก เทพบุตรกราบทูลแล้ว พระศาสดาจึงตรัสกับอังกูรเทพบุตรว่า

“ธรรมดการให้ทาน ควรพิจารณาแล้วจึงให้ ทานนั้นย่อมมีผลมาก เหมือนการหว่านพืชใน นาดี แต่เธอหาได้ทำเช่นนั้นไม่ เหตุนี้ทานของเธอจึงมีผลไม่มากทานที่บุคคลให้แล้วในเขตใดมีผล มาก ควรพิจารณาให้ในเขตนั้น การให้ ด้วยพิจารณา พระตถาคตสรรเสริญ ทานที่ให้แล้วใน ทักขิณเขตบุคคล ย่อมมีผลมาก เหมือนพืชที่บุคคลหว่านลงในนาดี ฉะนั้น”^{๒๖}

จากเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า ทานจะให้ผลไพบูลย์เมื่อ ได้ถวายแก่ผู้รับที่บริสุทธิ์ เป็น ทักขิณเขตบุคคล ผู้รับจึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ทานนั้นเกิดประ โยชน์สูงสุด

๒) อาการของการให้

นอกจากองค์แห่งการให้ทานทั้ง ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ความคิดที่เป็นจิตเจตนาของผู้ให้ ซึ่งส่งผลไปสู่การกระทำทางกาย ที่เห็นได้จากกิริยาอาการที่แสดงออกมาในเวลาให้ทาน ก็มี ความสำคัญมาก เช่นกัน เพราะนอกจากจะบ่งบอกถึงคุณภาพใจของผู้ให้แล้ว ยังมีผลกระทบต่อ อานิสงส์ที่จะได้รับอีกด้วย

๑. อสัปปริสทาน

“อสัปปริสทาน” คือทานของอัสถบุรุษ (อัสถบุรุษ คือคนไม่ดี ไม่ฉลาดในการดำเนินชีวิต) อัสถบุรุษ เมื่อให้ทานก็ให้ด้วยวิธีการที่ไม่ดี ไม่ฉลาด การให้แบบนี้จึงเป็นการให้ที่ไม่สมบูรณ์ ตาม ธรรมดาคคนที่ให้ทาน จะได้ผลบุญ ได้อานิสงส์ที่ดงามตอบสนองทั้งในปัจจุบันนี้และอนาคตกาล ข้างหน้า แต่ถ้าเป็นอสัปปริสทานแล้ว การให้นั้นแทนที่จะได้บุญกุศลมาก ก็กลับได้น้อย (เหมือน คนค้าขายลงทุนลงแรงมาก แต่ทำไม่ดีไม่ฉลาด ผลกำไรจึงได้น้อย) หรือแทนที่บุญจะส่งผลที่ดี ล้วนๆ ก็กลับได้ตีปนเสียมไปด้วย ข้อนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสไว้ใน อสัปปริสทานสูตร ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อสัปปริสทาน ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นโฉน คือ อัสถบุรุษยอมให้ โดยไม่เคารพ ๑ ให้โดยไม่อ่อนน้อม ๑ ไม่ให้ด้วยมือตนเอง ๑ ให้ของที่เ็นคน ๑ ไม่เห็นผลที่จะพึง มาถึงให้ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อสัปปริสทาน ๕ ประการนี้แล ฯ

^{๒๖} ขุ.ม.ป. ๒๖/๑๐๖/๑๑๕.

คุณภิกษุทั้งหลาย สัปปริสทาน ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นโณน คือสัตตบุรุษยอมให้โดย เคารพ ๑ ให้โดยอ่อนน้อม ๑ ให้ด้วยมือตนเอง ๑ ให้ของไม่เป็นเดน ๑ เห็นผลที่จะมาถึงให้ ๑ คุณภิกษุทั้งหลาย สัปปริสทาน ๕ ประการนี้แล ^{๒๗}

๑. ให้โดยไม่เคารพ บางคนเวลาจะให้ขาดความเคารพในทาน คือไม่ตระหนักถึงคุณค่าของการให้ สิ่งของที่ให้ ตลอดถึงผู้ที่เราจะให้ หรืออาจจะเกิดจากการขาดความรู้ในเรื่องของบุญบาป เท่าที่ควร เมื่อใจขาดความเคารพแล้ว ก็เท่ากับว่าจำใจให้ ให้แบบไม่เต็มใจ กิริยาอาการที่ให้ก็หยาบ ภายแข็งกระด้าง เช่น ให้ของแก่ผู้หลักผู้ใหญ่ ก็แสดงกิริยาอาการเหมือนให้แก่ขอทาน เป็นต้น สภาพใจของผู้ให้เป็นอย่างไร ผลทานก็จะ ได้อย่างนั้น จะไปเกิดในภพชาติใด ก็จะเป็นคนต่ำศักดิ์ ถูกคนดูหมิ่น ขาดความเคารพนับถือ

๒. ให้โดยไม่ยำเกรง บางคนจะให้ก็ขาดความยำเกรง คือใจไม่เป็นกลาง ไม่ตั้งใจที่จะเอาบุญ อย่างเต็มที่ เช่น เวลาจะถวายสังฆทาน เห็นพระที่รู้จักก็ชอบใจ พอเจอพระที่รู้สึกเสียใจ ที่ถูกต้อง คือควรทำใจเป็นกลาง มีใจมุ่งต่อสงฆ์ มุ่งต่อพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้โดยตั้งใจ มีความยำเกรงในสงฆ์ จะได้ผลานิสงส์มาก

๓. ไม่ให้ด้วยมือของตน บางคนอาจจะมีศรัทธา แต่เมื่อเวลาให้ กลับใช้ให้คนอื่นไปทำแทน เช่น ให้คนรับใช้ทำแทนบ้าง ให้คนรับใช้ตัดกวาดให้บ้าง ความจริงเราเกิดมาโชคดีแล้วที่มีมือ มีอวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์ เมื่อมี โอกาสจึงควรให้ด้วยมือตนเอง จะเกิดความศรัทธาขึ้นในใจเราอย่างเต็มที่ ภาพของการทำบุญจะติดตาติดใจของเรา ทำให้เกิดความปีติใจตลอดเวลา บุญที่ได้ก็มีพลัง ส่งผลได้ดี ส่วนการให้ผู้อื่นทำแทนนั้น ทำให้กาย วาจา ใจของเรามีโอกาสได้สัมผัสบุญน้อย ความบริสุทธิ์ที่จะติดกาย วาจา ใจ ก็น้อยตามไปด้วย เวลาจะนึกถึงบุญก็นึกไม่ออก บุญที่ได้ก็ไม่ มีพลัง ส่งผลได้น้อย

๔. ให้โดยทิ้งขว้าง เหมือนโยนของเสียทิ้งไป ทั้งที่บางทีของที่ให้เป็นของดีแท้ๆ พอเราให้ไป แบบทิ้งขว้าง สภาพใจก็เสียไป คุณภาพใจก็เสีย ผลบุญที่ได้ก็พลอยเสียคุณภาพไปด้วย เวลาบุญ ส่งผลก็ทำให้ได้ รับแต่ของที่มีตำหนิบ้าง แตกร้าวบ้าง หรือได้มาไม่นาน ก็มีอันจะต้องแตกแตกไป บ้าง เหมือนของที่ถูกรัง ฉะนั้น อีกความหมายหนึ่งก็คือ ให้แล้วละทิ้ง ไปกลางคันบ้าง ให้ไม่ ต่อเนื่องบ้าง เวลาส่งผลก็ขาดๆ หายๆ เช่น เกิดเป็นคนรวย ไม่นานก็ตกยาก รวยไม่ตลอด เป็นต้น

๕. ให้โดยไม่เชื่อผลที่จะมีในอนาคต บางคนให้โดยไม่แน่ใจว่าจะมีผลในอนาคตหรือผลใน ชาติหน้า ให้แบบนี้ใจจะไม่ทุ่มเทในบุญ ความดีก็เกิดกับใจได้ไม่เต็มที่ เหมือนเวลาที่เราทำงานอย่าง มีความเชื่อมั่น ในผลสำเร็จ เราจะทุ่มเทความพอใจ และความเพียร ไปอย่างเต็มที่ ผลงานที่ออกมา ก็

^{๒๗} อัง.ปญจก. ๒๒/๑๔๗/๑๒๖.

จะดีงาม ตรงกันข้าม ถ้าทำอย่างไม่เชื่อมั่น ไม่แน่ใจ ความทุ่มเทในงานนั้นก็ลดลง ผลสำเร็จของงานก็ลดคุณภาพลงตามส่วน การให้แบบนี้จึงได้บุญน้อย ได้บุญไม่เต็มที่ ได้บุญแบบที่ไม่มี ความมั่นใจในผลของบุญ

อสังปริสทานนี้ เป็นการให้ที่มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตน้อย คือทำแล้วใจไม่ใสสว่างมากนัก บางครั้งกลับมีความขุ่นมัวปนมาก็มี เวลาบุญให้ผลก็ให้ไม่เต็มที่ ให้ผลไม่ดีเท่าที่ควรจะเป็น

๒. สักปริสทาน

ส่วนทานของสัตบุรุษเป็นไปในทางตรงกันข้าม คือเป็นการให้ของคนดี คนมีปัญญา ผู้ฉลาดในการดำเนินชีวิตนั้นจะให้ความวิธีการที่ดี ซึ่งเมื่อให้แล้วจะไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ให้ให้ดีขึ้น ประณีต ขึ้น การให้แบบนี้จึงเป็นการให้ที่สมบูรณ์ทั้งผล และอานิสงส์ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อสังปริสทานสูตร ว่า

สักปริสทาน อย่างที่ ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สักปริสทาน ๕ ประการนี้ คือ สักปริสทาน ๕ ประการนี้ ๕ ประการ เป็นโณน คือ สัตบุรุษยอมให้ทานด้วยศรัทธา ๑ ย่อมให้ทานโดยเคารพ ๑ ย่อมให้ทานโดยกาลอันควร ๑ เป็นผู้มั่งคั่งอนุเคราะห์ให้ทาน ๑ ย่อมให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษครั้งให้ทานด้วยศรัทธาแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีรูปสวยงาม นำดู นำเลื่อมใสประกอบด้วยศิวพรธงงามยิ่งนัก ในที่ที่ทานนั้นผลัดผล (บังเกิดขึ้น) ครั้งให้ทานโดยเคารพแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีบุตรภรรยา ทาส คนใช้ หรือคนงาน เป็นผู้เชื่อฟัง เจ็บ โสลดลงระดับคำสั่ง ตั้งใจใคร่รู้ในที่ที่ทานนั้นผลัดผล ครั้งให้ทานโดยกาลอันควรแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อมเป็นผู้มีความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ ในที่ที่ทานนั้นผลัดผล ครั้งเป็นผู้มั่งคั่งอนุเคราะห์ให้ทานแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคกามคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้น ในที่ที่ทานนั้นผลัดผล ครั้งให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อมเป็นผู้มีโภคทรัพย์ไม่มีกัณฑ์ขันธ์มาแต่ที่ไหนๆคือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราชธา จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาทในที่ที่ทานนั้นผลัดผล ดูกรภิกษุทั้งหลาย สักปริสทาน ๕ ประการนี้แล ฯ^{๒๔}

ดังนั้น คนดีมีปัญญา เมื่อให้ก็ควรให้แต่สักปริสทาน ซึ่งจะนำความสุขความดีงามที่สมบูรณ์ มาสู่ชีวิต

^{๒๔} วจ.ปญจก. ๒๒/๑๔๘/๑๒๗.

๑. สัตบุรุษยอมให้ทานด้วยศรัทธา คือให้ด้วยความเลื่อมใสในกรรม และผลของกรรมว่าทำดี ย่อมได้ผลที่ดี ทำชั่วก็ได้ผลเป็นทุกข์ให้เคียดแค้นร้อนใจ เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน คือ เป็นไปตาม กรรมที่ตนกระทำ และเชื่อในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า คนเราจะ บริสุทธิ์ได้ ด้วยการประกอบความดีด้วยกาย วาจา ใจที่บริสุทธิ์มาก และจะสามารถเข้าถึงธรรมะ ภายในตน ซึ่งมีอยู่แล้วในสรรพสัตว์ทั้งหลายได้ การน้อมนำธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามา ปฏิบัติ จะทำให้ตนมีความบริสุทธิ์ขึ้น จนถึงขั้นตรัสรู้ธรรมได้

ผู้ที่ให้ทานด้วยความศรัทธา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะ มาก และเป็นผู้มีรูปสวยงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยผิพรรณงามยิ่งนัก ในที่ที่ทานนั้นส่งผล

๒. สัตบุรุษยอมให้ทานด้วยความเคารพ คือเคารพในตัวบุคคล มีความอ่อนน้อม เช่น การยก ประเคนด้วยมือทั้งสอง รวมทั้งให้ด้วยกิริยาอาการที่เคารพในทาน เช่น ยกขึ้นจบเหนือหัวแล้วจึงให้ เป็นต้น

ผู้ที่ให้ทานด้วยความเคารพ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะ มาก และจะเป็นผู้ที่มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้หรือคนงาน อยู่ในโอวาท คอยฟังคำสั่ง ตั้งใจใคร่รู้ในที่ ที่ทานนั้น ส่งผล

๓. สัตบุรุษยอมให้ทานตามกาล คือ ให้ในเวลาที่เหมาะสม ซึ่งเป็นเวลาจำเพาะที่จะต้องให้ ในช่วงนี้ เท่านั้น เลขเวลานี้ไปก็ไม่สำเร็จประ โยชน์แล้ว เช่น การถวายผ้ากฐินแค่สงฆ์ เป็นต้น

สำหรับกาลทานอื่นทั่วไป พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน กาลทานสูตร มี ๕ อย่าง คือ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ ทายกยอมให้ทานแก่ผู้มา สู่ถิ่นของตน ๑ ทายกยอมให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๑ ทายกยอมให้ทานในสมัยข้าวแพง ๑ ทายกยอม ให้ข้าวใหม่แก่ผู้มีศีล ๑ ทายกยอมให้ผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย กาลทาน ๕ ประการนี้ แล ฯ

ผู้มีปัญญา รู้ความประสงค์ ปราศจากความตระหนี่ ย่อมให้ทานในกาลที่ควรให้ เพราะผู้ให้ ทานตามกาลในพระอริยเจ้าทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติซื่อตรง ผู้มีใจคงที่ เป็นผู้มีใจผ่องใสทักษิณาทานจึงจะ มีผลไพบุลย์ ชนเหล่าใดยอมอนุ โมทนาหรือช่วยเหลือในทักษิณาทานนั้น ทักษิณาทานนั้นย่อมไม่มี ผลบกพร่อง เพราะการอนุ โมทนาหรือการช่วยเหลือนั้นแม้พวกที่อนุ โมทนาหรือช่วยเหลือ ย่อมเป็น ผู้มีส่วนแห่งบุญเพราะฉะนั้น ผู้มีจิตไม่ทอดทิ้งจึงควรให้ทานในเขตที่มีผลมาก บุญทั้งหลายย่อมเป็น ที่พึงของสัตว์ทั้งหลายในปร โลก ฯ^{๒๘}

^{๒๘} วจ.ปญจก. ๒๒/๓๖/๒๕.

ผู้ที่ให้ทานตามกาลอันควรแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อมเป็นผู้มีความต้องการที่เกิดขึ้นตามกาลบริบูรณ์ ในที่ที่ทานนั้นส่งผล

๔. สัตบุรุษย่อมให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ เมื่อเห็นคนตกทุกข์ได้ยาก ขาดแคลนปัจจัย ๔ ก็มีจิตอนุเคราะห์ช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน

ผู้ที่ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และเป็นผู้มีจิตน้อมไปเพื่อบริโภคคามคุณ ๕ สูงยิ่งขึ้น ในที่ที่ทานนั้นส่งผล

๕. สัตบุรุษย่อมให้ทานโดยไม่กระทบตนเอง และผู้อื่น คือ การให้โดยไม่ทำลายคุณความดี ของตนเอง และผู้อื่น สัตบุรุษไม่ผิผิต ไม่ทำให้ตัวเองเดือดร้อนเพื่อถวายทาน เช่น ฆ่าสัตว์ ทำอาหารเพื่อถวาย พระ เพราะการให้ทานอย่างนี้ เป็นการทำลายคุณงามความดีของตนเอง

อีกนัยหนึ่ง สัตบุรุษไม่ทำทานด้วยการทำให้คนอื่นเดือดร้อน หมัดกำลังใจ เกิดการกระทบกระเทือนใจ เช่น ทำบุญข่มคนอื่น ดูถูกดูแคลนคนที่ทำน้อยกว่า เหล่านี้เป็นต้น

ผู้ที่ให้ทานโดยไม่กระทบตนเองและผู้อื่น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ย่อมเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก และย่อมเป็นผู้มีโภคทรัพย์ไม่มีภัยอันตรายมาแต่ที่ไหนๆ คือ จากไฟ จากน้ำ จากพระราช จากโจร จากคนไม่เป็นที่รัก หรือจากทายาท ในที่ที่ทานนั้นส่งผล

สัปปริสทาน อย่างที่ ๒

ยังมีกาไรของคนที่ถืออย่างหนึ่ง ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน ปฐมสัปปริสสูตร ๑ มี ๘ ประการ ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัปปริสทาน ๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นโฉน คือ สัปปริสทาน ๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นโฉน คือ ให้ของสะอาด ๑ ให้ของประณีต ๑ ให้ตามกาล ๑ ให้ของสมควร ๑ เลือกให้ ๑ ให้เนื่องนิตย์ ๑ เมื่อให้จิตผ่องใส ๑ ให้แล้วดีใจ ๑ สัปปริสทาน ๘ ประการนี้แล สัตบุรุษย่อมให้ทาน คือ ข้าวและน้ำที่สะอาด ประณีตตามกาล สมควร เนื่องนิตย์ ในผู้ประพฤติ พรหมจรรย์ผู้เป็นเขตดี บริจาคของมากแล้วก็ไม่รู้สึกเสียดาย ท่านผู้มีปัญญาเห็นแจ้ง ย่อมสรรเสริญทานที่สัตบุรุษให้แล้วอย่างนี้เมธาวิบัณฑิตผู้มีศรัทธา มีใจอันสละแล้ว บริจาคทานอย่างนี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุข ฯ^{๑๑}

ดังนั้น เมื่อเราทำทาน นอกจากจะต้องทำให้ครบองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ คือ วัตถุประสงค์ เจตนาบริสุทธิ์ (ทั้งก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้) และบุคคลบริสุทธิ์ (ทั้งผู้รับและผู้ให้) แล้ว ยังต้องทำด้วยความ ซาธุจลลาด คือ ให้ตามแบบอย่างของสัตบุรุษด้วย ทานที่ให้จึงจะชื่อว่า ได้บุญมาก

^{๑๑} อจ. อฎฐก. ๒๓/๑๒๗/๑๕๕.

๓. ทาน ๓ อย่างที่บัณฑิตสรรเสริญ

ธรรม ๓ ประการนี้ คือ การให้ทานด้วยศรัทธา ๑ การให้ทานด้วยหิริ ๑ การให้ทานอันหาโทษมิได้ ๑ เป็นไปตาม สัปบุรุษ บัณฑิตกล่าวธรรม ๓ ประการนี้ว่า เป็นทางไปสู่ไตรทิพย์ชนทั้งหลายย่อมไปสู่เทวโลกด้วยทางนี้แล ฯ^{๓๓}

๓.๑ ให้ด้วยศรัทธา เมื่อเรามีจิตคิดศรัทธา ขณะที่ทำงานนั้นจิตใจย่อมผ่องใสไม่ขุ่นมัว ศรัทธาย่อมยังปฐพเจตนาให้บริสุทธิ์ ให้ด้วยความเคารพ สุภาพอ่อนโยน ให้ด้วยจิตใจอนุเคราะห์ เมื่อให้แล้วไม่เสียดใจ ให้แล้วชื่นบาน ให้ด้วยการไม่กระทบกระทั่ง โภคะ และศรัทธา (ตนผู้ให้ไม่เดือดร้อนไม่กระทบผู้อื่นให้เสื่อมศรัทธา บางครั้งผู้ให้ให้จนหมดทำบุญจนเป็นหนี้สินรุงรัง เรียกว่า ขาดความรอบคอบในการให้ (ตรงนี้ที่ว่าขาดความรอบคอบมิใช่เหนียวแต่กันเหนียว) ให้ด้วยการไม่ยกตนข่มผู้อื่น (เอาการให้เป็นเครื่องทับถม)

๓.๒ การให้ทานด้วยหิริ หิริคือความละอาย ละอายต่อบาปอกุศล ละอายแก่ใจ การให้ทานด้วยหิริก็คือการให้ทานที่บริสุทธิ์ ให้ในสิ่งที่ควรไม่ให้ในสิ่งที่ไม่ควรให้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ไม่ให้ในสิ่งที่ไร้ประโยชน์ เมื่อเรามีความละอายต่อบาปเราจะไม่ทำบาปอกุศลให้ปรากฏ การให้ทานของเราจะไม่เป็นไปในส่วนอกุศลแต่ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญโดยส่วนเดียว

๓.๓ การให้ทานที่หาโทษไม่ได้ คืออย่างไร ไทยธรรมวัสดุกรรมข้าวของ ที่จะนำมาทำบุญให้ทานต้องได้มาโดยบริสุทธิ์และชอบธรรม ควรแก่ผู้รับ เหมาะสมแก่ผู้รับ ไม่เดือดร้อนผู้ให้และเป็นภาระแก่ผู้รับเป็นของเสมอแก่ผู้รับ (เขาควรจะได้รับอย่างนั้น ไม่เกินตัวเขา) เป็นของที่จำเป็นแก่คนเขาต้องการ เขาจำเป็นจะต้องใช้ไม่ให้ของที่เป็นโทษ (เว้นการให้อันไม่ควร) เป็นของสะอาด เป็นของประณีต (เป็นของดีพอใช้ได้) เป็นของที่แรกมาแรกเป็น (ข้าวใหม่ ผลไม้ ออกใหม่) ให้ในเวลาที่เขาต้องการ (กำลังหิวกำลังจำเป็น) อะไรเหมาะสมแก่ใคร ภาวะเพศใด อะไรทำให้เสียผู้เสียพระก็อย่าให้ ในส่วนของเจตนาในการให้ นั้น ต้องเป็นใจที่ดี ให้เพื่อกำจัดซึ่งความโลภความตระหนี่ถี่เหนียว ให้โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ส่วนทักษิณบุญคุณ หรือผู้รับนั้น หรือปฏิภาณกณะจะต้องให้เป็นผู้ที่ดีที่สุดเท่าที่จะดีได้ต้อง เป็นผู้มากด้วยคุณธรรม หากผู้รับพร้อมด้วยคุณธรรมทำใดก็อำนาจผลของการให้ทานมากตามเท่านั้น

๓.๖.๒ วิธีให้ธรรมทาน

ธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ดี บอกศิลปวิทยาที่ดีที่มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เป็นเหตุให้มีความสุข รวมถึงการอธิบายให้รู้ และเข้าใจเรื่องบุญบาป ให้ละสิ่งที่เป็นอกุศล ดำรงตนอยู่ในทางกุศล ซึ่งจะนำพาดตนให้สะอาดบริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลสอาสวะทั้งปวงได้

^{๓๓} อัง อัญฎก. ๒๓/๑๒๒/๓๑๓.

ธรรมทานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. วิทยาการทางโลก ๒. ธรรมะ ดังที่ได้ยกแสดงไว้แล้วข้างต้น

วิทยาทานทางโลก คือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาการ เพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงชีวิต และสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ด้วยความสะดวกสบายทุกอย่าง ดังนั้น ทางพระพุทธศาสนาได้จัดความรู้ว่าเป็นขุมทรัพย์อย่างหนึ่ง ชื่อ องคสมณินิ แปลว่า ขุมทรัพย์ติดตัวได้ บุคคลผู้มีความรู้ดี จึงเปรียบได้ว่ามีขุมทรัพย์ติดตัวไป ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็เชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถใช้ปัญญา รักษาตัวเองให้อยู่รอดปลอดภัยได้แน่นอน

วิทยาทานทางธรรม (จัดเป็นธรรมทานแท้) คือ การให้ความรู้ที่เป็นธรรมะนั้นยังเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ด้วยเหตุที่ว่า การดำเนินชีวิตของแต่ละคนนั้น ถ้าขาดเสียซึ่งหลักธรรม ชีวิตก็จะพบแต่ความทุกข์ เศร้าร้อน ผิดหวังตลอดไป ต่อเมื่อได้ยินได้ฟังธรรม และนำมาประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม ย่อมเกิดความเจริญงอกงามในชีวิตของตน ทำให้จิตใจปลอดโปร่ง สะอาด บริสุทธิ์ ผ่องใส ในที่สุดก็ทำให้รู้แจ้งเห็นแจ้งในพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้

การให้คำสอนที่ถูกต้องที่เป็นธรรมะนั้น เปรียบได้กับการให้ขุมทรัพย์ที่เป็นอมตะติดตัวไว้ หรือให้ประทีบแสงสว่างที่คอยติดตามไป ดังนั้น บัณฑิตทั้งหลายจึงกล่าวว่า การให้ธรรมทานเปรียบเหมือนการให้ ขุมทรัพย์ หรือประทีบที่จะเป็นเครื่องส่องทางชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม นำชีวิตไปสู่ความสุข ความเจริญ

และเมื่อยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ มีชีวิตที่ดีงาม ได้เกิดในสุคติภพ เมื่ออบรมบ่มบารมีแก่กล้าแล้ว ย่อมสละละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง เข้าถึงพระนิพพานได้ เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า “การให้ธรรมะย่อมชนะการให้ทั้งปวง”

๑) องค์แห่งธรรมกถึก

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โขสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี สมัยนั้น ท่านพระอุทายีผู้อันคฤหัสถ์บริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว นั่งแสดงธรรมอยู่ ท่านพระอรานนท์ได้เห็นท่านพระอุทายี ผู้อันคฤหัสถ์บริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว นั่งแสดงธรรมอยู่ จึงได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระอุทายี ผู้อันคฤหัสถ์บริษัทหมู่ใหญ่แวดล้อมแล้ว นั่งแสดงธรรมอยู่ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูอรานนท์ การแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ไม่ใช่ทำได้ง่าย ภิกษุเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการไว้ภายใน แล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ๕ ประการเป็นไฉน คือ ภิกษุพึงตั้งใจว่า เราจักแสดงธรรมไปโดยลำดับ ๑ เราจักแสดงอย่างเหตุผล ๑ เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู ๑ เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม ๑ เราจักไม่แสดงให้กระทบตนและผู้อื่น ๑ แล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น

คู่มือการประกวดการแสดงธรรมแก่ผู้อื่นไม่ใช่ทำได้ง่าย ภัททเมือจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ฟังตั้งธรรม ๕ ประการนี้ไว้ในภายใน แล้วจึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น ฯ^{๑๒}

๑.๑ จักแสดงธรรมตามลำดับ ไม่ควรคร่ำครึถ้อยความ คือ แสดงไปตามลำดับเรื่องราว ไม่วกวน ไม่กระโดดข้ามขั้นตอน ลุ่มลึกไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก ซึ่งผู้จะทำเช่นนี้ได้ อย่างน้อยต้อง

- มีความรู้จริงในเรื่องนั้น จนทราบว่าจะไรควรพูดก่อน ไรควรพูดทีหลัง
- มีวาทีศิลป์ มีความสามารถในการพูด การถ่ายทอดเนื้อหาไปสู่ผู้ฟัง
- มีการเตรียมการที่ดี คือมีแผน มีโครงเรื่องที่แสดงล่วงหน้า ไม่แสดงธรรมตามอำเภอใจ

อำเภอใจ

๑.๒ จักแสดงโดยปริยาย อ้างเหตุผลให้ฟังเข้าใจ โดยผู้แสดงเองต้องเข้าใจเรื่องนั้นถึงขั้นทะลุปรุโปร่ง เมื่อแสดงต้องอ้างเหตุอ้างผล ยกตัวอย่างประกอบ แยกแยะให้เห็นได้ชัดเจนแจ่มแจ้ง

๑.๓ จักอาศัยความเอ็นดูแสดงธรรม คือมีความเมตตา ปราบปรามได้อย่างจริงใจต่อผู้ฟัง และมุ่งแสดงธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ฟังอย่างเต็มที่ โดยไม่มีเจตนาอื่นแอบแฝง ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ใน จันทูปมสูตร ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งมีความคิดอย่างนี้ ย่อมแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นว่า โอหนอ ชนทั้งหลายฟังฟังธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้วฟังเลื่อมใสซึ่งธรรม ผู้ที่เลื่อมใสแล้วเท่านั้นจะฟังทำอาการของผู้เลื่อมใสแก่เรา ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของภิกษุเห็นปานนี้แล ไม่บริสุทธ์ ส่วนภิกษุใดแลเป็นผู้มีความคิดอย่างนี้ แสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่นว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว เป็นข้อปฏิบัติอันผู้บรรลู่จะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน โอหนอ ชนทั้งหลายฟังฟังธรรมของเรา ก็แลครั้นฟังแล้วจะพึงรู้ทั่วถึงธรรม ก็แลครั้นรู้ทั่วถึงธรรมแล้ว จะพึงปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนี้ ดังนี้ อาศัยความที่พระธรรมเป็นธรรมอันดี จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความกรุณา จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความเอ็นดู จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น อาศัยความอนุเคราะห์ จึงแสดงธรรมแก่ชนเหล่าอื่น ด้วยประการฉะนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมเทศนาของภิกษุเห็นปานนี้แล บริสุทธ์”^{๑๓}

๑.๔ จักไม่เห็นแก่อาภิส คือไม่แสดงธรรมเพราะหวังจะได้ลาภสักการะ ชื่อเสียง หรือคำสรรเสริญเยินยอใดๆ ไม่ว่าผู้ฟังจะมีจำนวนมากหรือน้อยแค่ไหนก็แสดงธรรมไปด้วยใจเสมอกัน

^{๑๒} อกุ ปญจก. ๒๒/๑๕๕/๑๓๖.

^{๑๓} ถัง.นิ. ๑๖/๔๓๐/๑๖๕.

๑.๕ จักไม่กล่าวคำที่กระทบตนและผู้อื่น คือไม่แสดงธรรมโดยยกความดีของตัวเองเพื่อโอ้อวด หรือ ยกความผิดพลาดหรือจุดด้อยของคนอื่นขึ้นมาเป็นเหตุเพื่อประจานความผิด หรือกล่าวถ้อยเลียดเขา ต้อง กล่าวมุ่งอธิบายธรรมะจริงๆ และหากต้องยกตัวอย่างประกอบในการอธิบายเพื่อความเข้าใจในธรรมนั้น ก็ต้องระมัดระวังไม่ให้ผู้อื่นเสียหายได้

ผู้ที่จะให้ธรรมทาน พึงตั้งอยู่ในองค์คุณดังกล่าวมานี้ จะยังประโยชน์ใหญ่ อานิสงส์ยิ่งใหญ่ ให้เกิด ขึ้นกับผู้แสดงธรรมได้อย่างเต็มที่ ทำให้ผู้แสดงธรรมได้บุญกุศลมหาศาล ดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัส สรรเสริญว่า บุคคลให้ธรรมเป็นทาน โดยไม่ปรารถนาลาภสักการะ ย่อมมีอานิสงส์ประมาณมิได้

๒) ลีลาการสอนแห่งพุทธองค์

ลีลาการสอน หรือ พุทธลีลาในการสอน หรือ เทศนาวิธี ๔ การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมีกถา หรือการสนทนาทั่วไป ซึ่งมีใช้คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะ ๔ ประการ the Buddha's style or manner of teaching

๑. สันทลสนา ซึ่งแจ้งให้เห็นชัด คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังงูมือไปดูเห็นกับตา elucidation and verification

๒. สมหาปนา ชวนใจให้อายากรับเอาไปปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับอยากลงมือทำ หรือนำไปปฏิบัติ incitement to take upon oneself; inspiration towards the Goal

๓. สมุตเตชนา (เร้าใจให้อาจหาญแก่ว้าว้าว คือ ปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก urging; encouragement; animation; filling with enthusiasm

๔. สัมปหังสนา (ปลอบชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือ บำรุงจิตให้ชุ่มชื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ gladdening; exhilaration; filling with delight and joy

อรรถกถาซึ่งแจ้งเพิ่มเติมว่า ข้อ ๑ ปลดเปลื้องความเขลาหรือความมืดมัว ข้อ ๒ ปลดเปลื้องความประมาท ข้อ ๓ ปลดเปลื้องความอึดคร้าน ข้อ ๔ สัมฤทธิ์ การปฏิบัติ จำ ๔ ข้อนี้สั้นๆ ว่า ชีให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ ไร่ให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่ล้ากล้า ร่าเริง^{๑๔}

๓) หลักการสอนตามนัยของทิส ๖ (ทักขิมทิส)

ทักขิมทิสทิสเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ :

ครูอาจารย์อนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

๑. ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี

๒. สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

๓. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

๔. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อน

๕. สร้างเครื่องคุ้มกันภัยในสารทิสคือ สอนให้ศิษย์ปฏิบัติได้จริง นำวิชาไปเลี้ยงชีพทำการงานได้

เมื่อได้รับความอนุเคราะห์ธรรมทานจากอาจารย์แล้วศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ดังนี้

๑. ลูกศิษย์รับแสดงความเคารพ

๒. เข้าไปหา

๓. ใฝ่ใจเรียน

๔. ปรมณินิบัติ

๕. เรียนศิลปวิทยา

เนื้อความที่ปรากฏในสังคาลกสูตรที่ยกแสดงไว้ในเบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ซึ่งมีพรรณนาได้ดังนี้

ดูกรคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิสเบื้องขวาอันศิษย์พึงบำรุงด้วย สถาน ๕ คือ ด้วยลูกขึ้นขึ้นรับ ๑ ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ ๑ ด้วยการเชื่อฟัง ๑ ด้วยการปรมณินิบัติ ๑ ด้วยการเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ๑ ฯ

ดูกรคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิสเบื้องขวา อันศิษย์บำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ คือ แนะนำดี ๑ ให้เรียนดี ๑ บอกรับศิษย์ด้วยดีในศิลปวิทยาทั้งหมด ๑ ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ๑ ทำความป้องกัน ในทิสทั้งหลาย ๑ ฯ^{๑๕}

^{๑๔}พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๐.

^{๑๕}ที.ปา. ๑๑/๒๐๐/๑๒๕.

๔) กาลที่ควรแสดงธรรม

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ปัจจยวัตตสูตร ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๓ ประการ ควรอย่างยิ่งที่จะแสดงธรรมแก่คนอื่นฯ อำนาจประโยชน์ ๓ ประการเป็นไฉน คือ ผู้แสดงธรรมรู้แจ้งอรรถด้วย รู้แจ้งธรรมด้วย ๑ ผู้ฟังธรรมรู้แจ้งอรรถด้วย รู้แจ้งธรรมด้วย ๑ ผู้แสดงธรรมและผู้ฟังธรรมทั้งสองฝ่าย รู้แจ้งอรรถด้วย รู้แจ้งธรรมด้วย ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๓ ประการนี้แลควรอย่างยิ่งที่จะแสดงธรรมแก่คนอื่นฯ ฯ^{๖๖}

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเห็นอำนาจประโยชน์ ๓ ก็ควรที่เดียวที่จะแสดงธรรมแก่คนอื่น คือ

๑. ผู้ใดแสดงธรรม ผู้นั้นย่อมเป็นผู้ได้รับอรรถได้รับธรรม หมายถึงตัวผู้แสดงธรรมเองได้ ประโยชน์ โดยตรง คือมีความเข้าใจในธรรมะนั้นๆ เพิ่มขึ้น มีความซาบซึ้งคัมค้ำในอมตธรรมนั้น ไปจนกระทั่ง ได้บรรลุธรรมที่ตนแสดง

๒. ผู้ใดฟังธรรม ผู้นั้นย่อมเป็นผู้ได้รับอรรถได้รับธรรม หมายถึงผู้ฟังธรรมเป็นผู้ได้ประโยชน์ โดยตรงในทำนองเดียวกัน

๓. ผู้แสดงธรรม และผู้ฟังธรรม ย่อมเป็นผู้ได้รับอรรถได้รับธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย หมายถึงทั้ง ผู้แสดงและผู้ฟังธรรมต่างได้ประโยชน์จากธรรมะนั้นๆ พร้อมๆ กันไป (ดังเรื่องของพระเขมกะที่จะกล่าวต่อไป)

๕. ปฏิภาหุผู้รับธรรมทาน

ธรรมทานนั้นเป็นของสูงค่า ธรรมทานจะเกิดคุณค่าเมื่อมาสถิตในจิตใจของบัณฑิตผู้มากด้วยสติปัญญา และแน่นอนในทางตรงกันข้ามหากผู้รับเป็น โมหะบุรุษผู้ซุกซน ใจก็ไม่ขึ้นแล้วไซริธรรมทานนั้นย่อมไร้ค่าและกลายเป็นคำพูดที่เพ้อเจ้อ ด้วยเหตุดังกล่าวการให้ธรรมทานนั้นไม่ใช่จะให้กับใครก็ได้ ต้องดูด้วยว่าผู้รับมีสติปัญญาพอที่จะรับรู้พระธรรมอันสูงค่านั้นได้หรือป่าว ดังที่พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงบัวสี่เหล่าในกาลตรัสรู้ใหม่นั้นซึ่งมีพรรณมาไว้ดังนี้

บัว ๔ เหล่า ได้แก่

๑. พวกที่มีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมก็สามารถรู้ และเข้าใจในเวลาอันรวดเร็ว เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่พ้นน้ำ เมื่อต้องแสงอาทิตย์ก็เบ่งบานทันที (อุคฆฏิตัญญู)

๒. พวกที่มีสติปัญญาปานกลาง เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มเติม จะสามารถรู้และเข้าใจได้ในเวลาอันไม่ช้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ปรุมน้ำซึ่งจะบานในวันถัดไป (วิปจิตัญญู)

^{๖๖} อัง.ติก. ๒๐/๔๘๒/๑๒๓.

๓. พวกที่มีสติปัญญาน้อย แต่เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วพิจารณาตามและได้รับการอบรมฝึกฝนเพิ่มอยู่เสมอ มีความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมั่นประกอบด้วยศรัทธาปสาทะ ในที่สุดก็สามารถรู้และเข้าใจได้ในวันหนึ่งข้างหน้า เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ซึ่งจะค่อยๆ โผล่ขึ้นเบ่งบานได้ในวันหนึ่ง (เนยยะ)

๔. พวกที่ไร้สติปัญญา และยังเป็นมิจฉาทิฐิ แม้ได้ฟังธรรมก็ไม่อาจเข้าใจความหมายหรือรู้ตามได้ ทั้งยังขาดศรัทธาปสาทะ ไร้ซึ่งความเพียร เปรียบเสมือนดอกบัวที่จมอยู่กับโคลนตม ยังแต่จะตกเป็นอาหารของเต่าปลา ไม่มีโอกาสโผล่ขึ้นพ้นน้ำเพื่อเบ่งบาน (ปทปรมะ)^{๓๖}

การจำแนกผู้ที่ควรแก่ธรรมเทศนานั้นพระพุทธองค์ทรงพิจารณาตามควร โดยมากพิจารณาตามอุปนิสัยว่าแก่กล้าพอที่จะสามารถเข้าถึงธรรมได้หรือไม่ ส่วนพวก บั้วเหล่าที่ ๔ นั้น พระพุทธองค์ไม่สอน เพราะสอนไปก็ไร้ประโยชน์ไม่เกิดคุณค่าใดๆขึ้นมา

๓.๖.๓ วิธีให้อภัยทาน

อภัยทาน คือ การให้ความปลอดภัย ให้ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีเวร ไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นนิตย์

การให้อภัย เป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นการให้ที่ง่าย แต่ที่บางคนทำได้ยาก เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม ประพฤติปฏิบัติธรรมบ่อยๆ จนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นคุณประโยชน์ของการให้อภัย แล้วจะให้อภัยได้ง่ายขึ้น

หากมองเผินๆ จะดูเหมือนว่าการให้อภัยเป็นการให้ประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นมีความสุขสบายใจ แต่แท้ที่จริงแล้ว ผู้ที่ได้รับประโยชน์สุขมากที่สุดก็คือตนเอง เพราะทุกครั้งที่ได้รับอภัยได้ จะรู้สึกปลอดโปร่ง เบาอกเบาใจ สดชื่นแจ่มใส มีความสุข

ในความเป็นจริงการที่มีคนมาทำร้ายหรือประทุษร้ายเรา ไม่ว่าจะทางกายก็ดีทางวาจาหรือทางใจก็ดี ตามหลักพระพุทธศาสนานั้นท่านว่าเกิดจากกรรมที่ให้ผลตามกาลนั้นๆ ความทุกข์นั้นเป็นผลของกรรมชั่ว โดยแท้ หากเราทั้งหลายทราบดังนี้แล้วว่าสัตว์โลกทั้งหลายเป็นไปตามกรรม ยิ่งเราได้รับความทุกข์มากเท่าไรนั่นหมายถึงกรรมชั่วของเราได้ลดน้อยถอยลงไปเท่านั้น เมื่อกรรมชั่วให้ผลเราจึงไม่ควรเลยที่จะผูกพยาบาทอาฆาตแค้น ก่อกรรมก่อเวรขึ้นไปอีก เพราะฉะนั้นบัณฑิตทั้งหลายจงระงับกรรมเวรด้วยการให้อภัย ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

“ก็คนเหล่าใดจงเวรไว้ว่า คนโน้นค่าเรา ดีเรา ชนะเราได้ลักสิ่งของของเราไปเวรของคนเหล่านั้นย่อมไม่สงบส่วนคนเหล่าใดไม่จงเวรไว้ว่า คนโน้นค่าเรา ดีเรา ชนะเราได้ลักสิ่งของของ

^{๓๖} อเนก ขำทอง, ธรรมศึกษาขั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๖.

เราไป เหวของคนที่นั่นย่อมสงบแต่ไหนแต่ไรมา เหวทั้งหลายในโลกนี้ย่อมไม่ระงับเพราะเวรเลย แต่ย่อมระงับ เพราะไม่จองเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า”^{๓๘}

การให้อภัยทานนั้นดูเผินๆเหมือนทำได้ง่ายแต่ในข้อเท็จจริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่เพราะเมื่อคนเราโดนประทุษร้าย ความประทุษร้ายนั้นย่อมเอื้อต่อการเกิดโทสะเมื่อจิตประกอบด้วยโทสะสติย่อมเลื่องรางไม่อาจควบคุมได้ตั้งใจคิด ด้วยเหตุดังกล่าวการที่จะให้อภัยทานนั้นจิตต้องประกอบด้วย เมตตา กรุณาแต่ความเมตตากรุณานั้นจะเกิดขึ้นเองก็หาไม่ ต้องอาศัยการเจริญสร้างสรรค้ให้เกิดมีขึ้นมาคงจะอธิบายต่อไปนี้

๑) วิธีเจริญเมตตา

ในพรหมวิหาร ๔ อย่าง คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขานั้น เมื่อโยคีบุคคลผู้แรกเริ่มทำกรรมฐาน ประสงค์จะเจริญเมตตาพรหมวิหารข้อแรกให้บังเกิดมีขึ้นในจิตสันดานของตน เบื้องต้นต้องตัดปليโพธ คือความกังวล ๑๐ ประการ ให้สิ้นห้วงเสียดก่อน ครั้นแล้วจึงไปเรียนเอาวิธีเจริญเมตตากับมัชฌิมา ในสำนักของอาจารย์ให้เป็นที่เข้าใจพอที่จะนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องได้ ครั้นแล้วเมื่อจะเริ่มปฏิบัติ พึงบริโภคอาหารให้อิ่มหนำสำราญพอแก่ความต้องการ และบรรเทาความง่วงอันเกิดแก่การบริโภคนั้นให้สร่างหายก่อน ลำดับนั้นพึงไปนั่งขัดสมาธิอย่างสบาย ณ อาสนะซึ่งได้เตรียมไว้ล่วงหน้าตรงที่อันสงัดปราศจากเสียงรบกวนและไม่มีคนพลุกพล่านไปมา โดยเอกเทศแห่งใดแห่งหนึ่ง เมื่อนั่งเรียบร้อยแล้ว ประการแรกจงพิจารณาให้เห็นโทษของความโกรธ และอานิสงส์ของขันติอย่างเด่นชัดเสียก่อน

พิจารณาโทษความโกรธและอานิสงส์ขันติ

เพราะฉะนั้น ก่อนแต่จะลงมือเจริญเมตตากับมัชฌิมา โยคีบุคคลจึงต้องพิจารณาให้เห็นโทษของความโกรธเสียก่อน ทั้งนี้โดยอาศัยนัยที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้เป็นหลักเช่น

“ดูก่อนอาวุโส คนที่โกรธขึ้นมาแล้ว ถูกความโกรธครอบงำแล้วมีจิตอันความโกรธยึดครองไว้แล้ว ย่อมอาจล้างผลาญชีวิตของกันและกันได้ทีเดียว”

และต้องพิจารณาให้รู้อานิสงส์ของขันติ ทั้งนี้โดยอาศัยนัยที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้เป็นหลัก อาทิเช่น

“ขันติ คือ ความยับยั้งใจไว้ได้ เป็นธรรมเครื่องเผาบาปให้เหือดแห้งชั้นเยี่ยม เรายกย่องบุคคลผู้มีขันติเป็นกำลัง มีขันติเป็นกองทัพ ว่าเป็นพราหมณ์ คุณธรรมที่จะเป็นเครื่องป้องกันความฉิบหาย และนำไปซึ่งประ โยชน์อันยิ่งใหญ่มาให้แก่ตนและคนอื่น ที่จะประเสริฐวิเศษยิ่งไปกว่าขันตินั้นย่อมไม่มี”

^{๓๘}วิ.ม. ๕/๒๔๗/๒๐๕.

ต้องรู้คนที่ เป็น โทษแก่เมตตาทวนาก่อน

เมื่อได้เห็นโทษของความโกรธ และรู้อนิสงส์ของขันติแล้วตั้งนั้น คราวนี้ก็ถึงวาระของ โยคีบุคคลจะพึงเริ่มเจริญเมตตากับมีภูฐาน เพื่อประโยชน์ที่จะข่มจิตให้พ้นจากความโกรธซึ่งมีโทษ ตามที่ได้พิจารณาเห็นมาแล้ว และเพื่อประโยชน์ที่จะประกอบตนไว้ในขันติคุณซึ่งมีอนิสงส์ ตามที่ คนได้รู้ประจักษ์มาแล้วต่อไป แต่ก่อนที่จะเริ่มปฏิบัติ นั้น จำต้องรู้คนที่ เป็น โทษแก่เมตตาทวนาอีก ก่อน ว่าบุคคลจำพวกนี้จะเจริญเมตตาไปถึงในอันดับแรกไม่ได้ บุคคลจำพวกนี้จะเจริญเมตตาไปถึง ไม่ได้เลยตลอดกาล ดังต่อไปนี้

ห้ามเจริญในคน ๔ จำพวกเป็นอันดับแรก

มีมาตรฐานอยู่ว่า เมตตาทวนานี้ห้ามมิให้โยคีบุคคลเจริญไปในบุคคล ๔ จำพวกนี้เป็น อันดับแรก คือ คนที่เกลียดชัง ๑ เพื่อนที่รักมาก ๑ คนที่เป็นกลาง ๆ ๑ คนที่เป็นคู่เวรกัน ๑ ส่วนคน ต่างเพศกัน ห้ามมิให้เจริญเมตตาไปโดยจำเพาะเจาะจง และคนที่ตายแล้ว ห้ามมิให้เจริญเมตตาไปถึง เลยตลอดกาล

ถาม – เพราะเหตุไร บุคคล ๔ จำพวก มีคนเกลียดชังกันเป็นต้น จึงห้ามมิให้เจริญเมตตาไป ถึงเป็นอันดับแรก ?

ตอบ – เพราะเมื่อ โยคีบุคคลเจริญเมตตาโดยเพ่งเอาคนที่เกลียดชังมาตั้งไว้ในฐานะเป็นคน ที่รักกันนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ดียากใจมาก เมื่อจะเพ่งเอาเพื่อนที่รักมากมาตั้งไว้ในฐานะเป็นคนกลางๆ ก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยากเช่นเดียวกัน แม้เพียงแต่เขาได้ประสพทุกข์นิดหน่อยก็เป็นเหตุให้โยคีบุคคล ถึงกับเสียใจ ร้องไห้ได้เสียแล้ว, เมื่อจะเพ่งเอาคนที่ เป็นกลางๆมาตั้งไว้ในฐานะเป็นที่รักเล่า ก็ย่อมจะ เป็นการยากแก่ใจทำนองเดียวกัน และเมื่อระลึกถึงคนที่ เป็นคู่เวรกัน ความโกรธแค้นก็จะเกิดขึ้นมา เมตตาทวนาย่อมบังเกิดขึ้นไม่ได้

ด้วยประการฉะนี้ จึงห้ามมิให้เจริญเมตตาไปในคนที่เกลียดชังเป็นต้นเป็นอันดับแรก

ห้ามเจริญเจาะจงในคนต่างเพศ

ในกรณีของคนต่างกันนั้น เมื่อ โยคีบุคคลเจริญเมตตาไปโดยเจาะจงคือเพ่งเอาคนต่างเพศนั้น มาเป็นอารมณ์ โดยเฉพาะ ราคะคือความกำหนัดยินดีในเพศก็จะเกิดขึ้นมาแทน เมตตาทวนาไม่อาจ ที่จะเกิดขึ้นได้ เคยมีตัวอย่างมาว่า บุตรอำมาตย์คนหนึ่งเรียนถามพระเถระที่ตนอุปัฏฐากว่า “พระผู้ เป็นเจ้าขอรับ เมตตาทวนานี้จะต้องเจริญให้บังเกิดแก่ใครจึงจะดี” พระเถระให้คำตอบว่า “ต้อง เจริญให้บังเกิดในคนที่รักจึงจะดี คุณ โยม” ก็ภริยาของเขาเองเป็นที่รักของบุตรอำมาตย์นั้น เขาจึงได้ เจริญเมตตาทวนาไปในภริยาของเขานั้นเอง ผลจึงปรากฏว่าเขาได้ทำการรบกับฝ่ายเรือนตลอดคืน ยันรุ่งที่เดียว

ด้วยประการฉะนี้ จึงห้ามมิให้เจริญเมตตาโดยเจาะจงในคนต่างเพศ

ห้ามเจริญในคนตายแล้วตลอดกาล

ในกรณีที่คนตายแล้ว เมื่อ โยคีบุคคลเจริญเมตตาไปถึงคนที่ตายแล้ว เขาย่อมไม่บรรลุถึงซึ่ง อปปนาสมาธิ หรือแม้เพียงอุปจารสมาธิได้เลย เคยมีตัวอย่างว่า ภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งได้เจริญเมตตา ภาวนา โดยฟังเอาพระอาจารย์มาเป็นอารมณ์ แม้เธอจะได้เพียรเจริญสักเท่าไร เมตตาตามนั้นก็มิได้เกิดขึ้นแก่เธอ ทั้งๆที่ทำได้อย่างชำนาญมาก่อนแล้ว เธอจึงได้ไปเรียนถามพระมหาเถระว่า “ได้ทำขอรับ กระผมเคยเจริญเมตตาตามที่ได้อย่างชำนาญมาก่อนแล้ว แต่บัดนี้กระผมไม่สามารถจะเข้าสู่เมตตาสมาธิตันนั้นได้ จะเป็นด้วยเหตุอะไรหรือขอรับผม” พระมหาเถระแนะนำว่า “อาวุโส เธอลองตรวจดูอารมณ์กรรมฐานที่เธอเจริญเมตตาไปถึงนั้นว่า จะยังมีชีวิตอยู่หรือหาไม่แล้ว” เมื่อภิกษุนั้นตรวจดูอารมณ์กรรมฐาน ก็ได้ทราบว่าพระอาจารย์ได้ถึงแก่กรรมภาพไปเสียแล้ว จึงได้เปลี่ยนอารมณ์กรรมฐานใหม่ เมื่อเธอเจริญเมตตาภาวนา โดยฟังเอาคนอื่นมาเป็นอารมณ์จึงได้สำเร็จเมตตาสมาธิตันดังประสงค์

ด้วยประการฉะนี้ จึงห้ามมิให้เจริญเมตตาไปในคนที่ตายแล้วตลอดกาล

เจริญเมตตาในคนเป็นอันดับแรก

โยคีบุคคลพึงเจริญเมตตาภาวนาไปในคนของตน เป็นอันดับแรกก่อนกว่าบุคคลทั้งปวง โดยภาวนาแต่ในใจซ้ำแล้วซ้ำอีก ทั้งนี้จนกว่าเมตตาจิตในตนจะปรากฏอย่างเด่นชัดด้วยคำภาวนาว่า

อหิ สุขิตโต โหมิ, นิทุทุกุ โข โหมิ.

ขอให้ข้าพเจ้าจงมีความสุขเถิด, จงอย่าได้มีความทุกข์เลย หรืออีกแบบหนึ่งว่า

อเวโร โหมิ, อพยาปชฺโณ โหมิ, อนินฺโฆ โหมิ, สุขี อตตํ ปริหารามิ.

ขอให้ข้าพเจ้าจงอย่ามีเวรกับใครๆเลย, ขอให้ข้าพเจ้าจงอย่าได้เบียดเบียนใครๆเลย, ขอข้าพเจ้าจงอย่าได้มีทุกข์เลย, ขอให้ข้าพเจ้าจงมีความสุขประคองตนไปให้รอดเถิด

เจริญเมตตาในคนที่รัก

เมื่อโยคีบุคคลเจริญเมตตาในตน เพื่อให้สำเร็จเป็นสักขีพยานเป็นอันดับแรกด้วยภาวนาวิธี ดังแสดงมาฉะนี้แล้ว ต่อไปพึงเจริญเมตตาไปในคนที่รักหรือคนที่เคารพเป็นอันดับสอง

ก็แหละ ก่อนจะเจริญเมตตาในคนที่รักหรือที่เคารพนั้น เพื่อที่จะพុងเมตตาภาวนาให้เกิดขึ้นโดยง่าย โยคีบุคคลจงระลึกถึงคุณธรรมอันเป็นเหตุชวนให้เกิดความพอใจ เช่น การให้ปัน ลาก การเจรจาไพเราะ หรือระลึกถึงคุณธรรมอันชวนให้เกิดความเคารพและความสรรเสริญ เช่น ความมีมารยาทงาม การมีความรู้อย่างกว้างขวางของพระอาจารย์ หรือท่านผู้เสมอด้วยพระอาจารย์ และของพระอุปัชฌาย์หรือท่านผู้เสมอด้วยพระอุปัชฌาย์ ซึ่งเป็นที่รักเป็นที่เจริญใจ หรือเป็นที่น่าเคารพน่าสรรเสริญของตน เป็นเบื้องต้นเสียก่อน ครั้นแล้วจึงเจริญเมตตาไปในท่านผู้เป็นที่รักเป็นที่เคารพนั้นต่อไป ด้วยบทภาวนาว่า

เอส สปรุริโส สุจิต โหตุ, นิทุทุกโข โหตุ.

ขอท่านผู้เป็นสัตบุรุษนั้นจงมีความสุขเถิด, จงอย่ามีความทุกข์เลย หรืออีกแบบหนึ่งว่า

เอส สปรุริโส อเวโร โหตุ, อพยาปชฺโณ โหตุ

อนิโฆ โหตุ, สุชี อุตตานิ ปริหตุ.

ขอท่านผู้เป็นสัตบุรุษนั้น จงอย่ามีเวรกับใครๆเลย, จงอย่าได้เบียดเบียนกับใครๆเลย, ของง
มีความสุขประกอบตนไปให้รอดเถิด

ทั้งนี้ โดยการเพียรภาวนาซ้ำแล้วซ้ำเล่าร้อยครั้งพันครั้ง หรือจนกว่าอัปนาสมาธิหรือ
เมตตาภาวนาจะบังเกิดขึ้น

เจริญเมตตาในเพื่อนรักมากเป็นต้น

แม้ว่าอัปนาสมาธิจะได้สำเร็จขึ้น เพราะเหตุที่ได้เจริญเมตตาภาวนาไปในบุคคลผู้เป็นที่รัก
เป็นที่เคารพเช่นนั้นแล้วก็ดี แต่โยคีบุคคลก็อย่าได้พอใจด้วยเหตุที่ได้สำเร็จผลเพียงเท่านั้น จงปรารถนา
ที่จะทำเมตตาให้เป็นสิริมงคลต่อไปอีก (การทำลายขอบเขตเมตตาไม่ให้มีจำกัดอยู่เฉพาะแต่ใน
บุคคลประเภทใดประเภทหนึ่ง) กล่าวคือ ถัดจากคนที่รักที่เคารพนั้น โยคีบุคคลพึงเจริญเมตตาไป
ในเพื่อนที่รักมากเป็นลำดับที่สาม ถัดนั้นพึงเจริญไปในคนที่เป็นกลางๆ เป็นอันดับที่สี่ ถัดนั้นพึง
เจริญไปในคนที่เป็นคู่เวรกันเป็นลำดับที่ห้า โดยเพียรภาวนาไปจนกว่าเมตตาจะบังเกิดเป็นคุณภาพ
อย่างสม่ำเสมอในบุคคล ๔ จำพวก คือ คน ๑ คนที่รัก ๑ คนที่เป็นกลางๆ ๑ คนคู่เวรกัน ๑
(สงเคราะห์คนที่รักกับเพื่อนที่รักมากเป็นประเภทเดียวกัน เพราะตั้งอยู่ในฐานะเป็นที่รักเหมือนกัน)

ในทางปฏิบัติ เมื่อโยคีบุคคลได้เจริญเมตตาไปในคนเป็นที่รักจนสำเร็จถึงขั้นอัปนาสมาธิ
แล้ว ทำสมาจินต์นั้นให้อ่อนนุ่มนวลควรแก่การงาน โดยทำให้ชำนาญด้วยวิธี ๕ แล้ว ถัดนั้นจึงข่มจิตที่มี
ภาวะรักมากนั้นให้ลดลงมาตั้งอยู่ในภาวะที่เป็นความรักอย่างธรรมดา แล้วเพียรภาวนาต่อไป
ด้วยบทภาวนา มีอาทิว่า

เอส อติปิยสหายโก สุจิต โหตุ, นิทุทุกโข โหตุ.

ขอเพื่อนที่รักมากจงมีความสุขเถิด, จงอย่ามีความทุกข์เลย

ทั้งนี้ โดยซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกว่าเมตตาภาวนาจะสำเร็จถึงขั้นอัปนาสมาธิเช่นเดียวกัน

ครั้งแล้ว ทำสมาจินต์นั้นให้อ่อนนุ่มนวลแก่การงาน โดยทำให้ชำนาญด้วยวิธี ๕ ถัดนั้นจึงข่มจิตที่มี
ภาวะเฉยๆ ในคนเป็นกลางๆ ขึ้นสู่ความรักแบบธรรมดา แล้วเพียรภาวนาต่อไป ด้วยบทภาวนามี
อาทิว่า

เอส มชฺชตุโต สุจิต โหตุ, นิทุทุกโข โหตุ.

ขอเป็นศูนย์กลางๆนั้น จงมีความสุขเถิด, จงอย่ามีความทุกข์เลย

ทั้งนี้ จนกว่าภาวนาจะสำเร็จถึงขั้นอัปนาสมาธิเช่นเดียวกัน ครั้งแล้วทำสมาจินต์นั้น

ให้อ่อนนุ่มนวลควรแก่การงาน โดยทำให้ชำนาญด้วยวสี ๕ ถัดนั้นจึงข่มจิตที่คิดจองเวรในคนคู่เวรกันนั้นให้เลือนหายกลายเป็นภาวะกลางๆ แล้ววกขึ้นสู่ภาวะเป็นความรักธรรมดา แล้วภาวนาต่อไป ด้วยบทภาวนามีอาทิว่า

เอส เจริญกุศล สุขิโต โหตุ, นิททุกโข โหตุ.

ขอคนที่เวรนั้น จงมีความสุขเถิด, อย่าได้มีความทุกข์เลย.

ทั้งนี้ โดยเพียรภาวนาไปจนกว่าภาวนาจะสำเร็จถึงขั้นอัปนาสมาธิ เช่นเดียวกันนั้นเพียร

โยคีผู้ไม่มีคู่เวร

ส่วนโยคีบุคคลผู้ไม่มีคนเป็นคู่เวร ด้วยอำนาจวาสนาบารมีในชาติก่อนตามมาสนอง หรือด้วยมิได้ประพฤติกุศลความเสียหายให้เป็นที่ระคายเคืองแก่ใครๆ ในชาติปัจจุบัน หรือด้วยเหตุที่เป็นมหาบุรุษผู้มีอิทธิพลอันกว้างใหญ่ เพราะเป็นผู้สมบูรณ์เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมคือขันติ เมตตา และกรุณาที่ได้สั่งสมมาแต่ชาติก่อนๆ แม้ในเมื่อมีคนอื่นทำความเสียหายให้มิได้โกรธเคือง ด้วยเป็นผู้ถ่อมถ่อมได้ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่สำคัญเห็นความผิดของคนอื่นยิ่งไปกว่าเส้นหญ้า อันโยคีบุคคลผู้มีคุณลักษณะเห็นปานฉะนี้ ไม่จำเป็นต้องขวนขวายในประการที่ว่า “ถัดจากคนเป็นกลางๆ ไปให้เจริญเมตตาไปในคนคู่เวรกัน” ข้อนั้น ท่านแสดงไว้เฉพาะแก่โยคีบุคคลผู้มีคนที่เป็นคู่เวรกันเท่านั้น ด้วยประการฉะนี้

อุบายบรรเทาความโกรธประการที่ ๑

ด้วยกลับเข้ามาใหม่

ก็แหละ ถ้าโยคีบุคคลส่งจิตไปในคนผู้เป็นคู่เวรกันนั้น ความโกรธแค้นย่อมผุดเกิดขึ้นมาเสีย เพราะหวนนึกถึงความผิดที่เขาได้ก่อกรรมทำเวรให้ไว้แต่ก่อน เมื่อเป็นเช่นนี้ โยคีบุคคลจงหวนกลับไปเข้าเมตตาตาม ที่ตนได้ทำให้เกิดแล้วในบุคคลจำพวกก่อนๆ มีคนเป็นที่รักเป็นต้น จำพวกใดจำพวกหนึ่ง หลากๆ หน ออกจากฉนวนแล้วจึงพยายามเจริญเมตตาไปในคนคู่เวรกันนั้นแล้วๆ เถอะๆ บรรเทาความโกรธแค้นให้หายไป

อุบายบรรเทาความโกรธประการที่ ๒

ด้วยพิจารณาถึงพระพุทธ โอวาท

ถ้าโยคีบุคคลได้พยายามปฏิบัติอยู่โดยทำนองนั้นเป็นอย่างดีแล้ว ความโกรธแค้นก็มีได้ดับหายไป แต่นั้นจงพยายามให้หนักขึ้น เพื่อบรรเทาความโกรธแค้นให้จงได้ โดยวิธีพิจารณาถึงพระพุทธ โอวาทที่ตรัสสอนเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะ เช่นพระพุทธ โอวาทในกถุปมสูตรเป็นต้น ก็แหละ การพยายามเพื่อบรรเทาความโกรธแค้นนั้น โยคีบุคคลพึงเชิญเอาพระโอวาทมาพรั้าสอนตนเอง ด้วยประการดังจะยกมาแสดงเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้ คือ

เฮ็ย เจ้าบุรุษชู้โกรธ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสอนไว้แล้วมิใช่หรือว่า

๑. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกโจรผู้มีใจบาปหยาบช้าจะพึงเอาเลื่อยมีด้ามสองข้างมาเลื่อยอวัยวะทั้งหลาย แม้ขณะเมื่อพวกโจรทำการเลื่อยอวัยวะอยู่นั้น ผู้ใดเกิดมีใจประทุษร้ายต่อพวกโจรนั้น เขาชื่อว่าไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของเรา เพราะเหตุที่มีใจประทุษร้ายนั้น ดังนี้ประการหนึ่ง

๒. ผู้ใดโกรธตอบต่อคนผู้โกรธก่อน ผู้นั้นชื่อว่าเป็นคนเลวเสียยิ่งกว่าคนที่โกรธก่อน เพราะเหตุที่โกรธตอบนั้น, ผู้ใดไม่โกรธตอบคนที่โกรธก่อน ผู้นั้นชื่อว่าชนะสงครามที่ชนะได้อย่างแสนยาก ผู้ใดรู้ว่าคนอื่นโกรธแล้ว เป็นผู้ที่มีสติยังความโกรธเสียได้ คือไม่โกรธตอบผู้นั้น ได้ชื่อว่าประพฤตีสั่งที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่นด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังประการหนึ่ง

๓. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย อกุศลกรรม ๗ ประการที่ศัตรูต้องการให้มีแก่กัน ที่ศัตรูพึงทำให้แก่กัน จะมาถึงสตรีและบุรุษผู้ชู้โกรธเอง คือ

ประการที่ ๑ ศัตรูในโลกนี้ย่อมคิดร้ายหมายโทษให้แก่ศัตรูของคนว่า ทำอย่างไรหนอ ไอ้เจ้าคนนี่จึงจะเป็นคนฉิวพรรณชั่ว

เพราะศัตรูย่อมไม่พอใจที่จะให้ศัตรูมีฉิวพรรณงาม คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุรุษชู้โกรธอันความโกรธครอบงำแล้ว ถือแต่ความโกรธเป็นเบื้องหน้านี้ ถึงเขาจะอาบน้ำชำระกายให้สะอาดดีแล้ว ไล่ทาผิวให้ผุดผ่องดีแล้ว ตัดผมและโกนเคราให้เรียบร้อยดีแล้ว นุ่งห่มผ้าที่ขาวสะอาดดีแล้วก็ตามที แต่เขาผู้ซึ่งถูกความโกรธครอบงำแล้วนั้นย่อมชื่อว่า ยังเป็นผู้มีฉิวพรรณชั่วอยู่นั่นเอง

ประการที่ ๒ ศัตรูย่อมคิดร้ายหมายโทษให้แก่ศัตรูของคนว่า ทำอย่างไรหนอ ไอ้เจ้าคนนี่จึงจะพึงอยู่เป็นทุกข์.

ประการที่ ๓ ทำอย่างไรหนอ ไอ้เจ้าคนนี่จึงจะไม่มีทรัพย์มาก.....

ประการที่ ๔ ทำอย่างไรหนอ ไอ้เจ้าคนนี่จึงจะไม่มีโอกาสสมบัติมาก....

ประการที่ ๕ ทำอย่างไรหนอ ไอ้เจ้าคนนี่จึงจะไม่มียศศักดิ์.....

ประการที่ ๖ ทำอย่างไรหนอ ไอ้เจ้าคนนี่จึงจะไม่มีพวกพ้องมิตรสหาย.....

ประการที่ ๗ ทำอย่างไรหนอ ไอ้เจ้าคนนี่ นับแต่ที่มันแตกกายทำลายชีพไปแล้ว จึงจะไม่ไปบังเกิดบนสุคติโลกสวรรค์เพราะศัตรูย่อมไม่พอใจจะให้ศัตรูได้ประสพสุคติโลกสวรรค์ คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุรุษชู้โกรธอันความโกรธครอบงำแล้ว ถือแต่ความโกรธเป็นเบื้องหน้านั้น ย่อมประพฤติตุจริตทางกายก็ได้ ย่อมประพฤติตุจริตทางวาจาก็ได้ ย่อมประพฤติตุจริตทางใจก็ได้ ด้วยเหตุที่เขาประพฤติตุจริตทางกาย วาจา ใจนั้น นับแต่เวลาที่แตกกายทำลายชีพไปแล้วเขาผู้ซึ่งถูกความโกรธครอบงำแล้วนั้น ย่อมจะไปสู่อบายทุกตวินิบาตและนรก ดังนี้ประการหนึ่ง

๔. คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ฟืนสำหรับเผาศพที่ไฟไหม้ปลายทั้งสองข้างชำตรงกลางเป็อนคู่ดูสุนัข ย่อมไม่สำเร็จเป็นฟืนในบ้านด้วย ย่อมไม่สำเร็จเป็นฟืนในป่าด้วยฉันใด เรากล่าวว่า คนชู้โกรธนั้นก็มัลลิกษณะอาการเหมือนอย่างนั้น ดังนี้ประการหนึ่ง

ก็บัดนี้ เจ้ามัวแต่โกรธเขาอย่างนี้ จักไม่ได้ชื่อว่า ปฏิบัติตามคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วย จักได้ชื่อว่าเป็นคนเลวเสียยิ่งกว่าคนที่โกรธก่อนด้วย จักไม่ได้ชื่อว่าชนะสงครามอันชนะได้ แลนยากด้วย จักได้ชื่อว่าทำกุศลกรรมอันศัตรูจะพึงทำต่อกัน ให้แก่คนเสียเองด้วย จักได้ชื่อว่าเป็นผู้มีลักษณะอาการเหมือนพินาศศพด้วย

การแผ่เมตตาไปทั่วทิศและทั่วโลก

ก็แหละ โยคีบุคคลผู้เจริญเมตตากรรมฐานจนบรรลุถึงอัปนาตามานเป็นฉานลาภิบุคคลนั้นแล้ว ย่อมแผ่เมตตาจิตโดยเจาะจงไปทั่วทุกทิศ คือ เป็นผู้ประกอบด้วยเมตตาอันสำเร็จด้วยอำนาจปฐมฉานเป็นต้นฉานใดฉานหนึ่ง ย่อมแผ่จิตเมตตาไปทางทิศใหญ่ทิศหนึ่งมีทิศบูรพาเป็นต้นฉนั้น ย่อมแผ่เมตตาจิตไปทางทิศใหญ่ที่สอง ฉนั้นย่อมแผ่เมตตาจิตไป

ทางทิศใหญ่ที่สาม ฉนั้นย่อมแผ่เมตตาจิตไปทางทิศใหญ่ที่สี่ โดยทำนองเดียวกัน ย่อมแผ่เมตตาจิตขึ้นไปทางทิศเบื้องบนจรดพรหมโลก ย่อมแผ่เมตตาจิตลงไปทางทิศเบื้องล่างจรดเวจิมหานรก ย่อมแผ่เมตตาจิตไปทางทิศน้อยทั้ง ๔ คือ ทิศอาคเนย์ ทิศพายัพ ทิศอีสาน ทิศหรดี ได้แก่ยังจิตอันประกอบด้วยเมตตาให้ระลึกลั่นไปในทิศทั้ง ๑๐ ครอบทุกทิศอย่างนี้เหมือนนายสารถีควมม้าให้วิ่ง ไปทั่วบริเวณสนามม้า ฉะนั้น

และย่อมแผ่เมตตาจิตโดยไม่เจาะจง ไปทั่วทั้งโลก คือ โยคีผู้ฉานลาภิบุคคลนั้นเป็นผู้มีจิตประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์กว้างขวาง อันถึงความใหญ่โดยภูมิ อันไม่มีประมาณในสัตว์ อันไม่มีพหยาบาทเป็นเหตุผูกเวรสัตว์ และอันไม่มีโทมนัสเป็นเหตุเบียดเบียนสัตว์ ย่อมแผ่เมตตาจิตไปยังโลกอันประกอบด้วยหมู่สัตว์ทุกชนิด ในประเทศต่างๆทั่วทุกมุมโลก โดยเป็นผู้มีตนเสมอในสัตว์ทุกจำพวก คือ ทั้งคนชั้นต่ำ ชั้นกลาง และชั้นสูง ทั้งคนที่เป็นมิตร เป็นศัตรู และเป็นกลางๆ ทั้งที่เป็นสตรีหรือบุรุษ ทั้งที่เป็นพระอริยเจ้าหรือปุถุชน ทั้งที่เป็นเทวดาหรือมนุษย์ ด้วยประการฉะนี้

แต่อย่างไรก็ดี วิธีแผ่เมตตาไปทั่วทิศและทั่วโลกที่แสดงมานี้ จะสำเร็จเป็นไปได้อีกเฉพาะแต่โยคีบุคคลผู้ได้บรรลุถึงขั้นอัปนาสมาธิ ด้วยอำนาจแห่งปฐมฉานเป็นต้นเท่านั้น

๒) วิธีเจริญกรุณา

กรุณา มีลักษณะที่ กาย วาจา ใจ เป็นไปในอันที่จะบำบัดทุกข์ของผู้อื่นให้ปราศจากไปมีการอดกลั้นนิ่งดูดาอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของผู้อื่นและอยากช่วย มีการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นอาการปรากฏแก่ผู้ที่ทำการพิจารณากรุณา มีการพิจารณาเห็นบุคคลที่ตกอยู่ในความทุกข์ไว้ที่พึง เป็นเหตุใกล้ มีความสงบลงแห่งโทษะในอันที่จะเบียดเบียนสัตว์ เป็นความสมบูรณ์แห่งกรุณา และการเกิดขึ้นแห่งความเศร้าโศก เป็นความเสียหายนแก่กรุณา ความเสียใจที่เนื่องด้วยกามคุณอารมณ์ เป็นศัตรูใกล้ของกรุณา มีความเบียดเบียนสัตว์เป็นศัตรูไกลของกรุณา

“ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยกรุณา ข่อมแผ่กรุณาจิตไปทางทิศหนึ่งอยู่นั้น คือ ทำอย่างไร? ภิกษุผู้มีจิตประกอบด้วยกรุณา ข่อมแผ่กรุณาจิต ไปยังสัตว์ทั้งปวงทุกๆ จำพวก เหมือนอย่างที่ได้เห็นคนอื่น ซึ่งเจริญใจได้ทุกข์ ซ้ำประกอบด้วยบาปกรรมทำชั่วคนหนึ่งแล้ว พึงเกิดความกรุณาขึ้น ฉะนั้น

ดังนั้น โยคีบุคคลเมื่อได้เห็นใครๆ ก็ตาม ซึ่งเป็นคนที่น่าสงสาร ได้ประสบความลำบากอย่างยิ่ง เป็นคนเจริญใจได้ทุกประกอบกรรมทุจริต เป็นคนกำพร้าขาดอาหาร วางกระเบื้องขอทานไว้ข้างหน้า นั่งอยู่ในโรงพักคนอนาถา มีหมู่หนอนไต่ออกจากแผลที่มือและเท้า ส่งเสียงครวญคร่ำพร่ำพรรณนาอยู่ฉะนี้แล้ว พึงยังกรุณาจิตให้เป็นไปในคนเช่นนั้นเป็นอันดับแรกก่อนกว่าคนทุกจำพวก ด้วยบทภาวนาว่า

กิญฉิ วคายิ สตุโต อาปนุ โน, อปเปว นาม อิมมหา ทุกขา มุจเจยฺย
สัตว์ผู้นี้ประสบความลำบากแทนอ ของงพันจากทุกข์นี้เสียดอะหนา
อีกแบบหนึ่งว่า

อโย สตุโต ทุกขา มุจจตุ
ขอสัตว์ผู้นี้ จงพ้นจากทุกข์เสียด
สำหรับตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปว่า

เอเต สตุตา ทุกขา มุจจนตุ
ขอสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงพ้นจากทุกข์เสียดเกิด
หรือว่า

สพฺเพ สตุตา ทุกขา มุจจนตุ
ขอสัตว์ทั้งปวง จงพ้นจากทุกข์เสียดเกิด

ด้วยภาวนาวิธีนี้ โยคีบุคคลจงพยายามภาวนา คือส่งจิตอันประกอบด้วยกรุณาไปพร้อมกับบทภาวนานั้นๆ อย่างซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนให้กรุณาปรากฏขึ้นในใจอย่างเด่นชัด จนสำเร็จถึงขั้นอัปนาถานเป็นที่สุด ทำนองเดียวกับเมตตาภาวนานั้นแล

คนที่ควรเจริญกรุณาถึงอันดับแรกที่ ๒

ในกรณีที่โยคีบุคคลไม่ได้พบเห็นคนเจริญใจได้ทุกข์เช่นที่กล่าวแล้วนั้นมาเป็นอารมณ์ของกรรมฐานเป็นอันดับแรก จงเจริญกรุณาไปแม้ในบุคคลผู้มีความสุข แต่ชอบทำบาปกรรมอยู่ โดยยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับคนที่กำลังจะถูกประหารชีวิต

จะพึงปฏิบัติอย่างไร ?

พึงปฏิบัติดังต่อไปนี้ เหมือนอย่างว่าพวกราชบุรุษจับโจรพร้อมทั้งของกลางได้แล้ว เมื่อพระราชามีพระราชโองการให้ประหารชีวิต จึงมัดโจรนั้นแล้วลงเส้ครั้งแรก ๔ เส้นๆ จนถึงร้อยครั้งแล้วนำไปสู่ที่ตะแลงแกง เพื่อจะทำการประหารชีวิต ขณะนั้นมนุษย์ทั้งหลายเห็นแล้วพากันให้ของ

ขบเคี้ยวบ้าง ของรับประทานบ้าง ให้ดอกไม้ของหอมเครื่องไล้ทา และหมากพลูบุหรี่บ้างแก่โจรนั้น แม้ว่าโจรนั้นจะได้เคี้ยวกินอยู่ บริโภคใช้สอยอยู่ซึ่งสิ่งของเหล่านั้นอย่างบริบูรณ์ ดูกล้ายๆกับคนมีความสุข คนที่เพียบพร้อมด้วย โภคสมบัติก็จริงแต่ก็ไม่มีใครเลยที่จะสำคัญเห็นว่า โจรนี้มีความสุขมี โภคทรัพย์มาก มีแต่จะกรุณาสงสารเขาโดยฝ่ายเดียวว่า เจ้าโจรนี้จักต้องตายอยู่เดี๋ยวนี้แล้ว เพราะเขา ใกล้ต่อความตายเข้าไปทุกๆ ฝีเท่าที่เขาเข้าไป ดังนี้ฉันใด

แม้โยคีบุคคลผู้เจริญคุณากรรมฐานก็เหมือนกัน พึงส่งจิต ไปในคนที่มีความสุข แต่เป็นผู้ชอบทำแต่บาปกรรมนั้นอย่างนี้ว่า คนผู้นี้ ถึงแม้ขณะนี้เขาจะมีความสุขเพียบพร้อมอยู่ด้วยการเสวยสุขและบริโภคใช้สอย โภคสมบัติอย่างสมบูรณ์พูนสุขก็ตาม แต่เขาจักต้องได้เสวยทุกข์กายทุกข์ใจ อยู่มีโช่น้อยในอบายภูมิทั้งหลายในภายหน้า เพราะเหตุที่เขาไม่ทำกัลยาณกรรมไว้ด้วยกายทวาร วจิตวาร และมโนทวาร แม้สักทวารเดียว หรือจะใช้บทธสำหรับภวานาดังที่แสดงไว้ข้างต้นนั้นก็

ด้วยประการฉะนี้ เป็นอันว่า คนที่ควรเจริญกรุณาไปถึงเป็นอันดับแรกนั้น มี ๒ จำพวก คือ คนเสียใจได้ทุกข์ ๑ คนที่มีความมั่งมีศรีสุขแต่ชอบทำแต่บาปกรรม ๑ ฉะนี้

เจริญภวานาไปในคนที่รักเป็นต้น

เมื่อโยคีบุคคลได้เจริญกรุณา ไปในบุคคลจำพวกแรก โดยภวานาวิธีดังแสดงมาอย่างนั้นแล้ว อันดับต่อจากนั้นพึงเจริญกรุณาให้เป็นไปในบุคคลตามลำดับดังนี้ คือคนที่รักถนัดนั้นคนเป็นกลางๆ ถัดนั้นคนคู่แ้ว ด้วยภวานาวิธีดังที่แสดงมาแล้วนั้น

ในการปฏิบัติ โยคีบุคคลพึงเลือกยกเอาส่วนแห่งทุกข์ของคนที่ยรัก ซึ่งปรากฏเห็นอยู่ในชาติปัจจุบันหรือที่จะเกิดแก่เขาในชาติต่อไป แล้วจึงกรุณาให้เป็นไปในคนที่รักต่อจากนั้นพึงเลือกยกเอาส่วนแห่งทุกข์ของคนเป็นกลาง ที่ปรากฏเห็นอยู่ในชาติปัจจุบัน หรือที่จะบังเกิดมีแก่เขาในชาติต่อไป แล้วจึงเจริญกรุณาให้เป็นไปในคนเป็นกลางๆ ต่อจากนั้นพึงเลือกยกเอาส่วนแห่งทุกข์ของคนคู่แ้ว ที่ปรากฏเห็นอยู่ในชาติปัจจุบัน หรือที่จะเกิดมีขึ้นแก่เขาในชาติต่อไป แล้วจึงเจริญกรุณาให้เป็นไปในคนคู่แ้ว ฉะนี้

อธิบายว่า คน ๒ จำพวก ซึ่งเป็นที่ตั้งของกรุณาที่แสดงมาในอันดับแรกนั้น ย่อมเป็นเหตุให้กรุณาภวานาสำเร็จโดยง่ายก็จริง แต่โยคีบุคคลอย่าได้พอใจอยู่เพียงเท่านั้นต้องทำกรุณาภวานาในคน ๒ จำพวกนั้น ในคนใดคนหนึ่งให้คล่องแคล่ว จนมีจิตอ่อนน้อมนวล ควรแก่การงานแล้ว ลำดับนั้นพึงเจริญกรุณาให้เป็นไปในคนที่รัก ลำดับต่อจากนั้นในคนเป็นกลางๆ ลำดับต่อจากนั้นคนคู่แ้ว ทั้งนี้เพื่อทำกรุณาให้เป็นสิมาสัมภพต่อไป

ในทางปฏิบัตินั้น โยคีบุคคลต้องทำจิตให้อ่อนน้อมนวลควรแก่การงานในส่วนแห่งบุคคล

แต่จะประเภทนั้นๆ ส่วนหนึ่งๆ คือทำให้ชำนาญด้วยวิธีทั้ง ๕ เสียก่อน ครั้นแล้วจึงเจริญกรรมไปในบุคคลนั้นๆ ตามลำดับ วิธีการเจริญกรรมฐานในบุคคลตามลำดับนี้ พึงทราบโดยทำนองเดียวกันกับที่แสดงไว้แล้วในเมตตากกรรมฐานทุกประการ

ส่วนโยคีบุคคลผู้ไม่มีคนคู่เวร หรือผู้ไม่มีความผูกเวรกับใครๆ ทั้งๆ ที่มีคนทำความเสียหายให้อยู่ เพราะเป็นชาติเชื่อมหาบุรุษมีอชยาศัยอันกว้างใหญ่นั้น ไม่จำเป็นต้องทำความชวนชวายเป็นกรณีที่ว่า จิตของเราอ่อนนิมนวลควรแก่การทำงานแล้ว บัดนี้ เราจักส่งกรรมาจิตไปในคนคู่เวร ดังนี้ เพราะกรณีที่จะต้องปฏิบัติเช่นนั้นเฉพาะแต่โยคีบุคคลผู้มีคนคู่เวรเท่านั้น

ในการเจริญกรรมฐานไปในคนคู่เวรนั้น ถ้าแหละความ โกรธแค้นจะพึงเกิดขึ้นแก่โยคีบุคคล โดยทำนองที่แสดงไว้ในเมตตากาวานานั้น โยคีบุคคลพึงทำการบรรเทาความโกรธแค้นนั้นให้ระงับลง ด้วยอุบายวิธีต่างๆ ดังที่แสดงไว้ในเมตตากาวานานั้นแหละ เช่น ต้องหวนกลับไปเจริญกรรมฐานในบุคคลจำพวกอื่นๆ เสียใหม่ หรือพิจารณาถึงพระพุทธ โอวาทต่างๆ มีพระโอวาทในกกฎปมสูตร เป็นต้น

เจริญกรรมฐานในคนทำดีและมีความสุข

ข่าวเช่นนั้นก็ตาม แล้วพึงเจริญกรรมฐานในการเจริญกรรมฐานที่แสดงมาแล้วนั้น เป็นการเจริญไปในคนที่ตกทุกข์ได้ยากในชาติปัจจุบัน และคนที่มีความสุขในปัจจุบันแต่จะ ได้ประสบทุกข์ในชาติหน้า คราวนี้จะแสดงวิธีการเจริญกรรมฐานในคนที่มีความสุขและได้ทำแต่ความดี ไม่ได้ทำความชั่วเลย

สำหรับคนผู้มีความสุขอย่างเพียบพร้อม และทำแต่คุณงามความดีมาโดยตลอดนั้น เมื่อโยคีบุคคลได้เห็นเขาประสบกับความสูญเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความสูญเสียญาติที่รัก หรือเกิดเป็นโรคภัยไข้เจ็บ หรือเกิดความสูญเสียโภคทรัพย์ เป็นต้น หรือแม้ไม่ได้เห็นด้วยตาเพียงแต่ได้ทราบบุคคลเช่นนั้น โดยคลุมๆ เอาทั้งหมดคอย่างนี้ว่า ท่านผู้นี้ก็นับว่ายังเป็นคนมีทุกข์อยู่นั้นเทียว เพราะแม้ถึงเขาจะไม่มี ความสูญเสียอะไรๆ เลยสักอย่างเดี๋ยวกก็ตาม แต่ก็นับได้ว่า เป็นคนยังไม่ข้ามพ้นทุกข์ในวิภูตงสารอยู่นั่นเอง ฉะนี้^{๑๖}

๓.๗ ทานในองค์ธรรมอื่น

ในทางพระพุทธศาสนานั้นทานเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าในตัวมันเอง และนอกจากนั้น ทานยังเป็นองค์ประกอบหลักธรรมอื่นๆ คอยเกื้อกูลสนับสนุนองค์ธรรมอื่นให้สมบูรณ์และเกิดคุณ

^{๑๖} พระพุทธ โฆษาจารย์, วิสุทธิธรรมรค เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๖.

ค่าสูงสุดแก่ผู้ที่ยึดในองค์ธรรมนั้นเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งองค์ธรรมต่างๆมีทานเป็นองค์ประกอบนั้นมีพรรณนาไว้ดังนี้

๑) บุญกิริยาวัตถุ ๓

หมายถึงองค์ประกอบแห่งบุญ ในการประกอบความดีหรือหลักในการทำบุญ ซึ่งมีผลเป็นประโยชน์สุข มี ๓ ประการ ดังนี้

- ๑ ทานมัย บุญเกิดจากความเสียสละ แจกจ่ายสิ่งของให้ผู้รับอิมกายอิมใจ
- ๒ สීමมัย บุญสืบจากการฝึกรบรณกายวาจาใจ มีมารยาทสุภาพเรียบร้อย
- ๓ ภวานามัย บุญทวีคูณด้วยการฝึกขัดเกลาจิตใจให้ใสสะอาดผ่องใสและสงบจากมลทินโทษต่างๆ

ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ในบุญกิริยาวัตถุสูตร

บุญกิริยาวัตถุสูตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้ ๓ ประการเป็นไฉน คือทานมัยบุญกิริยาวัตถุ ๑ สීමมัยบุญกิริยาวัตถุ ๑ ภวานามัยบุญกิริยาวัตถุ ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการนี้แล ฯ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว ในพระสูตรนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่ากุลบุตรผู้ใคร่ประโยชน์ พึงศึกษาบุญนั้นแล อันให้ผลเลิศต่อไป ซึ่งมีสุขเป็นกำไร คือ พึงเจริญทาน ๑ ความประพฤติเสมอ ๑ เมตตาจิต ๑ บัณฑิตครั้งเจริญธรรม ๓ ประการอันเป็นเหตุให้เกิดความสุขเหล่านี้แล้ว ย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความเบียดเบียน ฯ เนื้อความนี้พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้ว ฉะนี้แล ฯ^{๑๐}

๒) สัปปุริสบัญญัติ ๓

คือข้อที่สัตบุรุษตั้งไว้ เป็นหลักธรรมสำหรับดำเนินชีวิตในสังคม ที่ปราชาญ คือคนดีผู้เจนในปรัชญาชีวิตได้บัญญัติเป็นแนวทางไว้ ๓ ประการ

- ๑ ทาน แบ่งปันสิ่งของแก่ญาติมิตรอื่นๆด้วยน้ำใจเอื้อเฟื้อ
 - ๒ บัณฑิตชรา ถือบวชเป็นอุบายวิธีปลีกตนรักสงบและจิตว่าง ปราศจากพิษภัย
 - ๓ มาตาปีตูปัญฐาน บำรุงพรหมคือบิดามารดาให้ผาสุกด้วยอาหารและเอาใจ
- ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ในพระสูตรซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

^{๑๐}ป.อิตติ. ๒๕/๒๓๘/๑๗๕.

คูกริกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ บัณฑิตได้บัญญัติไว้ สัตบุรุษได้บัญญัติไว้ ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน คือ ทาน ๑ บรรพชา ๑ มาตาปิตุอุปัฏฐาน ๑ คูกริกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ แล บัณฑิตบัญญัติไว้ สัตบุรุษบัญญัติไว้ ฯ ทาน การไม่เบียดเบียน ความสำรวม การฝึกตน การบำรุง มารดาและบิดา สัตบุรุษบัญญัติไว้ เหตุที่บัณฑิตเสพ เป็นเหตุของสัตบุรุษ ผู้เป็นคนดี เป็นพรหมจารี บุคคล ผู้ที่เป็นอริยสมบุรณ์ด้วยทัศนะ ย่อมคบโลกอันเกษม ฯ^{๑๑}

๓) สังคหัตถุ ๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๑ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๓ อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงถึงเรื่องสังคหัตถุ ๔ ไว้ดังนี้

“คูกริกษุทั้งหลาย สังคหัตถุ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นไฉนคือ ทาน การให้ ๑ เปยยวิหชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก ๑ อัตถจริยา ความประพฤติประโยชน์ ๑ สมานัตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ ๑ คูกริกษุทั้งหลายสังคหัตถุ ๔ ประการนี้แล ฯ การให้ ๑ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก ๑ ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ ๑ ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร ๑ ธรรมเหล่านั้น แล เป็นเครื่องสงเคราะห์โลกประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่เล่นไปอยู่ไว้ได้ ฉะนั้นถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ไม่พึงมีไซ้ร้มารดาหรือบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ฉะนั้นพวกเขาจึงถึงความใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญ ฯ”^{๑๒}

สังคหัตถุ ๔ คือ หลักธรรม ที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่น มี ๔ ประการดังนี้

๑. ทาน การให้ อาจเป็นการแบ่งปันสิ่งของซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนกันด้วยน้ำใจ ไมตรี การบริจาคสิ่งของให้ผู้ยากไร้ รวมทั้งการบริจาคตานให้แก่พระภิกษุสงฆ์ที่ยังชีพด้วยการบิณฑบาตตามพุทธวินัย ผู้ที่ให้ทานสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ย่อมมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเสมอ

๒. ปิยวาจา การเจรจาไพเราะ ถ้อยคำมูสาวาททุกแบบนอกจากจะบั่นทอนกำลังใจกันแล้ว ยังก่อให้เกิดความอามาตพยาบาท และเป็นศัตรูกันอีกด้วยดังนั้นคนเราจึงจำเป็นต้องเจรจากันด้วยถ้อยคำไพเราะ ผู้ที่เจรจาไพเราะได้ ก็เพราะมีใจเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานสำคัญ ขณะเดียวกันเจรจาไพเราะย่อมเป็นการให้กำลังใจกัน สร้างความรักสมัครสมานสามัคคีกัน ทำให้มิตรภาพระหว่างกันยืนยาวตลอดไป

๓. อัตถจริยา การประพฤติให้เป็นประโยชน์ เป็นการช่วยเหลืออนุเคราะห์ ฝ่ายที่ขาดแคลน ความรู้ความสามารถในเรื่องต่างๆ ตามความเหมาะสม เป็นการพัฒนาความเมตตากรุณาและความ

^{๑๑} อ.จ.ติก. ๒๐/๔๘๔/๑๒๔.

^{๑๒} อ.จ.จตุกก. ๒๑/๓๒/๒๗.

รับผิดชอบต่อสังคมแบบหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ผู้คนในสังคมสามารถมีความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถลดปัญหาช่องว่างระหว่างชนชั้นได้มาก

๔. สมานนัตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลาย เป็นการแสดงความจริงใจต่อเพื่อนทุกๆ ทิศ เพื่อแสดงให้ผู้ทีคบหาสมาคมกับเรารู้สึกปลอดภัย ไม่ต้องหวาดระแวงว่า คนที่เป็นเพื่อนกันด้วยดีเสมอมา จะกลับกลายเป็นศัตรูมุ่งทำร้ายทำลายกันเมื่อใดก็ได้ เมื่อต่างฝ่ายต่างมีความจริงใจต่อกัน ย่อมอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกัน เมตตากรุณาต่อกัน ความรักสามัคคีกันระหว่างคนในสังคม ย่อมนำความมั่นคงปลอดภัย และความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ชาติบ้านเมือง

๔) ทรวาสาธรรม ๔

ทรวาสาธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน มี ๔ ประการ คือ

๑. สัจจะ หมายถึง ความซื่อตรงจริงใจ พูดจริงทำจริง ผู้ที่มีสัจจะนั้นจะเป็นหลักประกันแห่งเกียรติคุณ มีคนเชื่อถือ และเป็นที่ยอมรับของทุกคน

๒. ทมะ หมายถึง การฝึกฝนตนเอง ควบคุมจิตใจด้วยการใช้ปัญญา จะทำให้ชีวิตก้าวหน้าประสบความสำเร็จ ทำอะไรเกิดความผิดพลาดน้อยมาก

๓. ขันติ หมายถึง ความอดทนอดกลั้น มีหลายประการ เช่น ความอดทนต่อความขากลำบาก ความอดทนต่อความเจ็บปวด ความอดทนต่อความโกรธความผูกพยาบาท ความอดทนต่ออำนาจกิเลส เป็นต้น ผู้ที่มีขันตินั้นจะเป็นเครื่องประกันฐานะทางสังคมได้อย่างดี และจะเป็นผู้ที่มีความอดทนไม่เกิดความท้อแท้โดยง่าย

๔. จาคะ หมายถึง ความเสียสละ ความแบ่งปัน การมีน้ำใจ เสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม ผู้ที่มีจาคะนั้นจะเป็นเครื่องเสริมสร้างไมตรีให้เกิดความสัมพันธ์อันดีในสังคมได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า บุคคลเชื้อธรรมของพระอรหันต์ เพื่อบรรลุนิพพาน พึงอยู่ด้วยดีย่อมได้ปัญญา เป็นผู้ไม่ประมาท มีวิจาร์ คนทำเหมาะสม ไม่ทอดธุระ เป็นผู้หมั่น ย่อมหาทรัพย์ได้ คนยอมได้ชื่อเสียงเพราะความสัตย์ ผู้ให้ยอมผูกมิตรไว้ได้ บุคคลใดผู้อยู่ครองเรือนประกอบด้วยศรัทธา มีธรรม ๔ ประการนี้คือ สัจจะ ธรรมะ ธิติ จาคะ บุคคลนั้นแล ละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก เขียวท่นถามสมณพราหมณ์เป็นอันมากเหล่านี้ดูซิว่าใน โลกนี้มีอะไรยิ่งไปกว่า สัจจะ ทมะ จาคะและขันติ ฯ^{๔๓}

^{๔๓} ส.ส. ๑๕/๘๔๕/๒๑๘.

๕) สาราณียธรรม ๖

ธรรม ๖ อย่างนี้ทำผู้ประพฤติให้เป็นที่รัก ที่เคารพของผู้อื่น เป็นไปเพื่อความไม่วิวาทกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพียงเป็นที่อันหนึ่งอันเดียวกัน

สาราณียธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นที่ตั้ง แห่งความระลึกถึงกัน คือผู้ประพฤติธรรมเหล่านี้ ย่อมเป็นเหตุ ให้ระลึกถึงความดี ที่ทำต่อกัน เป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น และสมานสามัคคี กลมเกลียวในหมู่คณะไว้ได้ มีดังนี้

๑. การเข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา คือ การช่วยชวนช่วยทำกิจธุระของกันและกัน ด้วยกาย ไม่ว่าจะเป็ กิจธุระอะไรก็ตามก็เต็มใจช่วยทำกิจธุระจนสำเร็จไม่นิ่งดูคายนเพราะถือว่าไม่ใช่หน้าที่ เรื่องอะไรทำให้เหนื่อยแรงลำบากมากกาย

๒. การเข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา คือ การแนะนำสั่งสอนบอกกัน ในทางที่ถูกต้องเมื่อทำตามแล้วเกิดความดีงามไม่มีผล ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนภายหลัง

๓. การเข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา คือ การ ตั้งจิตเป็นเมตตาปรารถนาแต่ความไม่มีเวรภัยต่อกัน มุ่งหวังแต่ความสุขความเจริญและประโยชน์ต่อกันและกัน

๔. การแบ่งปันลาภที่หามาได้ไม่ได้หวงไว้บริโภคนเพียงผู้เดียว คือ การแบ่งปันสิ่งของที่ตนหาได้มาโดยชอบธรรม ให้แก่ผู้อื่นตามสมควรแก่ของที่ได้อมา เพื่อเป็นการเกื้อกูลต่อผู้มีลาภน้อยไม่หวงไว้บริโภคแต่เพียงผู้เดียว

๕. การรักษาศีลให้บริสุทธิ์เสมอกันกับผู้อื่น คือ การประพฤติกาย วาจา ให้เรียบร้อยไม่มีโทษ ปฏิบัติตนตามพระวินัยบัญญัติรักษาศีลตามสภาวะของตนไม่ให้ขาดหรือค้างพร้อยเสมอกันกับผู้อื่น

๖. การมีความเห็นร่วมกันกับผู้อื่น คือ การมีความเห็นพ้องต้องกันตามพระธรรมวินัยเป็นเหตุให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวกัน ในการปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่องไม่มีความเห็นผิดแผกไป”^{๔๔}

๖) อริยทรัพย์ ๗

หมายถึงคุณธรรมที่ปรุ้งแต่งอริยาศัยและจิตใจให้มีประสิทธิภาพและคุณค่า ดังทรัพย์อันประเสริฐ มี ๗ ประการ ดังนี้

๑ สัทธา ปักใจเชื่อเมื่อพิสูจน์ด้วยปัญญาว่าสมเหตุสมผลไม่มมงาย

๒ สील มีสมบัติดี มารยาท พุดจาสุภาพ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

^{๔๔} อเนก ขำทอง, ธรรมศึกษาขั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๓๘.

- ๓ หิริ ละอายใจ ไม่กล้าทำบาปทุจริต ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
 - ๔ โอตตัปปะ เกรงกลัวต่อความชั่ว เกรงเวรภัย และเสื่อมศักดิ์ จึงไม่เสียด่างทางผิด
 - ๕ พากุสัจจะ ความเป็นผู้รอบรู้ ชำนาญการทั้งคดีโลกและคดีธรรม
 - ๖ จาคะ ไม่เสียน้ำใจ เมื่อแผ่พัสตุสิ่งของเพื่อความสุขของผู้อื่น
 - ๗ ปัญญา หลักแหลมแบบคายในอุบายชีวิต ทั้งรับผิดชอบ ควรสมควรอย่างไร
- ดังพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ในธนสูตรที่ ๒ ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

ธนสูตรที่ ๒

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทรพย์ ๗ ประการนี้ ๗ ประการเป็น โฉน คือ ทรพย์คือ ศรัทธา ๑ ศีล ๑ หิริ ๑ โอตตัปปะ ๑ สุตตะ ๑ จาคะ ๑ ปัญญา ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทรพย์คือศรัทธาเป็น โฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศรัทธา คือ เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เอง โดยชอบ ฯลฯ เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม นี้เรียกว่า ทรพย์คือศรัทธา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทรพย์คือศีลเป็น โฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ จากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท นี้เรียกว่า ทรพย์คือศีล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทรพย์คือหิริเป็น โฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความละอาย คือ ละอายต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ละอายต่อการถูกต้องอกุศลธรรมอันลามก นี้เรียกว่า ทรพย์คือหิริ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทรพย์คือโอตตัปปะเป็น โฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความสะดุ้งกลัว คือ สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต สะดุ้งกลัวต่อการถูกต้องอกุศลธรรมอันลามก นี้เรียกว่าทรพย์คือ โอตตัปปะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทรพย์คือสุตตะเป็น โฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นพหูสูต ทรงสุตตะ สังสมสุตตะ เป็นผู้ไค้สดับมามาก ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แหวงตลอดด้วยดีด้วย ทิฐิ ซึ่งธรรมทั้งหลาย อันงามในเบื้องต้นงามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้ง อรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง นี้เรียกว่า ทรพย์คือสุตตะ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทรพย์คือจาคะเป็น โฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีใจอันปราศจากมลทิน คือ ความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มีจาคะอันปล่อยแล้ว มีฝ่ามืออันชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอยินดีในทานและการจำแนกทาน นี้เรียกว่า ทรพย์คือจาคะ ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย ก็ทรัพย์คือปัญญาเป็นไฉน คุณภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาที่กำหนดความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เรียกว่าทรัพย์คือปัญญา คุณภิกษุทั้งหลาย ทรัพย์ ๗ ประการนี้แล ฯ
 ทรัพย์ คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ สุตตะ จาคะและปัญญาเป็นที่ ๗ ทรัพย์เหล่านี้มีแก่ผู้ใด เป็นหญิงหรือชายก็ตาม บัณฑิตเรียกผู้นั้นว่า เป็นผู้ไม่ยากจน ชีวิตของผู้นั้นไม่เปล่าประ โยชน์ เพราะฉะนั้น ท่านผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พึงประกอบศรัทธาศีล ความเลื่อมใส และการเห็นธรรม ฯ^{๔๔}

๗) บารมี ๑๐

ในสังคมไทยเรามักจะใช้คำว่า “ บารมี “ กันอย่างไม่ค่อยถูกต้อง เช่น นักการเมืองคนนั้น คนนี้มีอิทธิพล มีบารมีมาก จนเป็นที่เกรงกลัวของคนทั้งหลายหรือเจ้าพ่อเจ้าแม่คนนี้มีบารมีคุ้มไว้ได้เพราะเป็นผู้ทรงอิทธิพล อยู่เหนือกฎหมายเป็นต้น การที่นำคำว่าบารมีไปใช้กับบุคคลที่ไม่มีคุณธรรมนั้น ข่อมเป็นการใช้ผิดที่ผิดบุคคล เพราะผู้ที่จะมีบารมีได้นั้น จะต้องเป็นผู้ทรงธรรมอย่างยิ่ง โดยเฉพาะบารมี ๑๐ หรือ ทศบารมี หมายถึง ปฏิบัติทานอันขบถยิ่ง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างขบถ คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น ซึ่งมี ๑๐ ประการ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรมได้แก่

๗.๑ ทาน ได้แก่ การให้ การเสียสละ

๗.๒ ศีล ได้แก่ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย มีความประพฤติดีงามถูกต้องตามวินัย

๗.๓ เนกขัมมะ ได้แก่ การออกบวช การปลีกตัวปลีกใจจากกาม

๗.๔ ปัญญา ได้แก่ ความรอบรู้ ความหยั่งรู้ เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

๗.๕ วิริยะ ได้แก่ ความเพียร ความแก่งัดกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่น อุตสาหะ ก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่

๗.๖ ขันติ ได้แก่ ความอดทน ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล และแนวทางความประพฤติ ที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ลู่อ่อนกิเลส

๗.๗ สัจจะ ได้แก่ ความจริง คือ พุคฺจฺริย ทำจริง และจริงใจ

๗.๘ อธิษฐาน ได้แก่ ความตั้งใจมั่น การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่วแน่

^{๔๔} อัง สุตตก ๒๓/๖/๕.

๑.๕ เมตตา ได้แก่ ความรักใคร่ ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ

๑.๑๐.อุเบกขา ได้แก่ ความวางใจเป็นกลาง ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงไปด้วยความยินดียินร้ายหรือชอบชัง^{๔๖}

๘) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

เจตนาคือสิ่งสำคัญในการประกอบประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม แนวทางแห่งการทำบุญมี ๑๐ ประการดังนี้

๑ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน

๒ สीलมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

๓ ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการภาวนา

๔ อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพุดต้อ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่

๕ เวยยาวัจจนมัย บุญสำเร็จด้วยการชวนชววยในกิจที่ชอบ

๖ ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนกุศลให้คนอื่น

๗ ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนายินดีในบุญกุศลของคนอื่น

๘ ฐัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการตั้งใจฟังธรรม โดยเคารพ

๙ ฐัมมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม

๑๐ ทิฏฐชุกัมมัย บุญสำเร็จด้วยการปรับแนวความคิดให้ตรงตามหลัก^{๔๗}

๓.๘ หลักธรรมที่ส่งเสริมทาน

หลักธรรมที่ส่งเสริมทาน หมายถึง หลักธรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ทานเกิดขึ้นอย่างมีผลประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ เพราะการให้ทานนั้นแม้จะเกิดขึ้นจริง แต่หากขาดหลักธรรมที่คอยสนับสนุน ทานที่ให้นั้นก็จะให้ผลได้ไม่สมบูรณ์เต็มที่ ด้วยเหตุนี้ท่านจำต้องมีหลักธรรมที่มาคอยสนับสนุนค้ำจุนและเกี่ยวพันอิงอาศัยซึ่งกันและกัน จึงหลักธรรมที่ช่วยสนับสนุนทานนั้น ทางพระพุทธศาสนามีพรรณนาไว้ดังนี้

^{๔๖}บุญ.จริยา. ๓๓/๓๖/๕๕๖.

^{๔๗}อเนก ขำทอง, ธรรมศึกษาขั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๓.

๑) เมตตา

เมตตาหมายถึง ความรักใคร่ ปราบปรามสันติสุขแก่ทุกชีวิต ประสานโลกให้อบอุ่นร่มเย็นดังที่ พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕ พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๒ วิภังคปกรณ์ เมตตาอัปมัญญาเนตส ซึ่งมีพรรณนาไว้ว่า

“ในบทเหล่านั้น เมตตา เป็นไฉนการรักใคร่ กิริยาที่รักใคร่ ความรักใคร่ในสัตว์ทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติ อันใด นี้เรียกว่าเมตตา”^{๔๘}

เมตตาจิตนั้นเมื่อบังเกิดขึ้นปรากฏขึ้นในจิต ย่อมยังจิตให้ปราปรามประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น เป็นเหตุให้เกิดการให้ทานอนุเคราะห์แก่ผู้อื่น เมื่อเมตตาจิตปรากฏแล้วย่อมยังทานให้เจริญ.

๒) กรุณา

กรุณาหมายถึงความปราปรามให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เป็นความสงสารในผู้ที่ประสบความเดือดร้อน ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๕ พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๒ วิภังคปกรณ์ กรุณาอัปมัญญาเนตส ซึ่งมีพรรณนาไว้ว่า

ก็ภิกษุแก่กรุณาจิตไปยังทิศหนึ่งอยู่ เป็นอย่างไร ภิกษุแก่กรุณาจิตไปยังสัตว์ทั้งปวง เหมือน บุคคลเห็นบุคคลคนหนึ่งผู้ตกทุกข์ได้ยากแล้ว พึงสงสาร ฉะนั้นในบทเหล่านั้น กรุณา เป็นไฉนการ สงสาร กิริยาที่สงสาร ความสงสารในสัตว์ทั้งหลาย กรุณาเจโตวิมุตติ อันใด นี้เรียกว่า กรุณา”^{๔๙}

ความกรุณานั้นเมื่อบังเกิดขึ้นปรากฏขึ้นในจิต ย่อมยังจิตให้ปราปรามที่จะช่วยเหลือ สงเคราะห์แก่ผู้อื่น เป็นเหตุให้เกิดการให้ทานเพื่อปลดปล่อยเพื่อบรรเทาซึ่งความ โศกเศร้า เหล่านั้น เมื่อกรุณาจิตปรากฏแล้วย่อมยังทานให้เจริญ

๓) ศรัทธา

ศรัทธา หมายถึงความเชื่อ เชื่อบาปเชื่อบุญ เชื่อเหตุเชื่อผล โดยใช้สติปัญญาพิจารณาไม่ งามบายไร้เหตุผลดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ว่า

ศรัทธาเป็นไฉนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศรัทธา ย่อมเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของ พระตถาคตว่าแม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ... เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จําแนกธรรม นี้เรียกว่ากำลัง คือ ศรัทธา^{๕๐}

เมื่อจิตใจของคนเราเกิดศรัทธา เชื่อ ในทาน เชื่อว่าทานเป็นของดี เชื่อในอานิสงส์ของทาน ว่าเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุข เชื่อว่าทานเป็นเครื่องเบาบางของ โลกกิเลส เป็นเหตุเบื้องต้นแห่งพระ

^{๔๘} อภิ.วิ. ๓๕/๓๔๓/๒๘๕.

^{๔๙} อภิ.วิ. ๓๕/๓๔๕/๒๘๗.

^{๕๐} อัง.ปญจก. ๒๒/๑๔/๗.

นิพพาน เมื่อคนเรามีจิตสัทธาเกิดขึ้นดังนี้ สัทธาที่ย่อมยังจิตของผู้นั้นให้เบิกบาน เมื่อจิตเบิกบานเขา
ย่อมให้ทานด้วยความเคารพ ทานที่ให้ย่อมบริสุทธิ์มีผลมากมีอานิสงส์มาก

๔) ปัญญา

ปัญญาหมายถึง รู้ออบ รู้ทั่ว รอบรู้ในเหตุผลต้นปลายตามสภาพความเป็นจริง ดังที่พระพุทธ
องค์ทรงตรัสแสดงไว้ว่า

ปัญญาเป็นโณ ดุริยิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มียปัญญาประกอบด้วย
ปัญญาที่ยังถึงความเกิดและความดับ เป็นอริยะ ชำแรกกิเลสเป็นเครื่องให้ถึงความสิ้นไปแห่งทุกข์
โดยชอบ นี้เรียกว่ากำลัง คือ ปัญญา^{๕๐}

ปัญญานั้นเป็นหลักธรรมที่สำคัญมากมีคุณค่ามาก ไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมใด ปัญญา
สามารถเข้าผสานสอดแทรกสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้เสมอ ทานก็เช่นเดียวกัน หาก
ไม่มีปัญญามากอบคลุมสนับสนุนแล้ว ทานที่ให้นั้นก็ยากที่จะสมบูรณ์และเกิดอานิสงส์เต็มที่
และแน่นอนในเหตุตรงข้าม เมื่อคนเรารู้ รู้จักทาน รู้วิธีการ รู้องค์ประกอบ รู้คุณค่าของทานแล้ว การ
ให้ทานนั้นจะเกิดขึ้นได้ไม่ยากเย็นเลย และทานที่ได้ปัญญาคอยกำกับดูแลนั้นย่อมมีผลมากมี
อานิสงส์มากแน่นอน

๕) ฉันทะ

ฉันทะหมายถึงความพอใจ ความสนใจโดยประเมินคุณค่าของงาน ทุ่มเทพร่างกายและ
ปัญญา ดังพุทธคำรัสที่ทรงตรัสแสดงไว้ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

ในบทเหล่านั้น ฉันทะ เป็นโณความพอใจ การทำความพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำ ความ
ฉลาด ความพอใจในธรรม นี้เรียกว่า ฉันทะ^{๕๑}

ฉันทะนั้นเป็นบาทเริ่มต้นแห่งความสำเร็จหากคนเรามีความชอบใจที่จะทำอะไรสักอย่าง
แล้ว คนเราย่อมสิ่งนั้นได้ค่อนข้างดีเพราะมีความชอบใจเป็นทุนเดิม การให้ทานก็เช่นกัน หากมี
ฉันทะคอยสนับสนุนแล้วการให้ทานย่อมเกิดขึ้นเกิดได้ไม่ยากเลย ทานที่ให้นั้นย่อมมีผลมากเพราะ
ให้ด้วยความยินดี เข้ากับหลักเจตนาสาม ในส่วนของเจตนาก่อนให้และขณะให้ทานนั่นเอง

๓.๕ หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติยกย่องต่อทาน

หลักธรรมต่อไปนี้เป็นหลักธรรมที่เป็นปฏิบัติยกย่องต่อทาน หรือคอยขัดขวางและทำลายทาน
ให้เสื่อมไปหรือครอบงำไม่ให้ทานเกิดขึ้นโดยง่าย ผู้ที่หวังจะให้ทานพึงหลีกเลี่ยงและระวังป้องกัน

^{๕๐} อ.ป.ญก. ๒๒/๑๔/๘.

^{๕๑} อภิ.วิ. ๓๕/๕๐๖/๒๑๖.

กรรมเหล่านี้มิให้เกิดขึ้นมาเหยียบย่ำทำลายทานบารมีของเรา ซ่อนเพราะเหตุใด เพราะว่ามันมนุษย์เราทุกคนย่อมหวังคุณผลนิสงส์ความเจริญก้าวหน้า ไม่ปรารถนาในความเสื่อมโทรม เมื่อเข้าใจถึงข้อเสียของหลักกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อทานดังนี้แล้ว ต่อไปก็จะได้บรรยายว่าหลักกรรมเหล่านั้นคืออะไรบ้างดังนี้

๑) โลกะ

โลกะ หมายถึง ความละโมภ มักอยากได้ อยากมี อยากเป็น อย่างไม่มีความพอ เมื่อเราอยู่ในโลกนี้มีร่างกาย เราก็ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ได้แก่ ฟ้า น้ำ ห่ม อาหาร การกิน ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น เหล่านี้เป็นของจำเป็น และใครๆ ก็ต้องอยากมี ถ้าเรามีสติปัญญารู้จักตัวเอง และมีความสันโดษ ยินดีในสิ่งที่ได้ พอใจในสิ่งที่มีอยู่ มันก็ไม่รบกวนจิตใจของเรา เราก็จะไม่คิด อยากได้ อะไรมากมาย แต่ถ้าเรามีอุปกิเลสตัวนี้เกิดขึ้นเมื่อไร ก็จะเกิดความโลภ เห็นแก่ได้ สීමตัว คิดแต่จะจ้องคิดแต่จะเอา ไม่เลือกว่าควรไม่ควร มันก็ทำให้จิตใจเศร้าหมอง นี่เป็นอุปกิเลสอย่างหนึ่ง คือความละโมภ เมื่อความโลภเกิดขึ้นจนเลยเถิด ย่อมนำมาซึ่งความเห็นแก่ตัว โลกะนั้นเป็นข้าศึกของทานโดยตรงเมื่อใดที่จิตใจเกิดความโลภขึ้นมาแล้ว ความโลภตัวนี้จะคอยขัดขวางไม่ให้ทานเกิดขึ้นได้ พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงถึงเรื่อง โลกะไว้ซึ่งมีพรรณนาดังนี้

บรรดาอุกฤษฏมูล ๓ นั้น โลกะ เป็นใจนความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความคล้อยตาม อารมณ์ ความยินดีความเพลิดเพลิน ความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิดเพลิน ความกำหนัดนักแห่งจิตความอยาก ความสขบ ความหมกมุ่น ความใคร่ ความรักใคร่ ความข้องอยู่ความจมอยู่ ธรรมชาติผู้คร่ำไป ธรรมชาติผู้หลงกลวง ธรรมชาติผู้ยังสัตว์ให้เกิดธรรมชาติผู้ยังให้เกิดพร้อม ธรรมชาติอันร้อยรัด ธรรมชาติอันมีขำย ธรรมชาติอันกำซาบใจ ธรรมชาติอันชานไป ธรรมชาติเหมือนเส้นด้าย ธรรมชาติอันแผ่ไป ธรรมชาติผู้ประมวผลมา ธรรมชาติเป็นเพื่อนสองปณิธาน ธรรมชาติผู้นำไปสู่ภพ ตัณหาเหมือนป่า ตัณหาเหมือนดง ความเกี่ยวข้อง ความเยื่อใย ความห่วงใยความผูกพัน การหวัง กิริยาที่หวัง สภาพที่หวัง ความหวังรูป ความหวังเสียงความหวังกลิ่น ความหวังรส ความหวัง โผฏฐัพพะ ความหวังลาภ ความหวังทรัพย์ความหวังบุตร ความหวังชีวิต ธรรมชาติผู้กระชิบ ธรรมชาติผู้กระชิบทั่ว ธรรมชาติผู้กระชิบยิ่ง การกระชิบ กิริยาที่กระชิบ สภาพที่กระชิบ การละโมภ กิริยาที่ละโมภ สภาพที่ละโมภ ธรรมชาติที่เป็นเหตุชมชานไป ความใคร่ในอารมณ์ใดๆ ความกำหนัดในฐานะอันไม่ควร ความโลภเกินขนาด ความติดใจ กิริยาที่ติดใจความปรารถนา ความกระหึ่มใจ ความปรารถนานัก กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตัณหาในรูปภพ ตัณหาในอรูปภพ ตัณหาในนิโรธ (คือ ราคะที่สหรคด้วยอุจเฉททิฏฐิ) รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหาสัมผัสตัณหา โอชะ โยคะ คันถะ อุปาทาน อารมณ์ นีวรณ เครื่องปิดบังเครื่องผูก อุปกิเลส อนุสัย ปริยฎฐาน ตัณหาเหมือนเถาวัลย์ ความปรารถนาวัตถุอย่างต่างๆ รากเง้าแห่งทุกข์

เหตุแห่งทุกข์ แคนเกิดแห่งทุกข์ บ่วงแห่งมาร เบ็ดแห่งมาร แคนแห่งมาร ตัณหาเหมือนแม่น้ำ ตัณหาเหมือนข่าย ตัณหาเหมือนเชือกผูก ตัณหาเหมือนสมุทร อภิชฌา อกุศลมูลคือโลภะ อันใดนี้เรียกว่า โลภะ^{๕๓}

๒) มัจฉริยะ

มัจฉริยะ หมายถึง ความตระหนี่ เป็นไฉนมัจฉริยะ ความตระหนี่ ๕ อย่าง คือ ความตระหนี่ที่อยู่ ความตระหนี่ตระกูล ความตระหนี่ลาภ ความตระหนี่วรรณะและความตระหนี่ธรรม ความตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ สภาพที่ตระหนี่ ความหวงเห่น ความเหนียวแน่น ความปกปิด ความไม่เอาใจใส่ อันใด มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า มัจฉริยะ ความตระหนี่^{๕๔}

เมื่อความตระหนี่ดีเหนียวเกิดขึ้นมาในจิตใจ คนเราย่อมไม่อาจจะให้ทานได้หรือให้ก็ไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย เพราะความตระหนี่กลัวว่าจะจนบ้าง กลัวว่าจะหมดบ้างซึ่งในหลักความเป็นจริงนั้น ทานหาได้เป็นเหตุแห่งความจน ไม่หากแต่ความจนนั้น เป็นเหตุมาจากการไม่ให้ทานต่างหากด้วยเหตุ ดังกล่าวบัณฑิตผู้มีปัญญาพึงลละความตระหนี่ออกไปจากจิตใจเสีย เพื่อจะไม่เกิดอุปสรรคต่อการสร้างทานบารมีสืบไป

๓) อวิชา, โมหะ

โหมะ เป็นไฉน ความไม่รู้ในทุกข์ ความไม่รู้ในทุกขสมุทัย ความไม่รู้ในทุกขนิโรธ ความไม่รู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ความไม่รู้ในส่วนอดีต ความไม่รู้ในส่วนอนาคต ความไม่รู้ทั้งในส่วนอดีตและส่วนอนาคต ความไม่รู้ในธรรมอันเป็นปัจจัยของกันและกันและอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ความไม่ตรัสรู้ความไม่รู้โดยสมควร ความไม่รู้ตามเป็นจริง ความไม่แทงตลอด ความไม่ถือเอาโดยถูกต้อง ความไม่ยังลงโดยรอบคอบ ความไม่พินิจ ความไม่พิจารณา การไม่กระทำให้ประจักษ์ ความทรมปัญญา ความโง่เขลา ความไม่รู้ชัด ความหลงความลุ่มหลง ความหลงไหล อวิชา โหฆะคืออวิชา โยคะคืออวิชา อนุสัยคืออวิชา ปริยภูฐานคืออวิชา ลัมคืออวิชา อกุศลมูลคือโหมะ อันใด มีลักษณะเช่นว่านี้ นี้เรียกว่า โหมะ^{๕๕}

เมื่อคนเราไม่รู้จักทาน ไม่รู้วิธีการให้ทานที่ถูกต้อง ไม่รู้คุณค่าอนิสงส์ของทาน ย่อมยากที่ทานจะเป็นไป หรือ ทานที่ให้นั้นก็ไม่มีสมบูรณ์ ได้อานิสงส์ไม่เต็มที่ หรืออาจเป็นโทษเสียเองก็เป็นได้

^{๕๓} อภิ.วิ. ๓๕/๕๒๖/๓๕๐.

^{๕๔} อภิ.วิ. ๓๕/๕๑๐/๓๘๖.

^{๕๕} อภิ.วิ. ๓๕/๕๒๖/๓๕๒.

สรุป

การให้ทานที่ถูกต้องและมีอานิสงส์มากต้ององค์ประกอบของการทำทาน หรือเรียกว่า ทานสมบัติ ในทางพระพุทธศาสนา มุ่งสอนในเรื่องของการให้ เพื่อให้หัวใจของเราสะอาดบริสุทธิ์ ยิ่งมีความบริสุทธิ์สะอาดมาก ก็จะได้ผลคือบุญมาก โดยผู้ให้จะต้องทำให้ครบด้วยองค์ทั้ง ๓ ที่เรียกว่า ทานสมบัติ ๓ ข้อ คือ

๑. วัตถุบริสุทธิ์
๒. เจตนาบริสุทธิ์
๓. บุคคลบริสุทธิ์

การให้นั้นเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าก็จริงอยู่แต่ของบางสิ่งไม่ควรให้ก็มีอยู่เพราะให้ไปแล้วนำมาซึ่งโทษวัตถุที่ไม่ควรให้ทานวัตถุที่ไม่ควรให้ทานมีดังนี้

๑. หมึงให้เมถุนธรรมเป็นทาน
๒. ปล่อยโคตัวผู้เข้าไปในฝูงแม่โคเพื่อเมถุนธรรม
๓. ให้นำมา คือสุรามรย์เป็นทาน
๔. ให้รูปเขียน อันประกอบด้วยเมถุนธรรมเป็นทาน
๕. ให้ศาตราวุธเป็นทาน
๖. ให้ยาพิษเป็นทาน
๗. ให้ไซ้ครวน ชื่อคา เป็นทาน

ในทางพระพุทธศาสนานั้นทานเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าในตัวเอง และนอกจากนั้น ทานยังเป็นองค์ประกอบหลักธรรมอื่นๆ คอยเกื้อกูลสนับสนุนองค์ธรรมอื่นให้สมบูรณ์และเกิดคุณค่าสูงสุดแก่ผู้ที่ยึดในองค์ธรรมนั้นเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งองค์ธรรมต่างๆมีมีทานเป็นองค์ประกอบนั้นมีพรรณนาไว้ดังนี้

- ๑) บุญกิริยาวัตถุ ๓
- ๒) สัมปปริสับบุญญัตติ ๓
- ๓) สังคหวัตถุ ๔
- ๔) ฆราวาสธรรม ๔
- ๕) สาราณียธรรม ๖
- ๖) อริยทรัพย์ ๗
- ๗) บารมี ๑๐
- ๘) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

หลักธรรมที่ส่งเสริมทาน

๑) เมตตา

๒) กรุณา

๓) สัทธา

๔) ปัญญา

๕) ถิ่นทะเล

หลักธรรมที่เป็นปฏิบัติของท่าน

๑) โลกะ

๒) มัจฉริยะ

๓) อวิชา, โมหะ

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าและผลของทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท

๔.๑ ความสำคัญของทาน

ทาน เป็นหลักธรรมหนึ่งในพระพุทธศาสนา แปลว่า การให้ หรือสละของ ๆ เราให้ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ การให้ทานเป็นพื้นฐานความดีของมนุษยชาติ และเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ ในการจรจรโลงสังคม ชีวิตของเราดำรงอยู่ได้ด้วยทาน เราโตมาได้ก็เพราะทาน มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ก็ด้วยทาน การให้ทาน จึงเป็นสิ่งจำเป็น และมีประโยชน์ใหญ่หลวงต่อทุกคน การให้ทานเป็นการละความตระหนี่ ทำให้จิตใจของผู้ให้ทานประกอบด้วยความเมตตา และ ให้ทานด้วยศรัทธา เคารพในกาลอันควร มีจิตเมตตา ให้ทานไม่กระทบตนและคนอื่น ผลที่ได้รับจะเป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย มีทรัพย์มาก และมีผลอื่น ๆ ติดตามมาด้วย คนตระหนี่จะให้ทานไม่ได้ เพราะคนตระหนี่กลัวความหิว ความกระหาย เกรงว่าให้ทานไปแล้ว ตนเองจะอดจะหิว ความตระหนี่จะเป็นสนิมเกาะอยู่ในใจของเขา และจะไม่ยอมให้ทาน ผลคือ ผู้นั้นจะยากจน และ หิวกระหาย ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ทานเป็นหลักธรรมที่ช่วยผูกมิตรชิดเหนี่ยวน้ำใจกันตามนัยของ สังคหวัตถุ ๔ ตามธรรมดาสามัญก็เป็นคุณค่าสำหรับหมู่คณะ คนเราจะอยู่ในโลกตามลำพังคนเดียวไม่ได้ นายกับลูกน้อง บิดากับบุตร สามีกับภรรยา ถ้าขาดความปองดองกันก็หาความสุขมิได้ หมู่คณะกว้างออกไปเพียงใดสามัญก็ห่างออกไปเพียงนั้น เพราะคนเรามีอัธยาศัยและความประพฤติดังต่าง ๆ กัน เพราะฉะนั้นต่างคนต่างต้องยึดธรรมเป็นหลัก จึงจะทำให้ความเป็นหมู่คณะเจริญอยู่ได้ ธรรมสำหรับยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้ได้นั้น มี ๔ ประการเรียกว่า สังคหวัตถุ ได้แก่ ๑. ความเผื่อแผ่แบ่งปันกัน ๒. กล่าวถ้อยคำที่มีน้ำใจต่อกัน ๓. ช่วยเหลือทำประโยชน์แก่กัน ๔. ประพฤติตนสม่ำเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน แต่ความสามัญเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ยากที่จะรักษาให้คงอยู่เสมอได้ เพราะน้ำใจมักจะวิปริตผันแปรไม่คงที่ ต้องอาศัยขันติคือความหนักเอาเบาผู้เป็นหลักด้วย เมื่อสิ่งไม่พอใจมากระทบกระทั่ง ต้องอดกลั้นไว้โดยอุบายที่ชอบ ไม่เห็นแก่ความได้เปรียบและเสียเปรียบ ประพฤติกิจการตามหน้าที่ หวังความเจริญแก่หมู่คณะเป็นที่ตั้ง การถือเปรียบเกี่ยงงอน ความผุนผั่นหุนเบาใจเร็วเป็นเหตุ ให้เกิดความบาดหมาง ซึ่งเป็นการแตกสามัญ เมื่อมีขันติประจำอยู่แล้ว จะได้บั้นทอนสิ่งจะมาตัดทอนสามัญนั้นๆ ต้องตามสุภามิตความว่า ผู้ที่มีขันติความอดทน ย่อมบั้นทอนมูลรากที่ตั้งแห่งความขัดครหาและการทะเลาะได้ สามัญคือธรรมเป็นคุณค่าสำคัญสำหรับหมู่คณะ เพราะเมื่อพร้อมเพียงกันทั้ง

กายทั้งใจ อาจทำกิจตามหน้าที่ของคนให้สำเร็จลุล่วงถึงที่สุด เพราะฉะนั้นท่านสาธุชนทั้งหลาย ควร
 บัณฑิตธรรมเครื่องบำรุงสามัคคี กล่าวคือไม่ทำตนให้เป็นคนใจจืด ไม่พูดคำหยาบ ไม่ดูค้ายพิศมัยใน
 กิจการของหมู่คณะ ไม่ประพฤตินเป็นคนโลเล ไม่เที่ยงธรรมต่อหน้าที่ พึงบำรุงอหยาตย์ให้
 เอื้อเพื่อเอื้อแก่กัน กล่าวถ้อยคำนุ่มนวลมีน้ำใจ ตั้งใจทำกิจที่เป็นประโยชน์แก่หมู่คณะ ประพฤติตน
 สม่่าเสมอควรแก่ฐานะของตน จะได้รับผลแห่งธรรมคือความสามัคคีปรองดอง เป็นอันหนึ่งอัน
 เดียวกัน ช่วยกันทำกิจให้สำเร็จตามหน้าที่ของตน

ท่านเป็นมงคลสูงสุดของชีวิตตามนัยมงคลสูตรตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ดังนี้
 สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี
 ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นแล เทวดาคนหนึ่ง เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว มีรัศมีอันงดงามยิ่ง ทำพระ
 วิหารเชตวันทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่
 ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

เทวดาและมนุษย์เป็นอันมาก ผู้หวังความสวัสดิได้พากันคิด
 มงคลทั้งหลาย ขอพระองค์ได้โปรดตรัสอุคคมงคล ฯ พระผู้มีพระภาคตรัสพระ
 คาถาตอบว่าการไม่คบคนพาล ๑ การคบบัณฑิต ๑ การบูชาบุคคลที่ควรบูชา ๑ นี้
 เป็นอุคคมงคล การอยู่ในประเทศอันสมควร ๑ ความเป็นผู้มีบุญอันทำไว้แล้วใน
 กาลก่อน ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ นี้เป็นอุคคมงคล พาหุสัจจะ ๑ ศิลป ๑ วินัยที่ศึกษา
 ดีแล้ว ๑ วาจาสุภาษิต ๑ นี้เป็นอุคคมงคลการบำรุงมารดาบิดา ๑ การสงเคราะห์
 บุตรภรรยา ๑ การ-งานอันไม่อาภุค ๑ นี้เป็นอุคคมงคล ทาน ๑ การประพฤติธรรม
 ๑ การสงเคราะห์ญาติ ๑ กรรมอันไม่มีโทษ ๑ นี้เป็นอุคคมงคล การงดเว้นจากบาป
 ๑ ความสำรวมจากการคึมน้ำเมา ๑ ความไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ๑ นี้เป็น
 อุคคมงคล ความเคารพ ๑ ความประพฤติถ่อมตน ๑ ความสันโดษ ๑ ความกตัญญู
 ๑ การพึงธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุคคมงคล ความอดทน ๑ ความเป็นผู้ว่าง่าย ๑ การ
 ได้เห็นสมณะทั้งหลาย ๑ การสนทนาธรรมโดยกาล ๑ นี้เป็นอุคคมงคล ความเพียร
 ๑ พรหมจรรย์ ๑ การเห็นอริยสัจ ๑ การกระทำนิพพานให้แจ้ง ๑ นี้เป็นอุคคมงคล
 จิตของผู้ใดอัน โลภธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก
 ปราศจากธุลี เป็นจิตเกษม นี้เป็นอุคคมงคล เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายทำมงคล
 เช่นนี้แล้ว เป็นผู้ไม่ปราศัยในข้าศึกทุกหมู่เหล่า ย่อมถึงความสวัสดิในที่ทุกสถานนี้
 เป็นอุคคมงคลของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น ฯ จบมงคลสูตรที่ ๔°

ในข้อที่ว่าทานเป็นมงคลชีวิตนั้นเป็นอย่างไร มงคลชีวิต คือคำแนะนำในการดำเนินชีวิต เพื่อความสุขและความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ทานมีอานิสงส์ที่เอื้อต่อความเจริญของชีวิตมากมาย อาทิเช่น

๑. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก

๒. สัปบุรุษ ผู้สงบ มีพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธรเจ้า และสาวกของพระพุทธรเจ้า

ย่อมคบหาผู้ให้ทาน

๓. กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรขจายไปทั่ว

๔. ผู้ให้ทาน ย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของกฤหัสถ์ คือมีศีล ๕ ไม่ขาด

๕. ผู้ให้ทาน เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นต้น

ทานเป็นข้าศึกของโลภะ โลภะนั้นเป็นโณน พระพทของค้ทรงครัสแสดงถึงโลภะเอาไว้
คังนี้บรรดาอกุศลเหตุ ๓ นั้น โลภะ เป็นโณน?

ความกำหนัด ความกำหนัดนัก ความคล้อยตามอารมณ์ ความยินดี ความเพติดเพติดความ
กำหนัดด้วยอำนาจความเพติดเพติด ความกำหนัดนักแห่งจิต ความอยาก ความสยบความหมกมุ่น
ความใคร่ ความรักใคร่ ความข้องอยู่ ความจมอยู่ ธรรมชาติผู้คร่าไปธรรมชาติผู้หลอกลวง ธรรมชาติ
ผู้ยั้งสัตว์ให้เกิด ธรรมชาติผู้ยั้งสัตว์ให้เกิดพร้อม ธรรมชาติอันร้อยรัด ธรรมชาติอันมีข่าย ธรรมชาติ
อันกำซาบใจ ธรรมชาติอันช่านไป ธรรมชาติเหมือนเส้นค้าย ธรรมชาติอันแผ่ไป ธรรมชาติผู้
ประมวลมา ธรรมชาติเป็นเพื่อนสอง ปณิธานธรรมชาติผู้นำไปสู่ภพ คัณฑหาเหมือนป่า คัณฑหาเหมือน
คอง ความเกี่ยวข้อง ความเยื่อใยความหวังใย ความผูกพัน การหวัง กิริยาที่หวัง ความหวัง ความหวัง
รูป ความหวังเสียงความหวังกลิ่น ความหวังรส ความหวัง โสภฐัพพะ ความหวังลาภ ความหวัง
ทรัพย์ ความหวังบุตร ความหวังชีวิต ธรรมชาติผู้กระชิบ ธรรมชาติผู้กระชิบทั่ว ธรรมชาติผู้กระชิบ
ยั้งการกระชิบ กิริยาที่กระชิบ ความกระชิบ การละโมบ กิริยาที่ละโมบ ความละโมบธรรมชาติเป็น
เหตุชมชานไป ความใคร่ในอารมณ์คี้ๆ ความกำหนัดในฐานะอันไม่ควร ความโลภเกินขนาด ความ
ติดใจ กิริยาที่ติดใจ ความปรารถนา ความกระหิ้มใจ ความปรารถนากักามคัณฑหา ภวคัณฑหา
วิภวคัณฑหา คัณฑหาในรูปภพ คัณฑหาในอรูภพ คัณฑหาในนิโรธ[คือราคะที่สทรคต ด้วยอุจเฉททิฏฐิ]
รูปคัณฑหา สัททคัณฑหา คันธคัณฑหา รสคัณฑหา โสภฐัพพคัณฑหา รัมมคัณฑหา โอณะ โยคะ คันถะ
อุปาทาน อวารณั นีวรณั เครื่องปิดบังครีองผูก อุปกิเลส อนุสัย ปริยฎฐาน คัณฑหาเหมือนเถาวัลย์
ความปรารถนาวัตถุมีอย่างต่างๆ รากเง่าแห่งทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ แคนเกิดแห่งทุกข์ บ่วงแห่งมาร เบ็ด

แห่งมาร แดมแห่งมาร คัมหาเหมือนแม่น้ำ คัมหาเหมือนข้าย คัมหาเหมือนเชือกผูก คัมหาเหมือนสมุทรอภิขมา อกุลสมมูลคือโลกะ อันใด นี้เรียกว่า โลกะ^๒

อานิสงส์อันแท้จริงของท่านนั้นคือ การบรรเทาซึ่งความโลภ ให้ลดน้อยถอยลง จิตใจจะได้เบาสบายและยกระดับความบริสุทธิ์ให้สูงขึ้น ซึ่งการรื้อถอนกิเลสเหล่านั้นเป็นจุดประสงค์อันแท้จริงของพระพุทธศาสนา ท่านจึงเป็นบรรพตฐาน เป็นเบื้องต้น เป็นบันได เมื่อบรรเทาเหตุแห่งทุกข์ได้มากเท่าไรความทุกข์ก็ทยอยลดน้อยถอยลงได้มากเท่านั้น เมื่อเราให้ท่านบรรเทาความโลภให้ลดน้อยถอยลงแล้วจิตย่อมปรับตัวพร้อมที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมขั้นสูงยิ่งขึ้น ไปจึงบรรลุเป้าหมายซึ่งมีพระนิพพานความสิ้นไปแห่งทุกข์เป็นที่สุด

จากบทที่ได้นำเสนอมาในข้างต้นเราได้ทราบกันไปแล้วว่าท่านหมายถึงอะไร ลักษณะประเภทคุณค่าและความสำคัญของท่านนั้นเป็นอย่างใดตลอดจนถึงวิธีการให้ท่านที่ถูกต้องและมีผลมาก ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นเป็นเช่นไร เพราะฉะนั้นในบทต่อไปนี่ก็จะได้นำเสนอผลของการให้ท่านนั้นมีอานิสงส์อย่างไรบ้าง ผลของท่านนั้นมีประโยชน์คู่ควรแก่การแสวงหาและประกอบการให้เกิดมาหรือไม่ ดังจะได้กล่าวถึงเรื่องผลของท่านต่อไปดังนี้

๔.๒ ผลอานิสงส์ในปัจจุบัน

ผลหรืออานิสงส์ของการทำทานที่ครบองค์ประกอบ ๓ ประการนั้น ย่อมมีผลให้ได้ซึ่งมนุษย์สมบัติ แม้ว่าจะไม่ได้ตั้งใจเอาไว้ล่วงหน้าก็ตาม เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากเหตุ เมื่อทำเหตุครบถ้วนย่อมมีผลเกิดขึ้นตามมาเอง เช่นเดียวกับปลูกต้นไม้มะม่วง เมื่อรดน้ำพรวนดินและใส่ปุ๋ยไปตามธรรมดาเรื่อยไป แม้จะไม่อยากให้มีเจริญเติบโตและออกดอกออกผล ในที่สุดต้นไม้ก็ต้องเจริญเติบโตและผลิตดอกออกผลตามมา และอานิสงส์ของท่านที่เห็นได้ในปัจจุบันนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ใน สีสสูตร และทานานิสังสสูตร ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

สีหสูตร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลาป่ามหาวันใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้นแล สีหเสนาบตีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงสามารถบัญญัติผลแห่งทานที่จะพึงเห็นได้ในปัจจุบันหรือหนอ พระผู้มีพระภาคตรัสว่าสามารถ ท่านสีหเสนาบตี แล้วจึงตรัสต่อไปว่า ดูกร

^๒ อภ. สจ. ๓๔/๖๕๑/๑๕๕.

ท่านสีหเสนาบติ ทายกผู้เป็นทานบติ ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนเป็นอันมาก แม้
 ข้อนี้เป็นผลแห่งทานที่จะพึงเห็นเอง ฯ อีกประการหนึ่ง สัตบุรุษผู้สงบยอมคบหา
 ทายกผู้เป็นทานบติ แม้ข้อนี้ก็เป็ผลแห่งทานที่จะพึงเห็นเอง ฯ อีกประการหนึ่ง
 กิตติศัพท์อันงามของทายกผู้เป็นทานบติย่อมขจร แม้ข้อนี้ก็เป็ผลแห่งทานที่จะ
 พึงเห็นเอง ฯ อีกประการหนึ่ง ทายกผู้เป็นทานบติ จะเข้าไปสู่ที่ประชุมใดๆ คือที่
 ประชุมกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี สมณะ ก็ย่อมเป็นผู้องอาจ ไม่ก้อเงินเข้าไป แม้
 ข้อนี้ก็เป็ผลแห่งทานที่จะพึงเห็นเอง ฯ อีกประการหนึ่ง ทายกผู้เป็นทานบติ เมื่อ
 ตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ แม้ข้อนี้ก็เป็ผลแห่งทานที่จะพึงได้ใน
 สัมปรายภพ ฯ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้ว สีหเสนาบติจึงทูลว่า ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ผลแห่งทานที่จะพึงเห็นเอง ๔ ข้อ เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัส
 บอกแล้ว ข้าพระองค์ย่อมเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคในผลแห่งทาน ๔ ข้อนี้ก็หามิได้
 แม้ข้าพระองค์เองก็ทราบดี คือ ข้าพระองค์เป็นทายก เป็นทานบติ ย่อมเป็นที่รัก
 เป็นที่ชอบใจของชนเป็นอันมาก สัตบุรุษผู้สงบยอมคบหาข้าพระองค์ ผู้เป็นทายก
 เป็นทานบติ กิตติศัพท์อันงามของข้าพระองค์ผู้เป็นทายก เป็นทานบติ ย่อมขจร
 ทั่วไปว่า สีหเสนาบติเป็นทายก เป็นทานบติ เป็นผู้บำรุงพระสงฆ์ ข้าพระองค์ผู้เป็น
 ทายก เป็นทานบติ จะเข้าไปสู่ที่ประชุมใดๆ คือ ที่ประชุมกษัตริย์พราหมณ์
 คฤหบดี สมณะ ก็ย่อมเป็นผู้แกล้วกล้า ไม่ก้อเงินเข้าไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผล
 แห่งทานที่จะพึงเห็นเอง ๔ ข้อนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสบอกแล้วข้าพระองค์ย่อม
 เชื่อต่อพระผู้มีพระภาคในผลแห่งทาน ๔ ข้อนี้ ก็หามิได้ แม้ข้าพระองค์เองก็ยอม
 ทราบดี ส่วนผลแห่งทานที่จะพึงเห็นเอง (ข้อที่ ๕) ที่พระผู้มีพระภาคตรัสบอกข้า
 พระองค์ว่า ทายกผู้เป็นทานบติเมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้า
 พระองค์ยอมไม่ทราบ ก็แต่ว่าข้าพระองค์ยอมเชื่อต่อพระผู้มีพระภาคในข้อนี้ ฯ
 พระผู้มีพระภาคตรัสข้ว่า อย่างนั้นท่านสีหเสนาบติฯ คือทายกผู้เป็นทานบติ เมื่อ
 ตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ นรชนผู้ไม่ตระหนี่ให้ทาน ย่อมเป็นที่รัก
 ของชนเป็นอันมากชนเป็นอันมากยอมคบหานรชนนั้น นรชนนั้นยอมได้เกียรติมิ
 ยศ เจริญ เป็นผู้ไม่ก้อเงินแกล้วกล้าเข้าสู่ที่ประชุมชนเพราะเหตุนี้แล บัณฑิตผู้หวัง
 สุข จงขจัดมลทิน คือ ความตระหนี่แล้วให้ทาน บัณฑิตเหล่านั้นยอมประดิษฐาน
 ในไตรทิพย์ ถึงความเป็นสหายของเทวดา ร่าเริงอยู่ตลอดกาลนาน บัณฑิตเหล่านั้น
 ได้ ทำสิ่งที่มุ่งหวัง ได้ทำกุศลแล้วจตุจากโลกนี้แล้ว ย่อมมีรัศมีเปล่งปลั่งเที่ยวชม
 ไปในอุทยานชื่อ นันทวัน ย่อมเปรียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เพลิดเปลิบรื่นเริง

บันเทิงใจอยู่ในนั้นทวัน สวาททั้งปวงของพระสุคตผู้ไม่มีกิเลส ผู้คงที่ ทำตาม พระคำรัสของพระองค์แล้ว ย่อมร่าเริงทุกเมื่อ ฯ^๑

ทานานิสังสสูตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็น โฉน คือ ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก ๑ สัปบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน ๑ กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป ๑ ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์ ๑ ผู้ให้ทานเมื่อตายไป แล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์แห่งการให้ทาน ๕ ประการนี้แล ฯ

วิเคราะห์จากพระสูตรพอสรุปผลานิสงส์ในปัจจุบันของการให้ทานได้ดังนี้

- ๑) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก
- ๒) สัปบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน
- ๓) กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป
- ๔) ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์
- ๕) ทานบดี จะเข้าไปสู่ที่ประชุมใดๆ ก็ที่ประชุมกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี สมณะ ก็ย่อมเป็นผู้องอาจไม่เก้อเขิน

๔.๓ ผลานิสงส์ในอนาคต

อานิสงส์ของทานนั้นเพียงแต่นำมาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบันเท่านั้น เมื่อตายผู้ให้ทานสิ้น จากอัทธานี้ ไปจุติสู่ภพอื่น ผลทานจะติดตามไปให้ผลประโยชน์ในภพภูมิต่อไปอีกด้วย อานิสงส์ ของทานในสัมปราชิกภพนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ใน ทานสูตร ซึ่งมีพรรณนาไว้ดังนี้

ทานสูตร

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งสระ โบกขรณิชื่อคัคครา ใกล้จัม ปานคร ครั้งนั้นแล อุบาสกชาวเมืองจัมปามากด้วยกัน เข้าไปหาท่าน พระสารีบุตร ถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระสารี บุตรว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธรรมิกถาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค พวกกระผม ได้ฟังมานานแล้ว ขอได้โปรดเถิด พวกกระผมพึง ได้ฟังธรรมิกถาของพระผู้มีพระ ภาค ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นท่านทั้งหลาย

^๑อง.ปญจก. ๒๒/๓๔/๒๘.

ฟังมาในวันอุโบสถ ท่านทั้งหลายฟังได้ฟังธรรมิกถาใน สำนักพระผู้มีพระภาค
แน่นอน อุบาสกชาวเมืองจัมปาปรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ลุกจากที่นั่ง อภิวัต
กระทำประทักษิณแล้วหลีกไปต่อมา ถึงวันอุโบสถ อุบาสก ชาวเมืองจัมปาพากัน
เข้าไปหาพระสารีบุตรถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ลำดับนั้น ท่าน
พระสารีบุตรพร้อมด้วยอุบาสกชาวเมืองจัมปา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่
ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ครั้น แล้วได้ทูลถามพระผู้มีพระ
ภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทานเช่นนั้นนั้นแลที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มี
ผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ฟังมีหรือหนอแล และทานเช่นนั้นแล ที่บุคคลบางคน
ในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ฟังมีหรือพระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า ดูกรสารีบุตร ทานเช่นนั้นนั้นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก
ไม่มีอานิสงส์มาก ฟังมี และทานเช่นนั้นนั้นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มี
ผลมาก มีอานิสงส์มาก ฟังมี ฯ

สา. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้ทาน
เช่นนั้นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก อะไร
หนอเป็นเหตุเป็นปัจจัย เครื่องให้ทานเช่นนั้นนั้นแล ที่บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้
แล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ฯ

พ. ดูกรสารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ยังมีความหวังให้ทาน มีจิตผูกพัน
ในผลให้ทาน

มุงการสังสมให้ทาน ให้ทานด้วยคิดว่า เราตายไปจักได้ เสวยผลทานนี้
เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก
ประทีปและเครื่องอุปกรณ์ แก่สมณะหรือพราหมณ์

ดูกรสารีบุตร เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้
ฟังให้ทานเห็นปานนี้หรือ ฯ

สา. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรสารีบุตร ในการให้ทานนั้น บุคคลมีความหวังให้ทาน มีจิต ผูกพัน
ในผลให้ทาน มุงการสังสมให้ทาน ให้ทานด้วยคิดว่าตายไปแล้วจักได้ เสวยผล
ทานนี้ เขาผู้นั้นให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดา
ชั้นจาตุมหาราช สันกรรม สันฤทธิ์ สันยศ หมดความเป็นใหญ่ แล้ว ยังมีผู้กลับมา
คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ดูกรสารีบุตร ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่มีหวังให้
ทาน ไม่มีจิตผูกพันในผลให้ทาน ไม่มีมุงการสังสมให้ทาน ไม่คิดว่า ตายไปแล้วจัก

ได้เสวยผลทานนี้ แล้วให้ทาน แต่ให้ทานด้วยคิดว่าทานเป็นการดี เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอมเครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก ประทีปและเครื่องอุปกรณ์แก่สมณะหรือพราหมณ์ดูกรสารีบุตร เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้พึงให้ทานเห็นปานนี้หรือ ฯ

สา. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. ดูกรสารีบุตร ในการให้ทานนั้น บุคคลไม่มีความหวังให้ทาน ไม่มีจิตผูกพันในผลให้ทาน ไม่มุ่งการสั่งสมให้ทาน ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า ตายไปแล้วจักได้เสวยผลทานนี้ แต่ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี เขาผู้นั้นให้ทาน นั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์ เขาสิ้น กรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมกความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ฯ

ดูกรสารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ฯลฯ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี แต่ให้ทานด้วยคิดว่า บิคา มารดาปู่ตายายเคยให้เคยทำมา เราก็จึงไม่ควรทำให้เสียประเพณี เขาให้ทาน คือ ข้าว ฯลฯ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นยามา เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมกความเป็นใหญ่แล้วยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ฯ

ดูกรสารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ฯลฯ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า บิคา มารดาปู่ตายายเคยให้เคยทำมา เราก็จึงไม่ควรทำให้เสียประเพณี แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากิน สมณะและพราหมณ์เหล่านี้ ไม่หุงหากิน เราหุงหากิน ได้จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหาไม่สมควร เขาให้ทาน คือ ข้าว ฯลฯ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดุสิต เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศหมกความเป็นใหญ่ แล้วยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ฯ

ดูกรสารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ฯลฯ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากินได้ สมณะและพราหมณ์เหล่านี้หุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้หุงหากินไม่ได้ ไม่สมควร แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีแต่ครั้งก่อน คือ อัญฐกฤาษี วามกฤาษี วามเทวฤาษี เวสสามิตรฤาษี ยมทัคคฤาษี อังคิรฤาษี ภารทวาชฤาษี วาเสฏฐฤาษี กัสสปฤาษี และภคุฤาษี นุชามหายัญญุ ฉะนั้น เขาให้ทาน คือ ข้าว ฯลฯ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนิมมานรดี เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมกความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ฯ

อุกฤษฏ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ ฯลฯ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนอย่างฤๅษีแต่ครั้งก่อน คือ อัญญฤๅษี ฯลฯ และภคฤๅษี แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิด ความปลื้มใจและ โสมนัส เขาให้ทาน คือ ข้าว ฯลฯ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดยศใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ฯ

อุกฤษฏ์ บุคคลบางคนในโลกนี้ ฯลฯ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและ โสมนัส แต่ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เขาให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พิง กระจุก และเครื่องอุปการณ์ แก่สมณะหรือพราหมณ์

อุกฤษฏ์ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ พึงให้ ทานเห็น

ปานนี้หรือ ฯ

สา. อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

พ. อุกฤษฏ์ ในการให้ทานนั้น บุคคลผู้ไม่มีความหวังให้ทาน ไม่มีจิตผูกพันในผลให้ทาน ไม่มุ่งการสั่งสมให้ทาน ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราตายไปแล้วจักได้เสวยผลทานนี้ ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า การให้ทานเป็นการดี ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า บิณฑบาตปุ๋ยตายายเคยให้เคยทำมา เราไม่ควรทำให้เสียประเพณี ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากินได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้ หุงหากินไม่ได้ จะไม่ให้ทานแก่ผู้ที่หุงหากินไม่ได้ ไม่สมควร ไม่ได้ให้ทานด้วย คิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนอย่างฤๅษีแต่ครั้งก่อน คือ อัญญฤๅษี วามกฤๅษี วามเทวฤๅษี เวสสामิตรฤๅษี ยมทัตติฤๅษี อังคีรสฤๅษี ภารทวาชฤๅษี วาเสฏฐฤๅษี กัสสปฤๅษี และภคฤๅษี ผู้บูชามหาชัย ฤษะนั้น และไม่ได้ ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้ จิตจะเลื่อมใส จะเกิดความปลื้มใจและ โสมนัส แต่ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นพรหม เขาสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศหมดยศใหญ่แล้ว เป็นผู้ไม่ต้องกลับมา คือ ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้

อุกกรสารีบุตรนี้แลเหตุปัจจัย เป็นเครื่องให้ทานเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก และเป็นเครื่องให้ทานเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก มีอานิสงส์มาก ฯ^๔

วิเคราะห์จากพระสูตร อานิสงส์ที่ให้ผลในอนาคตสัมปรายิกภพพอสรุปได้ดังนี้

๑) ให้โดยหวังผลของทานเมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา

๒) ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี เขาผู้นั้นให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์

๓) ให้ทานด้วยคิดว่า บิณฑบาตปุ๋ยตายายเคยให้เคยทำมา เราก็ ไม่ควรทำให้เสียประเพณี เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นยามา

๔) ให้ทานด้วย คิดว่า เราหุงหากิน สมณะและพราหมณ์เหล่านี้ ไม่หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหาไม่สมควร เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นดุสิต

๕) ให้ทานด้วย คิดว่า เราจักเป็นผู้จําแนกแจกทาน เหมือนฤาษีแต่ครั้งก่อน เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนิมมานรดี

๖) ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิด ความปลื้มใจและโสมนัส เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ

๗) ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นพรหม

อานิสงส์ในอนาคตตามนัยมณฑปทายีสูต

มณฑปทายีสูต

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลาป่ามหาวันใกล้เมืองเวสาลี ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปสู่วิเวศน์แห่งอุคคฤหบดีชาวเมืองเวสาลี ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาตกแต่งไว้ ครั้งนั้น อุคคฤหบดีได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี พระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อมได้ของที่พอใจ ดังนี้ ก็ข้าพเจ้านิยามหาซื้อสาละปุปผะของข้า พระองค์เป็น

^๔ อ.จ.อ.ฎฐก. ๒๓/๔๕/๔๒

ที่พอใจ ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับขานินยาหาร ของข้า
 พระองค์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับแล้ว อุกคฤหบดี
 ได้กราบทูลอีกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์
 พระผู้มีพระภาคว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อมได้ของที่พอใจ ดังนี้ ก็เมื่อสุกรอย่างดีของ
 ข้าพระองค์เป็นที่พอใจ ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับเมื่อสุกร
 อย่างดีของข้าพระองค์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ รับแล้ว
 อุกคฤหบดีได้กราบทูลอีกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมา
 เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อมได้ของที่พอใจดังนี้ ก็นา
 ลิสากะขานินยาหารซึ่งทอดด้วยน้ำมัน ของข้าพระองค์เป็นที่พอใจ ขอพระผู้มี
 พระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับนาลิสากะขานินยาหารของข้าพระองค์นั้น
 เถิด พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้า
 พระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อม
 ได้ของที่พอใจ ดังนี้ ก็ข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่ชาวสะเอาด มีกัมมาก มีพยัญชนะมาก
 ของข้าพระองค์ เป็นที่พอใจ ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับข้าว
 สุกแห่งข้าวสาลี ของข้าพระองค์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความ
 อนุเคราะห์รับแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระ
 พักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อมได้ของที่พอใจ ดังนี้ ก็ผ้าที่ทำใน
 แคว้นกาฬิงของข้าพระองค์เป็นที่พอใจ ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความ
 อนุเคราะห์รับผ้าของข้าพระองค์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความ
 อนุเคราะห์รับแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับรับมาเฉพาะพระ
 พักตร์ พระผู้มีพระภาคว่า ผู้ให้ของที่พอใจย่อมได้ของที่พอใจ ดังนี้ ก็เตียงมีเท้า
 ทำเป็นรูปสัตว์ร้าย ลาดด้วยผ้าโกเชาว์ ลาดด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดที่มีสัญญาณ
 เป็นช่อดอกไม้ เครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาด
 ใหญ่มีหมอนข้างทั้งสองของข้าพระองค์เป็นที่พอใจ และข้าพระองค์ก็ข่อมทราบดี
 ว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ควรแก่พระผู้มีพระภาค เตียงไม้จันทร์ของข้าพระองค์นี้ มีราคา
 เกินกว่าแสนกหาปณะ ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับเตียงของ
 ข้าพระองค์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์รับแล้ว ถ้าดับนั้น
 พระผู้มีพระภาค ทรงอนุโมทนาด้วยอนุโมทนาอีกดังต่อไปนี้ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อม
 ได้ของที่พอใจ ผู้ใดยอมให้เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน ข้าว น้ำ และปัจจัยมีประการต่างๆ
 ด้วยความพอใจ ในท่านผู้ประพฤติตรง สิ่งของที่ให้ไปแล้วนั้นย่อมเป็นของที่

บริจาแล้ว ๗๗ แล้ว ไม่คิดเอาคืน ผู้นั้นเป็นสัปบุรุษทราบชัดว่า พระอรหันต์
เปรียบด้วยนาบุญ บริจาคสิ่งทีบริจาได้ยากแล้ว ชื่อว่าให้ของทีพอใจ ย่อมได้ของ
ทีพอใจ ดังนี้ ๑ ถ้าดับนั้น พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงอนุโมทนาด้วยอนุโมทนิยกลา
กะอุคคคฤหบดีชาวเมืองเวสาลีแล้ว จึงเสด็จจากอาสนะหลีกไป ต่อมาไม่นาน
อุคคคฤหบดีชาวเมืองเวสาลี ก็ได้ทำกาละ และเมื่อทำกาละแล้ว เข้าถึงหมู่เทพ ชื่อ
มโนมยะหมู่หนึ่ง ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน
อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี ครั้งนั้นอุคคเทพบุตร
มีวรรณงาม เมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว ยังพระวิหารเชตวัน ทั้งสิ้นให้สว่างไสว เข้า
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงทีประทับ ถวายบังคมแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามว่า ดูกรอุคคะ ตามทีท่านประสงค์สำเร็จแล้ว
หรือ อุคคเทพบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตามทีข้าพระองค์ประสงค์
สำเร็จแล้ว พระเจ้าข้า ถ้าดับนั้น พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสกะอุคคเทพบุตรด้วย พระ
คาถาความว่าผู้ให้ของทีพอใจ ย่อมได้ของทีพอใจ ผู้ให้ของทีเลิศ ย่อมได้ของทีเลิศ
ผู้ให้ของทีดี ย่อมได้ของทีดี และผู้ให้ของทีประเสริฐ ย่อมเข้าถึงสถานที่ประเสริฐ
นรชนใดให้ของทีเลิศ ให้ของทีดี และให้ของทีประเสริฐ นรชนนั้นจะบังเกิด ณ ที่
ใดๆ ย่อมมีอายุยืน มียศ ดังนี้ ๑^๔

ในสวรรค์แต่ละชั้นย่อมสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์อันเป็นทิพย์สมบัติ ทวยเทพทั้งปวงในแดน
สุขาวดี ย่อมมีรูปโฉมโนมพรรณเป็นทิพย์สวยงามนันทนา สรีระกายาเนื้อตัวบริสุทธิ์ สะอาด
ปราศจากมลทินโทษ โดยประการทั้งปวง จะได้มีกลิ่นอันเหม็นและกลิ่นอัน ร้ายในกายของเขา เช่น
มนุษย์เรานี้แม้แต่สักนิกหนึ่งเป็น ไม่มีเลย และเขาจะเนรมิตกายให้ใหญ่และเล็กเท่าใด ก็ได้ดังจิต
ปรารถนา เพราะกายาแห่งเขานั้นเป็นทิพย์ เทวดาจำนวน ๑๐-๘๐ องค์อาจจะเนรมิตตนลง ให้อยู่ใน
สถานที่อันเล็กน้อยประมาณเท่าปลายเส้นผม ก็ย่อมทำได้ ยกตัวอย่างเช่น ครั้งสมเด็จพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าแห่งเราท่าน ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ บางกาลหมู่เทวดาทั้งหลาย ได้พากันมาเฝ้าพระองค์
เพื่อสดับรับฟังพระสัทธรรม เทศนา บางครามีจำนวนมากนับจำนวนได้ถึง ๑๐๐๐๐ โภกฏี ถ้าว่า เมื่อ
ไม่เนรมิตกายให้เล็กลงแล้ว ไหนเลยสถานที่จักมีพอ ฉะนั้น เขาจึงพากันเนรมิตกาย ลงให้เล็ก
นันทนา แล้วตั้งใจสดับพระธรรมเทศนา ได้โดยสะดวกคาย

อนึ่ง เหล่าเทพดาทั้งหลาย ย่อมบริโภคนาหารโภชนาหาร อันเป็นทิพย์ตามเทพวิสัย สุธา
โภชนาหารทีเขาบริโภค เข้าไปแล้วนั้น ย่อมแห่งเหือดหายไปในกายของเขา จนหมดสิ้น จะได้

^๔ อ.ป.ญจก. ๒๒/๔๔/๑๕

ปรากฏเหลือเป็นมูตรมูล ซึ่งมีกลิ่นเหม็น อย่างร้ายกาจ ดังเช่นมนุษย์ก็หาไม่ ตราบใดที่ยังมีชีวิต เป็น เทพอยู่บนสรวงสวรรค์ ตราบนั้น อุบัติวันตรายใดๆ อันเกิดแต่โรครภัยไข้เจ็บก็ดี หรือศาสตราวุธ ต่างๆ ก็ดี ที่จะมิเบียดเบียนบิดาแม่แต่สักนิดหนึ่ง เป็น ไม่มีเลย ย่อมมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างสุข สาราญขึ้นบานนักหนา ย่อมทรงผ้าผ่อนสรรพเครื่องประดับอสังการอันเป็นทิพย์ มีรัศมีรุ่งเรืองส่อง สว่างเป็นยิ่งนัก โดยที่แท้ผ้าของเทพดา ย่อมเป็นผ้าทิพย์ผืนเล็กนิดเดียวมีประมาณเท่าคอกปีบ เท่านั้น ครั้นเขาคดออกปรารถนาจะนุ่งห่มนั้น ก็จะพลัน เป็นผ้าอัศจรรย์มีประมาณใหญ่ยาวและ กว้าง พอแก่ร่าง ของเทพดาผู้เป็นเจ้าของ

๔.๔ ผลานิสงส์สูงสุด

ปรมาตตะประโยชน์หรือประโยชน์อย่างยิ่งเป็นประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน อันเป็น ธรรมที่ดับทุกข์นั่นเอง การที่พระนิพพาน ได้ชื่อว่า มีประโยชน์อย่างยิ่ง ก็เพราะว่า ประโยชน์อื่น ที่ยิ่งกว่าพระนิพพานนั้น หามีไม่ หรือ เพราะ ว่า บุคคลเมื่อ ได้บรรลุประโยชน์ คือ พระนิพพานนี้ แล้ว ก็ไม่แสวงหาประโยชน์อื่นใดอีก ซึ่งอรรถาธิบายนี้ ท่านผู้ใคร่ในการศึกษาทั้งหลาย ย่อมเข้าใจ ได้ดี เมื่อ ได้ความรู้เกี่ยวกับพระนิพพานมาอย่างถูกต้องแล้วว่า พระนิพพานคืออะไร เป็นอย่างไร เพราะปัจจุบันนี้ ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ต่างมีความเข้าใจเกี่ยวกับพระนิพพาน ไปต่าง ๆ ว่า พระ นิพพานเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ ส่วนการให้ท่านนั้นนำมาซึ่งประโยชน์อย่างยิ่งได้อย่างไร พระ พุทธองค์ทรงตรัสแสดงไว้ดังนี้

“ผู้ให้ท่านย่อมเป็นที่รักของชนเป็นอันมาก ชื่อว่าดำเนินตามธรรมของสัพบุรุษ สัพบุรุษผู้สงบผู้ สำรวมอินทรีย์ ประกอบพรหมจรรย์ ย่อมคบหาผู้ให้ท่านทุกเมื่อ สัพบุรุษเหล่านั้นย่อมแสดงธรรมเป็นที่ บรรเทาทุกข์ทั้งปวงแก่เขา เขาได้ทราบชัดแล้ว ย่อมเป็นผู้หาอาสวะมิได้ปรินิพพานในโลกนี้ ฯ”^๖

วิเคราะห์จากพระสูตร ผู้ที่ให้ท่านนั้นย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก และผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ ได้ ในกลุ่มชนเหล่านั้นย่อมประกอบไปด้วยบุคคลประเภทต่างๆและหนึ่งในนั้นคือสัพบุรุษผู้เป็น นักปราชญ์บัณฑิต ผู้ประกอบด้วยปัญญาและจริยาวัตรอันงาม และลุ่มลึกด้วยพระธรรมอันสูงค่า เมื่อคบหากับท่านเหล่านั้นเราจักพึงได้ระดับพึงพระธรรมนั้น ด้วยเหตุแห่งพระธรรมและการปฏิบัติ สมควรแก่ธรรมนั้นเราย่อมบรรลุถึงความเกษมหาอาสวะมิได้ เข้าสู่วิมุตหลุดพ้นอันเป็นบรมสุขได้ นี้แลคือ อานิสงส์สูงสุดของการให้ท่าน

^๖ อก.ปญจก. ๒๒/๓๔/๒๕.

อานิสงส์สูงสุดตามที่ปรากฏในปิตินทวัจฉเถราปทาน

เราได้ถวายทานอันประเสริฐไม่บกพร่องในพระสุคตเจ้า และในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐที่สุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๑๐ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือเมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภavn้อยใหญ่ เป็นผู้มึนกลิ่นตัวหอมฟุ้ง ๑ มียศ ๑ มีปัญญาเร็ว ๑ มีชื่อเสียง ๑ มีปัญญาคมกล้า ๑ มีปัญญากว้างขวาง ๑ มีปัญญาร่าเริง ๑ มีปัญญาลึกซึ้ง ๑ มีปัญญาเครื่องเล่นไปไพบุลย์ ๑ เพราะผลการถวายทานนั้น บัดนี้ เราเป็นผู้บรรลุนิพพานอันเป็นสันติสุข ๑ การที่เราได้มาในสำนักพระพุทธเจ้าของเรา นี้ เป็นการมาดีแล้วหนอ วิชชา ๓ เราบรรลุแล้วโดยลำดับ พระพุทธศาสนาเราได้ทำเสร็จแล้ว เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ถอนภพขึ้นได้ทั้งหมดแล้ว ตักกิเลสเครื่องผูกคูก้างตัดเชือกแล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่ คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิกา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งชัดแล้ว พระพุทธศาสนาเราได้ทำเสร็จแล้ว ดังนี้^๑

สรุปอานิสงส์สูงสุดของการให้ทาน

๑. มีปัญญาเร็ว คมกล้า กว้างขวาง ร่าเริง ลึกซึ้งและเล่นไปอย่างไพบุลย์
๒. สมบูรณ์ด้วยปฏิสัมภิกา ๔
๓. สมบูรณ์ด้วยวิโมกข์ ๘
๔. สมบูรณ์ด้วยอภิญญา ๖
๕. ทำพระนิพพานอันประเสริฐให้ปรากฏ

๔.๕ อานิสงส์ของการถวายทานต่างๆ ตามที่ปรากฏในพระสูตร

ในพระสูตรนั้นปรากฏอานิสงส์ของการให้ทานไว้มากมายตามแต่ละชนิดของวัตถุทานชนิดต่างๆ ดังที่ศึกษามาพอสรุปใจความได้ดังนี้

๑) อานิสงส์ในการถวายภัต

เราได้ถวายภัตในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐที่สุดแล้ว ได้เสวยอานิสงส์ ๘ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราไม่รู้สึกหนาว ๑ ไม่รู้สึกร้อน ๑ ละอองและธุลีไม่แปดเปื้อน ๑ เราเป็นผู้ไม่มีอันตราย ๑ ไม่มีจัญไร ๑ อัมมหาชนยำเกรงทุกเมื่อ ๑ เป็นผู้มิมีผิวพรรณละเอียดย ๑ เป็นผู้มิมีใจกว้างขวาง (ไม่หกดุ) ๑^๒

^๑ จุ.อป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๔.

^๒ จุ.อป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๕.

๒) อานิสงส์ในการถวายผ้า

เราได้ถวายผ้าในพระสุคตเจ้า และในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๘ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีศิวพรณเปล่งปลั่งคังทอง ๑ ปราศจากฐลี ๑ มีรัศมีส่องไส ๑ มีเดช ๑ ตัวของเราละเอียดอ่อน ๑ เมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภพ มีผ้าสีขาวแสนผืน ๑ สีเหลืองแสนผืน ๑ สีแดงแสนผืน ๑ ทรงอยู่เหนือศีรษะของเรา นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้า เราย่อมได้ผ้าใหม่ ผ้ากัมพล ผ้าปาน และผ้าฝ้ายในที่ทุกแห่ง เพราะผลอันหลั่งออกแห่งการถวายผ้านี้^๕

๓) อานิสงส์ในการถวายบาตร

เราได้ถวายบาตรในพระสุคตเจ้า และในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๑๐ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราข่อมบริโภคโภชนาหารในภาชนะทองคำ ภาชนะแก้วมณี ภาชนะเงิน และภาชนะที่ทำด้วยทับทิมในกาลทั้งปวง ๑ เราเป็นผู้ไม่มีอันตราย ๑ ไม่มีภัย ๑ มหาชนยำเกรงทุกเมื่อ ๑ เป็นผู้ได้ข้าว น้ำ ผ้า และที่นอน เป็นปกติ ๑ โภคสมบัติของเราไม่พินาศ ๑ เราเป็นผู้มีจิตมั่นคง ๑ เป็นผู้ไคร้ธรรมทุกเมื่อ ๑ เป็นผู้ไม่มีกิเลส ๑ ไม่มีอาสวะ ๑ คุณเหล่านี้ติดตามเราไปทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลก ย่อมไม่ละเราในที่ทุกแห่ง เปรียบเหมือนเงาไม่ละรูปฉะนั้น^๖

๔) อานิสงส์ในการถวายมิดโกน

เราได้ถวายมิดโกนที่ทำอย่างสวยงาม อันเนื่องด้วยเครื่องผูกอย่างวิจิตรมากมาย แก่พระพุทธรเจ้าผู้ประเสริฐสุดและแก่พระสงฆ์แล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๘ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้กล้า ๑ เป็นผู้ไม่มีความเดือดร้อน ๑ ถึงที่สุดในเวสารัทธิธรรม ๑ เป็นผู้มึนสติ ๑ มีความเพียร ๑ มีใจอันประคองไว้ทุกเมื่อ ๑ ย่อมได้ญาณอันสุขุมเครื่องตัดกิเลส ๑ ความบริสุทธิ์อันชั่งไม่ได้ ๑ ในที่ทั้งปวง เพราะผลอันหลั่งออกแห่งกรรมของเรานั้น^๗

๕) อานิสงส์ในการถวายมิดพริ้ว

เรามีจิตเลื่อมใสได้ถวายพริ้วอันราบเรียบ ไม่หยาบ ไม่ต้องขัดถู เป็นอันมากในพระพุทธรเจ้า และในสงฆ์แล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือเราย่อมได้ความ

^๕บุ.อป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๖.

^๖บุ.อป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๖.

^๗บุ.อป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๖.

เพียรอันเป็นกัลยาณมิตร ๑ ขันติ ๑ ศาตราคือความไมตรี ๑ ศาตราคือปัญญาอันยิ่งเพราะตัดลูกศรคือ
ตัณหา ๑ ญาณอันเสมอด้วยแก้ววิเชียร ๑ เพราะผลอันหลังออกแห่งกรรมเหล่านั้น^{๑๒}

๖) อานิสงส์ในการถวายเข็ม

เราได้ถวายเข็มในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕
ประการอันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยใหญ่ ย่อมเป็นผู้อันมหาชน
นอบน้อม ๑ ตัดความสงสัยได้ ๑ มีรูปร่าง ๑ มีโภคสมบัติ ๑ มีปัญญากล้า ๑ ทุกเมื่อ เราพิจารณาเห็น
อรรถอันเป็นฐานะละเอียดลึกซึ้งด้วยญาณ ญาณของเราเสมอด้วยแก้ววิเชียรอันเลิศ เป็นเครื่องกำจัด
ความมืด^{๑๓}

๗) อานิสงส์ในการถวายมิดตัดเล็บ

เราได้ถวายมิดตัดเล็บในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์
๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราข้อมได้ทาสชายหญิง วัวและม้า ลูกจ้าง คนพ่อนรำช่าง
ตัดผม พ่อครัวผู้ทำอาหารเป็นอันมาก ในที่ทั้งปวง^{๑๔}

๘) อานิสงส์ในการถวายพัด

เราได้ถวายพัดใบตาลอันงามในพระสุคตเจ้าแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อัน
สมควรแก่กรรมของเรา คือเราข้อมไม่รู้สึกร้อนหนาว ๑ ร้อน ๑ ความร่ำร้อนไม่มีแก่เรา ๑ ไม่รู้สึกความ
กระวนกระวาย ๑ ไม่รู้สึกความเคียดร้อนจิตของเรา ๑ เราดับไฟ คือ รากะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ
และไฟทั้งปวงได้แล้ว เพราะผลอันหลังออกแห่งกรรมนั้นของเรา เราได้ถวายพัดจามรี มีขนนกยูง
เป็นด้ามในขณะสงฆ์ผู้สูงที่สุดแล้ว ย่อมเป็นผู้มีกิเลสสงบระงับ ไม่มีกิเลสเครื่องช่วยวนอยู่^{๑๕}

๙) อานิสงส์ในการถวายผ้ากรองน้ำ

เราได้ถวายผ้ากรองน้ำและธรรมกุตตระในพระสุคตเจ้าแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕
ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราก้าวล่วงอันตรายทั้งปวง ๑ ย่อมได้อายุอันเป็นทิพย์ ๑
เป็นผู้อันโจรหรือข้าศึกไม่ข่มขู่ในกาลทุกเมื่อ ๑ ศาตราหรือยาพิษย่อมไม่ทำความเบียดเบียนเรา ๑
ไม่มีความตายในระหว่าง ๑ เพราะผลอันหลังออกแห่งกรรมนั้นของเรา

^{๑๒} พ.อุ.ป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๖.

^{๑๓} พ.อุ.ป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๗.

^{๑๔} พ.อุ.ป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๗.

^{๑๕} พ.อุ.ป. ๓๒/๓๕๓/๒๕๗.

๑๐) อานิสงส์ในการถวายภาชนะน้ำมัน

เราได้ถวายภาชนะน้ำมัน ในพระสุคตเจ้า และในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวย อานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีรูปสวยงาม ๑ มีความเจริญดี ๑ มีใจ เบิกบานดี ๑ มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ๑ เป็นผู้อันอารักขาทั้งปวงรักษาแล้ว ๑

๑๑) อานิสงส์ในการถวายกล่องเข็ม

เราได้ถวายกล่องเข็มในพระสุคตเจ้า และในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวย อานิสงส์ ๑ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราได้ย้อมได้คุณทั้งหลายนี้ คือ ความสุขใจ ๑ ความสุขกาย ๑ ความสุขเกิดแต่อริยาบถ ๑ เพราะผลอันหลังออกแห่งกรรมนั้น

๑๒) อานิสงส์ในการถวายผ้าอังสะ

เราได้ถวายผ้าอังสะในพระชินเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้อานิสงส์ ๔ ประการอันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราได้ย้อมได้ความหนักในพระสัทธรรม ๑ ย่อมระลึกถึงภพที่ สองได้ ๑ เป็นผู้มึนวิหิงสาในทั้งปวง ๑ เพราะผลอันหลังออกแห่งกรรมนั้น

๑๓) อานิสงส์ในการถวายประคตเอา

เราได้ถวายประคตเอาในพระชินเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวย อานิสงส์ ๖ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราได้ย้อมไม่หวั่นไหวในสมาธิ ๑ เป็นผู้มีความ ชำนาญในสมาธิ ๑ มีบริษัทไม่แตกกัน ๑ มีถ้อยคำอันมหาชนเชื่อถือทุกเมื่อ ๑ มีสติตั้งมั่น ๑ ความ สะดุ้งกลัวไม่มีแก่เรา ๑ คุณเหล่านี้ ติดตามเราไปทั้งในเทวโลกและมนุษย์โลก

๑๔) อานิสงส์ในการถวายเชิงรองบาตร

เราได้ถวายเชิงรองบาตรในพระชินเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่มี ภัยในเพราะวาระ ๕ ไม่หวั่นไหวด้วยอะไรๆ ธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่งอันเป็นเครื่องตรัสรู้ญาณด้วย สติ เราพึงแล้ว ธรรมที่เราทรงไว้ย่อม ไม่พินาศ เป็นอันวินิจฉัยดีแล้ว

๑๕) อานิสงส์ในการถวายภาชนะ และเครื่องบริโภคน้ำ

เราได้ถวายภาชนะ และเครื่องบริโภคน้ำในพระพุทธเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้อุดมแล้ว ย่อมได้ เสวยอานิสงส์ ๓ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราได้ย้อมได้ภาษาของคำ ภาษาชนะแก้วมณี ภาษาชนะแก้วผลึก และภาษาชนะแก้วทับทิม ๑ ภริยา คนใช้ชายหญิง พลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า และหญิง มีวัตร ขำเกรงนาย ๑ ได้เครื่องบริโภคน้ำทุกเวลา ๑ วิชาในบพมณฑล และในอาคมต่างๆ เป็น อันมาก เราได้ย้อมใคร่ครวญคิดปะทั้งปวงใช้ได้ทุกเวลา

๑๖) อานิสงส์ในการถวายขัน

เราได้ถวายขันในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๓ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือเราข่อมได้ขันทองคำ ขันแก้วมณี ขันแก้วผลึก และขันแก้วทับทิมข่อมได้ขัน และได้คุณเหล่านี้ คือ ข้อปฏิบัติในวัตรอันงาม ในอาจารย์และกิริยาเพราะผลอันหลังออกแห่งกรรมนั้น

๑๗) อานิสงส์ในการถวายเภสัช

เราได้ถวายเภสัชในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้อานิสงส์ ๑๐ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีอายุยืน ๑ มีกำลัง ๑ มีปัญญา ๑ มีวรรณะ ๑ มียศ ๑ มีสุข ๑ ไม่มีอันตราย ๑ ไม่มีภัยไร ๑ มหาชนยำเกรงทุกเมื่อ ๑ เราไม่มีความพลัดพรากจากของที่รัก ๑ เพราะกรรมนั้นให้ผลแก่เรา

๑๘) อานิสงส์ในการถวายรองเท้า

เราได้ถวายรองเท้าในพระชินเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้อานิสงส์ ๓ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ ขานช้าง ขานม้า วอ ย่อมไปหลมาเทมา ๑ รถ ๖ หมื่นคัน แวดล้อมเราทุกเมื่อ ๑ เมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภพ รองเท้าแก้วมณี รองเท้าทองแดง รองเท้าทองคำ รองเท้าเงิน ย่อมเกิดขึ้นในขณะที่ยกเท้าขึ้น ๑ บุญกรรมทั้งหลายย่อมช่วยชำระอาจารคุณให้สะอาดแน่นอน เราข่อมได้คุณเหล่านี้ เพราะกรรมนั้นให้ผล

๑๙) อานิสงส์ในการถวายเชียงเท้า

เราได้ถวายเชียงเท้าในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ได้สวมเชียงเท้ามีฤทธิ์แล้วอยู่ได้ตามปรารถนา เราได้ถวายผ้าเช็ดหน้าในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีผิวพรรณดุจทองคำ ปราศจากธุลี ๑ มีรัศมีส่องไส ๑ มีเดช ๑ ตัวของเราละเอียดอ่อน ๑ ผู้นละอองไม่ติดตัวเรา ๑ เราได้คุณเหล่านี้เพราะกรรมนั้นให้ผล

๒๐) อานิสงส์ในการถวายไม้เท้า

เราได้ถวายไม้เท้าคนแก่ในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือเรามีบุตรมาก ๑ เราไม่มีความสะดุ้งกลัว ๑ เป็นผู้อันรักษาทุกอย่างรักษาไว้ ใครๆ ข่มขี้ไม่ได้ทุกเมื่อ ๑ ย่อมไม่รู้สึกรู้สีกความพลั้งพลาด ๑ ใจของเรา ไม่ขลาดกลัว ๑

๒๑) อานิสงส์ในการถวายยาหยอดตา

เราได้ถวายยาหยอดตาในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้วย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๘ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีนัยน์ตาว้างใหญ่ ๑ โลหิตของเราขาว ๑ เหลือง ๑ เป็นผู้มีนัยน์ตาไม่มัว ๑ มีนัยน์ตาแจ่มใส ๑ เว้นจากโลกตาทั้งปวง ๑ ย่อมได้ตาทิพย์ ๑ ได้ปัญญาจักษุอันสูงสุด ๑ เราได้คุณเหล่านี้เพราะกรรมนั้นให้ผล

๒๒) อานิสงส์ในการถวายลูกกุญแจ

เราได้ถวายลูกกุญแจในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้ลูกกุญแจ คือ ญาณอันเป็นเครื่องเปิดทวารธรรม เราได้ถวายเรือนกุญแจในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๒ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภพ เป็นผู้มีความโกรธน้อย ๑ ไม่มีความคับแค้น ๑

๒๓) อานิสงส์ในการถวายสายโยค

เราได้ถวายสายโยคในพระสุคตเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราข่มไม่หวั่นไหวในสมาธิ ๑ มีความชำนาญในสมาธิ ๑ มีบริษัทไม่แตกกัน ๑ มีถ้อยคำอันมหาชนเชื่อถือทุกเมื่อ ๑ โภคสมบัติย่อมเกิดแก่เราเมื่อท่องเที่ยวอยู่ในภพ ๑

๒๔) อานิสงส์ในการถวายกล้องเป่าควีน

เราได้ถวายกล้องเป่าควีนในพระชินเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๓ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ สติของเราเป็นธรรมชาติตรง ๑ เส้นเอ็นของเราต่อเนื่องกันดี ๑ เราข่มได้ตาทิพย์ ๑ เพราะกรรมนั้นให้ผล

๒๕) อานิสงส์ในการถวายตะเกียง

เราได้ถวายตะเกียงตั้งในพระชินเจ้า และในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้วย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๓ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีสกุล ๑ มีอวยสมบุรณ์ ๑ มีปัญญาอันพระพุทธรเจ้าสรรเสริญ ๑ เราได้คุณเหล่านี้เพราะกรรมนั้นให้ผล

๒๖) อานิสงส์ในการถวายคนโทน้ำ

เราได้ถวายคนโทน้ำและหอบในพระพุทธรเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้อุคมแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๑๐ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ ในกาลนั้น เราได้เป็นผู้คุ้มครองแล้ว ๑ พร้อมพร้อมด้วยสุข ๑ มียศมาก ๑ มีคติ ๑ มีตัวอันจำแนกไป ๑ เป็นสุขุมลชาติ ๑ เว้นจากอันตรายทั้งปวง ๑

เป็นผู้ได้คุณอันไพบูรณ์ ๑ หวันไหวด้วยความนับถือ ๑ มีความหวาดเสียวอันเว้นดีแล้ว ๑ เพราะการถวายคนโทน้ำและพอบ เราได้วรรณะ ๔ ช้างแก้วและม้าแก้ว คุณของเราเหล่านั้นไม่พินาศ ผลนี้เพราะถวายคนโทน้ำและพอบ

๒๗) อานิสงส์ในการถวายหตุถิลลึงกุเก

เราได้ถวาย หตุถิลลึงกุเก ในพระพุทธเจ้าและในคณะสงฆ์ผู้อุดมแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยลักษณะทั้งปวง ๑ มีอายุยืน ๑ มีปัญญา ๑ จิตมั่นคง ๑ กายของเราพ้นแล้วจากความขากลำบากทุกอย่างในกาลทั้งปวง ๑

๒๘) อานิสงส์ในการถวายมิตบางอันลับคมดีและกรรไกร

เราได้ถวายมิตบางอันลับคมดีและกรรไกรในสงฆ์แล้วย่อมได้ญาณเป็นเครื่องตัดกิเลส อันหาหน้าหนักมิได้ สะอาด เราได้ถวายคิมพระสุคตเจ้าและในคณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้ญาณเป็นเครื่องถอนกิเลสอันหาหน้าหนักมิได้ สะอาด

๒๙) อานิสงส์ในการถวายยานัตถ์

เราได้ถวายยานัตถ์ในพระสุคตเจ้าและในคณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๘ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ ศรีทธา ๑ ศีล ๑ หิริ ๑ โอตตปัปะ ๑ สุตตะ ๑ จาคะ ๑ ขันติ ๑ และปัญญาเป็นคุณข้อที่ ๘ ของเรา

๓๐) อานิสงส์ในการถวายตั้ง

เราได้ถวายตั้งในพระสุคตเจ้าและในคณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้วย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราย่อมเกิดในสกุลสูง เป็นผู้มิโภกสมบัติมาก ๑ ชนทั้งปวงยำเกรงเรา ๑ ชื่อเสียงของเราฟุ้งไป ๑ บัลลังก์สี่เหลี่ยมจัตุรัส ย่อมแวดล้อมเราเป็นนิตย์ตลอดแสนกัลป์ ๑ เราเป็นผู้ยินดีในการจำแนกทาน ๑

๓๑) อานิสงส์ในการถวายที่นอน

เราได้ถวายที่นอนในพระสุคตเจ้าและในคณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๖ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เรามีร่างกายสมส่วนอันบุญกรรมก่อให้เกิด เป็นผู้อ่อนโยน มีรูปงาม น่าดู (ดูไม่เบื้อ) เราย่อมได้ญาณอันประเสริฐ นี้เป็นผลแห่งการถวายที่นอน เราย่อมได้นวม ผ้าลาดลาขรูปลัตว์ ผ้าลาดทอด้วยไหม ผ้าลาดอันวิจิตร ผ้าลาดอย่างดีและผ้ากำพลต่างๆ เป็นอันมาก ย่อมได้ผ้าปาวารมีขนอ่อนนุ่ม ผ้าทำด้วยขนสัตว์อ่อนนุ่ม ในที่ต่างๆ นี้เป็นผลแห่งการถวายที่นอน เมื่อใดเราระลึกถึงตน เมื่อใด เราเป็นผู้รู้เดียงสา เมื่อนั้น เราเป็นผู้ไม่เปล่ามีฉานเป็นเตียงนอน นี้เป็นผลแห่งการถวายที่นอน

๓๒) อานิสงส์ในการถวายหมอน

เราได้อวยหมอนในพระชินเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๖ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เรื่อย่อมยังศิระษะของเราให้หนุนบนหมอนอันขัดด้วยขนสัตว์ หมอนขัดด้วยเกสรบัวหลวง และขัดด้วยจันทร์แดงทุกเมื่อ ๑ เรายังญาณให้เกิดในอัฐสังคิมรรคอันประเสริฐ และในสามัญผล ๔ เหล่านั้นแล้ว ย่อมอยู่ตลอดกาลเป็นนิตย์ ๑ ยังญาณให้เกิดในทาน ทมะ สัจจุมะ อัปมัถญา และรูปฌานเหล่านั้นแล้ว ย่อมอยู่ตลอดกาลทั้งปวง ๑ ยังญาณให้เกิดในวัตรคุณ รูปปฏิมาและในอาจารย์ริยาแล้ว ย่อมอยู่ในกาลทั้งปวง ๑ ยังญาณให้เกิดในการจกรม ความเพียรอันเป็นประธาน และในโพธิปักขิยธรรมเหล่านั้นแล้ว ย่อมอยู่ตามปรารถนา ๑ ยังญาณให้เกิดในศีล สมาธิ ปัญญาวิมุตติ และในวิมุตติญาณทัสสนะเหล่านั้นแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข ๑

๓๓) อานิสงส์ในการถวายน้ำมันสำหรับทาเท้า

เราได้อวยน้ำมันสำหรับทาเท้าในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ ความที่เราเป็นผู้ไม่ป่วยไข้ ๑ มีรูปงาม ๑ เส้นเอ็น(ประสาท) รับรสได้เร็ว ๑ ความได้ข้าวและน้ำ ๑ ได้อายุยืนนานเป็นที่ห้า ๑

๓๔) อานิสงส์ในการถวายเนยใสและน้ำมัน

เราได้อวยเนยใสและน้ำมันในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีกำลัง ๑ มีรูปสมบูรณ์ ๑ เป็นผู้ร่าเริงทุกเมื่อ ๑ มีบุตรทุกเมื่อ ๑ และเป็นผู้ไม่ป่วยไข้ทุกเมื่อ ๑ นี้เป็นผลแห่งการถวายเนยใสและน้ำมัน

๓๕) อานิสงส์ในการถวายน้ำบ้วนปาก

เราได้อวยน้ำบ้วนปากในขณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๕ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือ เราเป็นผู้มีลำคอบริสุทธิ์ ๑ มีเสียงไพเราะ ๑ เว้นจากโรคไอ ๑ โรคหืด ๑ กลืนดอกอุบลพุ่งออกจากปากของเราทุกเมื่อ ๑

๓๖) อานิสงส์ในการถวายนมสังฆน้ำผึ้ง

เราได้อวยนมสังฆน้ำผึ้งในพระพุทธรเจ้าและขณะสงฆ์ผู้อุดมแล้ว ได้บริโภคน้ำอันไม่ขาดสาย คือ ภายคตาสติอันประเสริฐ เราได้อวยน้ำผึ้งอันประกอบด้วยสี กลิ่นและรสในพระชินเจ้าและในขณะสงฆ์แล้วย่อมได้รส คือ วิมุตติอันไม่มีรสอื่นเปรียบ ไม่เป็นอย่างอื่น เราได้อวยรสตามเป็นจริงในพระพุทธรเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้อุดมแล้ว ย่อมได้เสวยผล ๔ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา เราได้อวยข้าวและน้ำในพระพุทธรเจ้าและในขณะสงฆ์ผู้อุดมแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์

๑๐ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือเราเป็นผู้มีอายุยืน ๑ มีกำลัง ๑ เป็นนักปราชญ์ ๑ มีวรรณะ ๑ มียศ ๑ มีสุข ๑ เป็นผู้ได้ข้าว ๑ น้ำ ๑ เป็นคนกล้า ๑ มีญาณรู้ทั่ว ๑ เมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภพ ย่อมได้คุณเหล่านี้

๓๗) อานิสงส์ในการถวายรูป

เราได้ถวายรูปในพระสุตตะเจ้า และในคณะสงฆ์ผู้ประเสริฐสุดแล้ว ย่อมได้เสวยอานิสงส์ ๑๐ ประการ อันสมควรแก่กรรมของเรา คือเมื่อเราท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยใหญ่ เป็นผู้มักกินตัวหอม ฟุ้ง ๑ มียศ ๑ มีปัญญาเร็ว ๑ มีชื่อเสียง ๑ มีปัญญาคมกล้า ๑ มีปัญญากว้างขวาง ๑ มีปัญญาร่าเริง ๑ มีปัญญาลึกซึ้ง ๑ มีปัญญาเครื่องเล่นไปไพเราะ ๑ เพราะผลการถวายรูปนั้น บัดนี้ เราเป็นผู้บรรลุนิพพานอันเป็นสันติสุข ๑ การที่เราได้มาในสำนักพระพุทธเจ้าของเรา นี้ เป็นการมาดีแล้ว หอวิชา ๓ เราบรรลุดแล้วโดยลำดับ พระพุทธศาสนาเราได้ทำเสร็จแล้ว เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว ถอนภพขึ้นได้ทั้งหมดแล้ว ตัดกิเลสเครื่องผูกข้องข้างตัดเชือกแล้ว เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่ คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิกา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญา ๖ เราทำให้แจ้งชัดแล้ว พระพุทธศาสนาเราได้ทำเสร็จแล้ว ดังนี้. ทราบว่า ท่านพระปิลินทวัจฉเถระได้กล่าวคาถาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้แล^{๖๖}

สรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้นผลานิสงส์ของการให้ทานมีดังนี้
ผลานิสงส์ในปัจจุบันของทานให้ทานได้ดังนี้

- ๑) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของชนหมู่มาก
- ๒) สัปบุรุษผู้สงบบ่มคบหาผู้ให้ทาน
- ๓) กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป
- ๔) ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของศฤงฆ์

๕) ทานบดี จะเข้าไปสู่ที่ประชุมใดๆ ก็ที่ประชุมกษัตริย์ พราหมณ์ ศฤงฆ์ สมนะ ก็ย่อมเป็นผู้องอาจไม่เก้อเจิน

อานิสงส์ที่ให้ผลในอนาคตสัมปราคภพพอสรุปได้ดังนี้

- ๑) ให้โดยหวังผลของทานเมื่อละโลกไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา

^{๖๖} พ.อุ.ป. ๓๒/๓๕๓/๒๖๒.

๒) ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี เขาผู้นั้นให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์

๓) ให้ทานด้วยคิดว่า บิคารมารดาปูย่าตายายเคยให้เคยทำมา เราก็ ไม่ควรทำให้เสียประเพณี เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นยามา

๔) ให้ทานด้วย คิดว่า เราหุงหากิน สมณะและพราหมณ์เหล่านี้ ไม่หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหา ไม่สมควร เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นดุสิต

๕) ให้ทานด้วย คิดว่า เราจักเป็นผู้จ้านกแจกทาน เหมือนถาญีแต่ครั้งก่อน เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนิมมานรดี

๖) ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิด ความปลื้มใจและโสมนัส เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี

๗) ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นพรหม

อานิสงส์สูงสุดของการให้ทาน

๑. มีปัญญาเร็ว คมกล้า กว้างขวาง ราว เรือง ลึกซึ้งและเล่นไปอย่างไพเราะ
๒. สมบูรณ์ด้วยปฏิสัมภิตา ๔
๓. สมบูรณ์ด้วยวิโมก ๘
๔. สมบูรณ์ด้วยอภิญา ๖
๕. ทำพระนิพพานอันประเสริฐให้ปรากฏ

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท จากผลการวิจัยพอสรุปใจความได้ดังนี้คำว่า ทาน ที่เราทราบโดยทั่วไปนั้น หมายถึง การให้ ได้แก่การเสียดสิ่งของต่างๆ ของตน หรือให้ความรู้ทางโลกและทางธรรม เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น รวมทั้งการเสียดสละความตระหนี่ภายในจิตใจของตนเพื่อยังความโลภให้บรรเทาเบาบางลงไปจากจิตจากใจตน ทาน เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนาที่กำเนิดจากหลายสาเหตุเช่น

๑. ให้ทานเพราะประจวบเหมาะ
๒. ให้ทานเพราะกลัว
๓. ให้ทานโดยคิดว่า เขาได้เคยให้แก่เรา
๔. ให้ทานโดยคิดว่า เขาก็ให้แก่เรา
๕. ให้ทานโดยคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
๖. ให้ทานโดยคิดว่า เราหุงต้ม คนเหล่านี้มิได้หุงต้ม เราหุงต้มอยู่จะไม่ให้แก่ผู้ที่มีได้หุงต้ม ย่อมไม่สมควร
๗. ให้ทานโดยคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้ เกิดดิศพ์อันดีงาม ย่อมจะระบือไป
๘. ให้ทานเพื่อประดับจิต และเป็นบริวารของจิต เป็นต้น
ลักษณะของทานนั้นแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทได้แก่
๑. จากเจตนาทาน ได้แก่ การให้ทานโดยที่บุคคลมีศรัทธาเลื่อมใส คิดจะให้ซึ่งทานโดยแท้จริง ไร้เจตนาหวัง สิ่งตอบแทน มีปัญญาตรึกตรองด้วยตน มิใช่เห็นเขาทำก็ทำตามเขาไป
๒. วิรติทาน ได้แก่ การให้ทานโดยบุคคลผู้มีหิริโอตตปปะ มีความละเว้นในเบญจขันธ์ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ อันบุคคลผู้ให้ทานควรมีความพิจารณาในทรัพย์สิ่งของที่ตนให้ทานว่า ได้มาอย่างไร บริสุทธิ์หรือไม่ หาก ทรัพย์นั้นได้มาโดยบริสุทธิ์ไร้ความชอบธรรม ก็จะมีได้บุญสมตั้งใจหมาย

๓. เทยธัมมทาน ได้แก่ บุคคลอันพึงมีศรัทธาในการให้ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม สิ่งของอันทานต่าง

ประเภทของทานแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ ได้แก่

๑. อามิสทาน การให้อามิส คือการให้วัตถุสิ่งของต่างๆ เป็นทาน
๒. ธรรมทาน การให้ธรรมะ คือการให้ความรู้ ความถูกต้องดีงาม เป็นทาน
๓. อภัยทาน การให้อภัย คืออาการที่ไม่ถือโทษโกรธเคือง การยกโทษไว้ในสิ่งที่ผิดพลาดไป หรืออโหสิกรรม ทานมีความสำคัญมากเหตุนี้เพราะว่าการให้ทานเป็นพื้นฐานความดีของมนุษยชาติ และเป็นสิ่งที่ขาดเสียไม่ได้ ในการจรจร โลงสังคม ชีวิตของเราดำรงอยู่ได้ด้วยทาน เราโตมาได้ก็เพราะทาน มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ก็ด้วยทาน การให้ทาน จึงเป็นสิ่งจำเป็น และมีประโยชน์ใหญ่หลวงต่อทุกคน การให้ทานเป็นการละความตระหนี่ ทำให้จิตใจของผู้ให้ทานประกอบด้วย ความเมตตา และ ให้ทานด้วยศรัทธา เคารพในกาลอันควร มีจิตเมตตา ให้ทานไม่กระทบตนและคนอื่น ผลที่ได้รับจะเป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย มีทรัพย์มาก วิธีให้ทานที่ถูกต้องและมีผลมากตามหลักในคำสอนพระพุทธศาสนานั้นมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้ประกอบของการทำทาน หรือเรียกว่า ทานสมบัติ ในทางพระพุทธศาสนาแบ่งสอนในเรื่องของการให้ เพื่อให้เข้าใจของเราสะอาดบริสุทธิ์ ยิ่งมีความบริสุทธิ์สะอาดมาก ก็จะได้ผลคือบุญมาก โดยผู้ให้จะต้องทำให้ครบด้วยองค์ทั้ง ๓ ที่เรียกว่าทานสมบัติ ๓ ข้อ คือ ๑. วัตถุบริสุทธิ์ ๒. เจตนาบริสุทธิ์ ๓. บุคคลบริสุทธิ์ การให้นั้นเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าก็จริงอยู่แต่ของบางสิ่งไม่ควรให้ก็มีอยู่เพราะให้ไปแล้วนำมาซึ่งโทษวัตถุที่ไม่ควรให้ทานวัตถุที่ไม่ควรให้ทานมีดังนี้ ๑. หมิงให้เมถุนธรรมเป็นทาน ๒. ปล่อยโคตัวผู้เข้าไปในฝูงแม่โคเพื่อเมถุนธรรม ๓. ให้นำน้ำมา คือสุราเมรัยเป็นทาน ๔. ให้รูปเขียน อันประกอบด้วยเมถุนธรรมเป็นทาน ๕. ให้ศาสตราวุธเป็นทาน ๖. ให้ยาพิษเป็นทาน ๗. ให้ไซ้ตรวน ซ้อคา เป็นทาน

ในทางพระพุทธศาสนานั้นทานเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าในตัวมันเอง และนอกจากนั้น ทานยังเป็นองค์ประกอบหลักธรรมอื่นๆคอยเกื้อกูลสนับสนุนองค์ธรรมอื่นให้สมบูรณ์และเกิดคุณค่าสูงสุดแก่ผู้ที่ยึดในองค์ธรรมนั้นเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ซึ่งองค์ธรรมต่างๆ มีมีทานเป็นองค์ประกอบนั้นมีพรรณนาไว้ดังนี้ ๑) บุญกิริยาวัตถุ ๓ ๒) สัมปยุตตบัญญัติ ๓ ๓) สังคหวัตถุ ๔ ๔) ทวารวาศธรรม ๔ ๕) สาราณียธรรม ๖ ๖) อริยทรัพย์ ๗ ๗) บารมี ๑๐ ๘) บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หลักธรรมที่ส่งเสริมทานเกิดขึ้นและเกิดประโยชน์สูงสุดมีดังนี้ ๑) เมตตา ๒) กรุณา ๓) ศัทธา ๔) ปัญญา ๕) ฉันทะ ส่วนหลักธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อทานคอยกีดกันกันขวางไม่ให้ทานเกิดขึ้นโดยง่ายมีดังนี้ ๑) โลภะ ๒) มัจฉริยะ ๓) อวิชา, โมหะ ทานนั้นเมื่อให้อย่างถูกต้องครบตามองค์แห่งทานวัตถุแล้วย่อมนำมาซึ่งประโยชน์สมบูรณ์ทั้งในกาลทั้งสามคือ ปัจจุบัน อนาคต และประโยชน์สูงสุด ดังนี้ ผลานิสงส์ในปัจจุบันของการให้ทานได้ดังนี้ ๑) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่ชื่นชอบของชนหมู่มาก ๒) สัมบุรุษผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน ๓) กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรทั่วไป

๔) ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์ ๕) ทานบดี จะเข้าไปสู่ที่ประชุมใดๆ ก็ที่ประชุมกษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี สมณะ ก็ย่อมเป็นผู้องอาจไม่เค้อเงิน อานิสงส์ที่ให้ผลในอนานาคตสัมปรายิกภพพอสรุปได้ดังนี้ ๑) ให้โดยหวังผลของทานเมื่อละโลกไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกา ๒) ให้ทานด้วยคิดว่า ทานเป็นการดี เขาผู้นั้นให้ทานนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๓) ให้ทานด้วยคิดว่า บิณฑบาตปุ๋ยดาบยายเคยให้เคยทำมา เราก็ ไม่ควรทำให้เสียประเพณี เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นยามา ๔) ให้ทานด้วย คิดว่า เราหุงหากิน สมณะและพราหมณ์เหล่านี้ ไม่หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหาไม่สมควร เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นคูลิต ๕) ให้ทานด้วย คิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีแต่ครั้งก่อน เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนิมมานรดี ๖) ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิด ความปลื้มใจและโสมนัส เมื่อละโลกไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหาย แห่งเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ๗) ให้ทานเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นพรหม อานิสงส์สูงของการให้ทาน ๑. มีปัญญาเร็ว คมกล้า กว้างขวาง ร่าเริง ลึกซึ้งและเล่นไปอย่างไพบุลย์ ๒. สมบูรณ์ด้วยปฏิสัมภทา ๔ ๓. สมบูรณ์ด้วยวิโมกข์ ๘ ๔. สมบูรณ์ด้วยอภิญาญา ๖ ๕. ทำพระนิพพานอันประเสริฐให้ปรากฏ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานในคำสอนพระพุทธศาสนา ทำให้เราทราบกันแล้วว่า ทาน คือ อะไร ไม่ว่าจะ เป็น ประเภท เหตุเกิด ความสำคัญ อานิสงส์ ตลอดจน วิธีการให้ทานที่ สมบูรณ์แบบ ถูกต้องและเอื้อต่ออานิสงส์มหาศาลสูงสุด ทั้งนี้ในทางปฏิบัติเราจะนำทฤษฎีมา ประยุกต์ใช้จริงในชีวิตประจำวันเพื่อประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมได้อย่างไร ผู้วิจัยจึงใคร่ขอเสนอแนะว่า ในแผนการศึกษาควรให้ความสำคัญกับเรื่องทานและศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาเริ่มปลูกฝัง ตั้งแต่ระดับก่อนปฐมวัยกันเลย ในโรงเรียนควรมีสถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อ ความเจริญทางด้านศีลธรรม สื่อการเรียนรู้ควรเข้ากับยุคสมัยและน่าสนใจเหมาะกับช่วงชั้นในแต่ละวัย ครูอาจารย์ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรจบสาขาพุทธศาสตร์โดยตรง ไม่ใช่ใครก็สอนพุทธ ศาสนาได้ ถ้าทำได้เช่นนี้ นโยบายที่ว่า ความรู้คู่คุณธรรมคงปรากฏเป็นรูปธรรมมากขึ้น ไม่ใช่เป็น นโยบายที่สวยหรูคู่มือเท่านั้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญกริยาวัตถุในพระพุทธศาสนา ยังมีเรื่องที่ควรศึกษาวิจัยในเรื่องต่างๆอยู่อีกมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนะหัวข้อของการทำวิจัยไว้ ดังนี้

- ๑) การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานบารมีของพระพุทธเจ้า
- ๒) การศึกษาเปรียบเทียบทานในครั้งพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. เล่มที่ ๑, ๒, ๕, ๑๑, ๑๒, ๑๔, ๑๕, ๒๒, ๒๓, ๒๕, ๒๖, ๓๒, ๓๓, ๓๔, ๓๕, และ ๓๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

คณาจารย์โรงพิมพ์เล็ยงเชียงจงเจริญ. คลังปริยัติธรรม, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เล็ยงเชียงจงเจริญ, ๒๕๔๓.

ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, สมเด็จพระ (สุวฑฺฒนมหาเถร). หลักพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุรวัดน์, ๒๕๔๕.

ญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, สมเด็จพระ. วิถีสร้างบุญบารมี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรศิลป์, ๒๕๕๑.

เดือน คำดี, รศ.ดร.. ศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.

นิตย์ สัมมาพันธ์, รองศาสตราจารย์ . การบริหารเชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

พระครูการุณยธรรมนิवास (หลวงปู่หลวง กตปุญฺโญ). กตปุญฺโญสูตร. ขอนแก่น : ขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระครูปัญญาญาณ. มงคลทีปนีแปล. กรุงเทพมหานคร : ทวีพิมพ์ดี, ๒๕๓๒.

พระธรรมกิตติวงศ์. พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก. พจนานุกรมพุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ. ปยุตฺโต). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระพุทธร โฆษณาจารย์. วิสุทธิธรรมรศ เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระภิกษุวิริยคุณ. รัฐศาสตร์เชิงพุทธ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้ากรู๊ป, ๒๕๓๗.

พระราชธรรมนิเทศ. ธรรมปริทรรศน์ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระวิสุทธิธรรมาธิบดี (ไสว จิตวิกรมหาเถร). ทศพิศราชธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี ๒๕๔๘.

พระสมชาย ฐานานุกาญโธ . มงคลชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัท กราฟิการ์ตพริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๓.

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์(สิริจันทโท จันทร์). ธรรมเทศนามงคล ๓๘. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวัดมหาธาตุราชรังสฤษฎ์, ๒๕๓๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

วศิน อินทสระ. จริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๔.

วิเชียร ชานบุตรบุณทริก และคณะ. ความจริงของชีวิต. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๒.

วิภาพร มาพบสุข. จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศูนย์วิชาการ, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. สากลศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.

สุจิตรา อ่อนก่อน, ดร.. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๕.

อเนก ขำทอง. ธรรมศึกษาขั้นตรี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๐.

๒) วิทยานิพนธ์

พระพงศธร คมภิรมย์โม (แก้วลาน). “ศึกษาเรื่องปรโลกในพระสูตรต้นคปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาทองพูล ปกสุสโร (นามวงศ์). “บัณฑิตในอุดมคติตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหานพรัตน์ รตุนรสี (กรแก้ว). “นักปกครองในอุดมคติตามแนวพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาภาสกร คุณุตโตโร. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาสมยศ ฉูไธภาโส (สมโมรา). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องพรในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระสมหมาย ถาวรชโม (บุตรบูรณ). “การศึกษาวิริยะในคำภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท” วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระทอง อุดตวโร (แก้วพิลารมย์)
- วัน เดือน ปี เกิด : ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๕
- ชาติภูมิ : บ้านห้วยพอด ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน
จังหวัดเลย ๔๒๑๑๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดศรีสุทรวาส ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย
๔๒๐๐๐
- การศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๕ : ม.๖ กศน. อำเภอผาขาว จังหวัดเลย
- พ.ศ. ๒๕๓๙ : น.ธ. เอก สำนักเรียนวัดผาสุกราม จังหวัดเลย
- พ.ศ. ๒๕๔๙ : ปริญญาตรีศาสนศาสตรบัณฑิต (ศน.บ) สาขาพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- หน้าที่การงาน
- พ.ศ. ๒๕๔๐ : เจ้าอาวาส วัดถิ่นฐานรังสิต
- พ.ศ. ๒๕๔๑ : เจ้าคณะตำบลผานกเค้า

